

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Perhekuntoutuksen hyödyt asiakkaille ja kuntoutuksen jälkeen tapahtuvan työskentelyn arviointia

Laurikainen, Elisa

2014 Otaniemi

Laurea-ammattikorkeakoulu
Otaniemi

Perhekuntoutuksen hyödyt asiakkaille ja kuntoutuksen jälkeen tapahtuvan työskentelyn arviointia

Elisa Laurikainen
Ylempi ammattikorkea-
koulututkinto
Terveysten edistämisen
koulutusohjelma,
johtaminen perhekeskeisessä
työssä
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2014

Elisa Laurikainen

Perhekuntoutuksen hyödyt asiakkaille ja kuntoutuksen jälkeen tapahtuvan työskentelyn arviointia

Vuosi 2014 Sivumäärä 80

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä laitosten perhekuntoutuksen hyödyistä asiakasperheille. Lisäksi tarkoituksena oli kuvata tutkittavien näkemyksiä siitä, millaista on perheiden kanssa tehtävä työskentely perhekuntoutuksen jälkeen lastensuojelun avohuollossa. Vastauksia haettiin myös kysymykseen, miten jatkotyöskentelyn tarvetta arvioidaan sosiaalityössä.

Tutkimus liittyy Helsingin Diakonissalaitoksen ja Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteistyönä toteutettavaan perhekuntoutuksen arviointihankkeeseen. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa perhekuntoutuksen merkityksestä ja vaikutuksesta lasten huostaanottojen vähentäjänä. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää perhekuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnissa ja perhekuntoutuksen sekä avohuollon palveluiden kehittämistyön tukena. Tulokset ovat hyödyllisiä, kun arvioidaan ja perustellaan perhekuntoutuksen merkitystä lastensuojelun avohuollon palveluna.

Tutkimus on laadullinen arviointitutkimus ja sitä ohjaa konstruktivistis-hermeneuttinen lähestymistapa. Tutkimusaineisto kerättiin sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluilta, jotka perustuvat etukäteen suunnitelluille teemoille. Aineistonkeruu tehtiin yhdessä samaan hankkeeseen opinnäytetyön tehneen opiskelijan kanssa. Tutkimuksen aineiston analyysimenetelmänä oli aineistolähtöinen sisällönanalyysi.

Perheille koituneet hyödyt näyttäytyivät asiakkaiden ymmärryksen ja tiedon lisääntymisenä ja perheen dynamiikan sekä vanhemmuuden ja arjessa selviämisen vahvistumisena. Lisäksi hyödynä nähtiin auttamisen ja avun vastaanottamisen helpottuminen. Sosiaalityöntekijät näkivät perheen tilanteen arvioimisen tärkeänä perhekuntoutuksen tavoitteena ja arvioinnin kautta saatu uusi tieto toimi sosiaalityöntekijöiden tukena päätösten tekemisessä. Kuntoutuksen jälkeen tapahtuvaa työskentelyä perheen kanssa pidettiin merkittävänä ja tarpeellisena, mutta siihen ei nähty olevan tarpeeksi resursseja lastensuojelun avohuollossa. Perheiden siirtymävaihe kuntoutuksesta kotiin ja siinä tapahtuva eri tahojen välinen yhteistyö nähtiin kehittämisen kohteena.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan tehdä se päätelmä, että perhekuntoutuksella pystytään vaikuttamaan lapsen kasvuolosuhteiden parantumiseen. Perhekuntoutuksen aikana tapahtuvat muutokset eivät kuitenkaan usein ole isoja vaan perhekuntoutus luo edellytyksiä kuntoutumiselle. Tällöin kuntoutuksen jälkeen perheiden arjessa tapahtuva tukeminen nousee oleelliseen asemaan perheen kuntoutumisen prosessissa. Vähäisten resurssien vuoksi riskinä on perheen jääminen ilman tukea kotiinpaluun jälkeen. Perhekuntoutuksen ja lähettävän tahon yhteistyöllä voidaan edistää kuntoutumisen jatkumoa. Perheen tilanteen arvioimiseen ja kuntoutumisen edellytysten luomiseen tulisi panostaa aiempaa enemmän alueen omassa perhetyössä jo ennen perhekuntoutukseen ohjautumista.

Asiasanat, perhekuntoutus, perhetyö, lastensuojelun avohuolto, sosiaalityöntekijä, vaikuttavuuden arviointi

Elisa Laurikainen

The advantages of family rehabilitation and supportive measures after the rehabilitation

Year	2014	Pages	80
------	------	-------	----

The purpose of this study was to survey the views of social workers in the child protection concerning the advantages of institutional family rehabilitation for client families. Furthermore, the aim was to describe the views of the subjects concerning the supportive procedures provided after the rehabilitation in non-institutional child protection as well as to examine how the need for further support is evaluated.

The study relates to the joint project of Helsinki Deaconess Institute and Diakonia University of Applied Sciences aiming to evaluate the impact of family rehabilitation. The objective of the project was to create new knowledge in terms of family rehabilitation and its impact in decreasing the number of children taken into custody. The findings of this study may be used in evaluating the significance of family rehabilitation and in supporting the development of family rehabilitation and non-institutional social care. The findings are useful as well in rationalizing the significance of family rehabilitation among the services of non-institutional child protection.

The study is a qualitative research driven by constructive-hermeneutic approach. The data for the study was collected with group interviews where social workers were interviewed using themes planned in advance. The data collection was performed together with another student involved in the same project. Inductive content analysis was used as the method for analyzing the collected data.

The advantages of family rehabilitation appeared to be the improvement of the client families' overall understanding as well as enhancement in parenthood, family dynamics and coping in daily life. In addition, helping the families and facilitating their receiving of help were seen as benefits. The social workers considered evaluating the family's situation as an important goal for family rehabilitation and the information gathered through the evaluation process served as support for decision making. Supporting the family after the rehabilitation was considered necessary, but the resources were lacking in child protection. The transition phase of families from the rehabilitation to their homes including the cooperation of different parties involved in the process was considered a matter worth developing.

Based on the findings of this study it can be deduced that by means of family rehabilitation, the child's well being in the family may be improved. However, the changes evoked during family rehabilitation may not be significant but instead the rehabilitation creates favourable conditions for rehabilitation. Supporting families in their daily life after the rehabilitation contributes strongly to the success of the rehabilitation process. Due to the lack of resources a risk exists that the family will be left without support after returning home. The continuity of the rehabilitation can be enhanced by means of cooperation between family rehabilitation and the referring party. Evaluating the family's current situation and creating prerequisites for the rehabilitation should be more closely catered for in the district's own family welfare services before proceeding to family rehabilitation.

Keywords, family rehabilitation, family work, non-institutional child protection, social worker, evaluation of efficiency

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Perheiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä	9
3	Lastensuojelu perheiden tukena	10
3.1	Perheet lastensuojelun asiakkaina	10
3.2	Sosiaalityöntekijän rooli ja asiantuntijuus lastensuojelussa	11
3.3	Perhetyö lastensuojelun avohuollon tukitoimena	12
3.4	Lastensuojelullinen perhekuntoutus yhtenä perhetyön muotona	14
3.4.1	Perhekuntoutuksen yleiset tavoitteet	15
3.4.2	Työmenetelmiä perhekuntoutuksessa	16
4	Näkökulmia vaikuttavuuden arviointiin sosiaalityössä	17
4.1	Vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohtia ja haasteita	17
4.2	Onnistumisen ja hyötymisen elementtejä perhekuntoutuksessa	20
4.3	Haasteena tilanteen arviointi perhekuntoutuksen jälkeen.....	21
5	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	22
6	Tutkimuksen toteuttaminen	24
6.1	Tutkimuksen lähestymistavat	24
6.2	Ryhmähaastattelut	25
6.3	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.....	27
7	Perhekuntoutuksen hyödyt	30
7.1	Perhekuntoutus toimii sosiaalityöntekijän apuna arvioinnissa	30
7.2	Perheen dynamiikan vahvistuminen	34
7.3	Vanhemmuuden vahvistuminen ja arjen jäsentyminen.....	36
7.4	Auttamisen ja avun vastaanottamisen helpottuminen.....	39
8	Työskentely perhekuntoutuksen jälkeen.....	42
8.1	Sosiaalityöntekijä ohjaa prosessia	42
8.2	Alueen oma perhetyö perheen tukena	43
8.3	Tärkeäksi koettuun jatkotyöhön ei ole riittäviä resursseja	44
8.4	Jatkotyöskentelyn haasteena työntekijöiden vaihtuminen	47
8.5	Erilaisten näkemysten huomioiminen tuen tarpeen arvioinnissa	49
9	Luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelua	52
9.1	Tutkimuksen luotettavuus.....	52
9.2	Tutkimuksen eettisyys	57
10	Johtopäätökset.....	59
10.1	Arviointiin panostettava ennen perhekuntoutusta.....	59

10.2	Perhekuntoutus luo edellytyksiä kuntoutumiselle	62
10.3	Perhekuntoutuksella voidaan edistää lapsen kasvuolosuhteita	64
10.4	Jatkotyöskentely mahdollistaa kuntoutumisen jatkumisen	66
10.5	Toimiva yhteistyö tärkeä siirtovaiheessa.....	67
10.6	Yhteenvedo tuloksista ja johtopäätöksistä.....	68
11	Kehittämissuhteet ja jatkotutkimushaasteet	70
12	Pohdinta.....	72
	Lähteet	77
	Kuviot.....	81
	Taulukot	82
	Liitteet	83

1 Johdanto

Käynnissä oleva yhteiskunnallinen muutos asettaa haasteita perheiden toimintakyvylle. Perheet kohtaavat uusia ja vaativia tilanteita, jotka näkyvät perheiden monenlaisina tuen tarpeina. Perheiden kasvaneet ja monimutkaistuneet ongelmat on havaittu lastensuojelutyön arjessa niin julkisella kuin yksityiselläkin sektorilla. Perhepalveluiden tuottajat joutuvat miettimään toimintaansa uudesta näkökulmasta ja mahdollisesti muuttamaan toimintatapojaan, jotta perheiden uudensuuntaisiin tarpeisiin ja palvelurakenteen muutoksiin kyetään vastaamaan.

Perhetyö yhdessä lastensuojelun avohuollon ja sosiaali- ja terveystieteiden kanssa muodostavat toimintojen kokonaisuuden, jolla pyritään edistämään perheiden hyvinvointia ja tukemaan perheitä niin, että voidaan ehkäistä lasten huostaanottojen tarvetta. Vuonna 2007 uuden lastensuojelulain myötä perhetyö paikannettiin perheen kotona annetuksi palveluksi. Perhekuntoutuksella taas tarkoitetaan ympärivuorokautisena kuntoutuksena annettavaa tukea koko perheelle tai osalle siitä. Selkeyttämisestä huolimatta käytännön toimintamuotojen määrittelylle on vielä tarvetta. (Heino 2008, 7.)

Lastensuojelussa perhetyötä tehdään tilapäisessä tuen tarpeessa olevien perheiden auttamiseksi ja niiden perheiden kanssa, joilla on pitkä lastensuojelun asiakkuus taustalla. Perhetyö voi toteutua asiakasperheiden yleisenä, ja epävirallisena tukemisena perheiden arjessa tai perheiden syvällisenä tukemisena ja puuttumisena perheiden elämään voimakkaiden ja virallisten väliintulojen kautta. (Heino, Berg & Hurtig 2000, 21.)

Viime vuosina lastensuojelun avohuollon perhetyö on kehittynyt yhä enemmän korjaavan ja kuntouttavan perhetyön suuntaan. Vuonna 2000 Helsingin kaupungin sosiaaliviraston avohuollon perhetyö luokiteltiin ennaltaehkäiseväksi perhetyöksi (Heino ym. 2000, 57), kun taas vuonna 2006-2007 toteutetussa Tehty-tutkimushankkeessa avohuollon perhetyö paikannettiin selvästi lastensuojeluprosessin korjaavaan vaiheeseen. (Liukonen & Lukman 2007, 151-152.)

Perhekuntoutuksen on katsottu soveltuvan hyvin osaksi lastensuojelun avohuollossa tehtävää työtä sekä huostaanoton lakkautustyöskentelyä. Perhekuntoutuksen on todettu olevan oikea-aikaisesti tarjottuna toimiva työmuoto silloin, kun riskinä on kodinulkopuolinen sijoitus. Edellytyksenä on, että perhe on motivoitunut perhekuntoutukseen. (Lastensuojelun käsikirja 2013.) Muutokset yhteiskunnassa, palvelujärjestelmässä ja perheissä haastavat perhekuntoutuksen. Perheet yksilöllistyvät ja kuntoutustarpeet eriytyvät ja sen vuoksi tulevaisuudessa on yhä enemmän tarvetta esimerkiksi perheiden tarvelähtöisyyteen ja yksilölliseen toimintalogiikkaan perustuvaan perhekuntoutukseen. (Heino ym. 2000, 14.)

On todettu, että lasten ja perheiden tukeminen kuntoutuksen jälkeen, on yksi tulevaisuuden haasteista palvelujärjestelmälle. Siirtovaihe arkeen kuntoutuksen jälkeen vaatii lähettävän tahon ja eri verkostojen tiivistä yhteistyötä, jotta voidaan sopia seurannasta ja verkostotuen jatkosta. (Järvikoski, Lehtoranta, Linnakangas & Suikkanen 2010, 8,14.) Esimerkiksi perhekuntoutus Kuusikon kunnissa 2004 -selvityksen mukaan tulevaisuuden haasteita perhekuntoutukselle olivat muun muassa avohuollon tarjoaman tuen saantimahdollisuus perheelle myös kuntoutusjakson jälkeen sekä perheen palveluiden seuranta ennen ja jälkeen perhekuntoutuksen (Kumpulainen & Valkonen 2005, 16).

Vuonna 2008 tuli voimaan lastensuojelulaki (417/2007), joka painottaa ehkäisevän lastensuojelun merkitystä kaikissa lasten ja perheiden palveluissa (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2007). Erilaisten muutoksien ja vallalla olevan tiukan taloudellisen tilanteen vuoksi kunnilla on yhä enemmän painetta vähentää korjaavaan lastensuojelutyöhön painottunutta laitospalvelua. Painopistettä ollaan esimerkiksi Helsingissä siirtämässä laitospalvelusta kuntoutukseen lapsen ja perheen omassa toimintaympäristössä toteutuvaa kuntoutusta.

Perhekuntoutuksen kehittämisessä järjestöillä on ollut uraa uurtava rooli. Järjestöt ovat osassa sosiaalipalveluja ainoita tai lähes ainoita erityispalvelujen tuottajia. Yksityisten palveluiden merkitys on korostunut viime vuosikymmenellä ja ne muodostavat merkittävän osan kuntien järjestämistä palveluista. (Heino 2008, 43.)

Helsingin Diakonissalaitos (Hdl) on yleishyödyllinen säätiö, jolla on laaja asiantuntemus vaikeisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin liittyvissä asioissa. Hdl pyrkii luomaan uusia ratkaisuja niillä yhteiskunnan alueilla, joilla ihmiset erilaisista syistä ovat vaarassa jäädä palveluiden ulkopuolelle. (Helsingin Diakonissalaitos 2013a.)

Tutkimus liittyy Hdl:n ja Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteistyönä toteutettavaan perhekuntoutuksen vaikutusten arviointi -hankkeeseen, joka käynnistettiin vuonna 2013. Hankkeen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa perhekuntoutuksen merkityksestä ja vaikutuksesta lasten huostaanottojen vähentäjänä. Perhekuntoutus asettuu hankkeessa lastensuojelun viimeiseksi toimenpiteeksi ennen mahdollista huostaanottoa ja osaksi lastensuojelun palveluketjua. Tutkimus sijoittuu tilanteeseen, jossa Helsingin kaupunki ei ole enää vuonna 2015 käyttämässä Hdl:n tarjoamaa ympärivuorokautista perhekuntoutusta ostopalveluna.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa laitospalveluiden perhekuntoutuksen hyödyistä asiakasperheille Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena on tuottaa uutta tietoa kuntoutuksen jälkeen tapahtuvasta työskentelystä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta hyödyntäen. Tutkimuksen aineistonkeruu toteutui yhdessä samaan hankkeeseen opinnäytetyön tehneen opiskelijan kanssa.

2 Perheiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä

Suomalainen yhteiskunta on muuttunut paljon viimeisten vuosikymmenten aikana. Teknologian kehittyminen on muovannut siitä postmodernin tietoyhteiskunnan, jossa muutokset ovat nopeita ja ihmisten arki entistä monimutkaisempaa. Suomalainen työelämä on myös rakenteellisessa muutoksessa, mikä heijastuu työttömyytenä ja köyhyyden lisääntymisenä. Niin ikään sosiaali- ja terveysalan palvelurakenne on hajautumassa erilaisten toimijoiden vastuulle ja palveluiden tehokkuus ja kustannusten lasku ohjaavat toimintaa. Yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuneet muutokset heijastuvat myös perherakenteisiin ja perheiden hyvinvointiin. (Törrönen 2010, 15-16.)

Julkisia hyvinvointipalveluja ohennettaessa perheiden vastuu omasta hyvinvoinnista kasvaa. Taloudellinen epävarmuus näyttäyty lasten hyvinvointierojen lisääntymisenä. Koko väestöä tarkasteltaessa voidaan kuitenkin todeta, että Suomessa on edelleen korkea elintaso ja suurin osa kansalaisista voi paremmin kuin koskaan ennen. (Aaltonen 2013, 10.)

Väestön kahtiajakautumisen lisääntymisen vuoksi ongelmat tuntuvat kasautuvan melko pienelle vähemmistölle. Korjaavien palveluiden kuormitus on kasvanut ja eriarvoistumisen myötä kasvava yhteiskunnallinen osattomuus näkyy lapsiperheiden elämässä esimerkiksi lasten kasvatusvaikeuksina, vanhempien jaksamattomuutena sekä lasten ja nuorten käyttäytymiseen liittyvinä ongelmina. (Törrönen 2010, 17.)

Perheiden hyvinvointiin ovat vaikuttaneet myös tukiverkkojen vähentyminen ja sukupolvien etäännyminen toisistaan. Vanhemmat kaipaavat tuekseen yhteisöä, jonka puuttuminen voi saada aikaan pahoinvointia perheissä. Lasten huolenpitoon liittyvät hankaluudet näyttävät linkittyvän usein vanhempien taloudellisiin vaikeuksiin, mielenterveysongelmiin, uupumukseen sekä päihteiden käyttöön. Yhteisön puuttuessa päiväkotien ja koulujen aikuisten rooli lasten kasvattajina kasvaa ja vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä voidaan nähdä heidän tärkeänä tehtävänä ja velvollisuutenaan. Lasten ja nuorten kulttuurissa on tapahtunut suuria muutoksia sosiaalisen median ja teknologian kehittymisen myötä ja esimerkiksi sosiaalinen media ja televisio kasvattavat lapsia vanhempien ja muiden perheen verkostoon kuuluvien aikuisten rinnalla. (Aaltonen 2013, 10, 11.)

Suomi on viime vuosina muuttunut merkittävästi monikulttuurisempaan suuntaan. Maahanmuuttajien ja eri kulttuurien moninaisuus yhteiskunnassamme on kasvussa, mikä vaikuttaa myös hyvinvointipalveluihin. Palveluita käyttää nykyään suuri määrä sellaisia ihmisiä, joiden palveluja koskeva tietämys perustuu toisessa kulttuurissa hankittuihin kokemuksiin. (Aaltonen 2013, 11.)

Perherakenteissa voidaan myös nähdä muutoksia, jotka ovat tapahtuneet viimeisten vuosikymmenten aikana. Ydinperheen rinnalle on tullut erilaisia perhemuotoja. Suurin osa perheistä on yhä kahden vanhemman perheitä, joissa vanhemmat ovat avioliitossa keskenään, mutta avoliitot ovat yleistyneet. Yksinhuoltajaperheitä on noin neljäsosa perheistä ja uusperheitä yhdeksän prosenttia. Monikulttuurisia ja kahden kulttuurin perheitä on viisi prosenttia kaikista lapsiperheistä. (Aaltonen 2013, 11.)

Pikkulapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttaa ruuhkavuosien tuoma paine perheissä ja epävarmuus toimeentulosta ja työelämän lisääntyneet vaatimukset, jotka syövät vanhempien voimavaroja. Ideaalina nähdään, että perheessä on kaksi tervettä ja koulutettua työelämysuhteessa olevaa elättäjää. Näin ei kuitenkaan aina ole ja silloin perheet saattavat ajautua vaikeuksiin. Elinolojen puutteet ja henkinen pahoinvointi vähentävät edellytyksiä hyvälle lapsuudelle ja jatkuessaan ne saattavat johtaa huono-osaisuuden jatkumiseen sukupolvien ketjussa. (Törrönen 2010, 35, 39.)

3 Lastensuojelu perheiden tukena

3.1 Perheet lastensuojelun asiakkaina

Lastensuojelun yleisenä tavoitteena on edistää ja tukea lapsen kehitystä sekä kasvua. Palvelujärjestelmä koostuu ehkäisevästä lastensuojelusta ja lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta, johon kuuluvat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä sijais- ja jälkihuolto. Palvelujärjestelmän tavoitteena on toimia suunnitelmallisesti ja ennakoidusti ja sen toimintaa ohjaa voimassa oleva lastensuojelulaki. Lastensuojelu toimii yhteistyössä lasten ja perheiden hyvinvointiin vaikuttavien tahojen, kuten perheneuvoloiden ja koulujen kanssa. (Lastensuojelun käsikirja 2014.)

Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun perhe itse pyytää apua, muiden yhteydenotosta tai lastensuojeluilmoituksesta. Asiakkuuden alkamista seuraa lastensuojelutarpeen selvitys, joka tapahtuu yhteistyössä eri tahojen kanssa. (Heino 2007, 67.) Lastensuojelun asiakkaaksi valikoitumiseen liittyvät monet seikat ja pelkästään perheeseen liittyvät tekijät eivät selitä lastensuojelun asiakkaaksi päätymistä. Myös perheen muu lähipiiri ja verkostot vaikuttavat perheen tilanteeseen. Lisäksi lastensuojelun asiakkuuteen vaikuttaa voimassa oleva laki ja kuinka sitä toteutetaan ja esimerkiksi se, miten lastensuojeluilmoituksia tehdään ja käsitellään. Palvelujärjestelmän toiminta ja ammatillisten menetelmien kehittyminen vaikuttavat lastensuojelun asiakkuuden määrittymiseen ja viimesijassa ratkaisun asiakkuudesta tekee sosiaalitoimisto ja käytännössä siellä toimiva sosiaalityöntekijä. Lastensuojelun asiakkuus voidaan siis nähdä laajana yhteiskunnallisena ilmiönä. (Heino 2007, 18.)

Lastensuojeluasiakkuuden alussa vahvasti läsnä olevia seikkoja on tutkimuksen valossa katsottu olevan esimerkiksi vanhempien jaksamattomuus, erilaiset perheristiriidat, vanhempien riittämätön vanhemmuus, vanhempien mielenterveysongelmat sekä päihteiden väärinkäyttö. Lapsen tai nuoren näkökulmasta läsnä olevia tekijöitä olivat esimerkiksi ristiriidat vanhempien kanssa, kouluun liittyvät vaikeudet ja huono psyykkinen terveys. Lastensuojelun asiakkuutta tutkittaessa on noussut esille asiakkaiden tarve konkreettiselle arkiselle tukemiselle, jonka lisäksi tarvetta nähtiin erityisesti henkisellet ja sosiaaliselle tuelle. (Heino 2007, 66, 69.)

Näyttää siltä, että lastensuojelun asiakkaista on viimeaikoina noussut esille erityisesti syrjäytyneiden ja terveyttä vaarantavien nuorten ryhmä, joka kertoo siitä, että lastensuojelun asiakkuus alkaa yhä useammin vasta murrosiässä, jolloin saatetaan huostaanottoon päätyä nopeammin (Heino 2007, 69-70). Sosiaalityön suurena haasteena voidaan nähdä myös monikulttuurisuuden lisääntyminen lastensuojelun asiakkuudessa ja se kuinka monikulttuurisuuden kysymyksiin voidaan vastata. Tarvitaan lisää ohjeistusta erilaisten kulttuurien kohtaamisesta, jota voidaan toteuttaa vaativaa tunnetyöskentelyä muista kulttuureista tulleiden asiakkaiden kanssa. (Heino 2007, 70.)

3.2 Sosiaalityöntekijän rooli ja asiantuntijuus lastensuojelussa

Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä. Heidän näkemyksensä tutkiminen on tärkeää, koska he tekevät asiakkaiden elämän kannalta tärkeitä päätöksiä. Sosiaalityöntekijän työhön kuuluu arvioida työssä tehtyjen päätösten ja toimien toimivuutta ja vaikuttavuutta asiakkaiden hyvinvointiin. Sosiaalityöntekijän rooli on ollut muutoksessa, kun sosiaalialalle on tullut uusia ammatillisia toimijoita. Vuosina 2004-2007 käynnistettiin työnkuvien uudistaminen ja työnjaon täsmentäminen osana kansallista Sosiaalialan kehittämishanketta. Tehtävärakennemuutoksen yhtenä tavoitteena on tukea sitä, että erilaisen koulutuksen saaneet sosiaalialan osaajat, voivat tehdä omaa osaamisaluettaan parhaiten vastaavaa työtä. (Heinonen & Sinko 2009, 89.)

Lastensuojelulaki määrittelee, kuka voi toimia sosiaalityöntekijän tehtävässä. Sosiaalityöntekijän kelpoisuudesta säädetään sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain 14 §:n 1 momentissa. Lain mukaan sosiaalityöntekijänä voi toimia ylemmän korkeakoulun suorittanut, ja yliopistossa pääaineen laajuisesti sosiaalityön opinnot suorittanut henkilö. (Valtioneuvoston asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 2005.) Kelpoisuusvaatimusten täyttävistä sosiaalityöntekijöistä on kuitenkin pulaa, ja käytännössä sosiaalityöntekijän sijaisuuksia tekevät monet, joilla ei ole lainmukaista pätevyyttä tehtävään.

Sosiaalityöntekijä johtaa asiakasprosessia, jolla tarkoitetaan toiminnan suunnittelua ja tavoitteiden asettamista yhteistyössä asiakkaan ja hänen verkostojensa kanssa sekä eri ammattiryhmien kanssa. Lisäksi prosessin johtamiseen kuuluu suunnitelmien johdonmukainen toteutus sekä vaikutusten säännöllinen arviointi. Sosiaalityöntekijä voidaan siis nähdä henkilönä, joka pitää lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa toiminnan langat käsissään. Prosessijohtamisen ohella sosiaalityöntekijä tekee psykososiaalista työtä yhdessä asiakkaan kanssa. (Heinonen & Sinko 2009, 90-92.)

Sosiaalityöntekijän työparina toimii usein sosionomi koulutuksen saanut sosiaaliohjaaja. Kahden eri ammattiryhmän yhteistyö avaa mahdollisuuksia työn laadukkaampaan toteuttamiseen mutta on näyttäytynyt myös haasteellisena, koska molemmat ammattiryhmä hakevat yhä omaa paikkaansa lastensuojelun kentällä. Siinä missä sosiaalityöntekijän pääasiallisena tehtävänä on koordinoita työskentelyä ja tehdä virallisia päätöksiä, sosiaaliohjaaja keskittyy asiakkaiden ohjaamiseen, neuvontaan ja tukemiseen esimerkiksi perhetyön muodossa. Sosiaalityöntekijöiden erityisosaamisena voidaan nähdä asiakkuuden kokonaisuuden hahmottaminen ja sen analysoiminen sekä eri osa-alueiden yhteen sovittaminen. (Heinonen & Sinko 2009, 90, 94.)

Lastensuojelutyö toteutuu yhä enemmän erilaisissa verkostoissa ja asiakasta on yleensä tuke-
massa suuri toimijajoukko lastensuojelun lisäksi. Sosiaalityöntekijän työn haasteena onkin pystyä luotsaamaan moninaista verkostoa toimimaan yhteistyössä lapsen etu huomioiden ja siitä muistuttaen. Tästä tehtävästä suoriutuakseen sosiaalityöntekijällä tulisi olla hyvä sisällön asiantuntijuus ja sen lisäksi myös kyky toimia asiantuntijatiimin ohjaajana sekä tunnistaa oman osaamisensa rajapinnat. Lisäksi lastensuojelun sosiaalityön haasteena voidaan nähdä erityisesti sen eettinen vaatimus, kun työssä joudutaan tasapainoilemaan tuen ja kontrollin sekä erilaisten näkemysten välillä. Keskeinen osa-alue lastensuojelun sosiaalityöntekijän työssä tulisikin olla työn lähtökohtien ja perustelujen jatkuva punnitseminen ja esiintuominen sekä työn vaikuttavuuden tarkastelu. (Heinonen & Sinko 2009, 94-95.)

3.3 Perhetyö lastensuojelun avohuollon tukitoimena

Perhetyölle on olemassa monta määritelmää ja sitä tehdään erilaisissa toimintaympäristöissä ja liittyen erilaisiin elämäntilanteisiin. Perhetyötä tehdään esimerkiksi kuntien sosiaalitoimissa tai kolmannen sektorin tuottamissa palveluissa. Perhetyön ammatilliset muodostuvat eri ammattiryhmien edustajista, joilla on erilaisia ammattinimikkeitä. Peruslähtökohtana perhetyölle voidaan ajatella olevan perheiden elämästä lähtevät tarpeet, jotka voivat liittyä vanhemmuuden tukemiseen, perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämiseen, lasten kehitys- ja kasvatuskysymyksiin tai elinolojen järjestämiseen. (Rönkkö & Rytkönen 2010, 27.)

Lastensuojelun avohuolto on tarkoitettu palveluksi perheille tilanteessa, jossa lapsen turvallinen kehitys on vaarantunut tai sen pelätään vaarantuvan. Avohuollon tukitoimissa korostuvat suunnitelmallinen ja kokonaisvaltainen sosiaalityö ja perheen palveluohjaus. Prosessista vastuussa olevan lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävänä on etsiä yhdessä asiakkaan kanssa erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja tilanteeseen. Apuna ovat erilaiset tukitoimet ja palvelut, joiden toteutumista ja vaikuttavuutta seurataan yhdessä perheen kanssa. Lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi pääsee, jos lastensuojelutarpeen kartoituksen jälkeen katsotaan, että asiakas tarvitsee tarjolla olevaa tukea. (Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden virasto 2013.)

Lastensuojelun avohuollon perhetyö on tavoitteellista asiakkaiden konkreettista tukemista ja auttamista, joka perustuu lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmaan. Sen asiakkaiksi ohjautuvat usein perheet, jotka tarvitsevat ohjauksen ja neuvonnan lisäksi intensiivistä tukea arjessa pärjäämiseen sekä pitkäaikaisempaa tukemista ja kuntoutusta. Perhetyön tarve nousee usein esille esimerkiksi liittyen lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen. Perhetyötä tekevät sosiaaliohjaajat työskentelevät usein perheiden kotona, jolloin heille avautuu mahdollisuus perheen havainnointiin sekä työskentelyyn perheen todellisessa arjessa ja aidoissa vuorovaikutustilanteissa. (Myllärniemi 2007, 9, 10, 83.)

Lastensuojelun avohuollon perhetyössä käytettäviä menetelmiä ovat esimerkiksi erilaiset ryhmätoiminnot tai toiminnalliset menetelmät, kuten sosiaalinen kuntoutus ja perheleirit. Vanhempien kanssa käytettäviä menetelmiä ovat esimerkiksi vanhemmuuden ja parisuhteen roolikartat ja sukupuut ja lasten kanssa työskennellään esimerkiksi vahvuuskorttien tai tunnematon avulla. Lisäksi käytössä on vuorovaikutuksen vahvistamiseen tähtääviä toimintoja, kuten videointi tai päivärytmin suunnitteleminen. (Myllärniemi 2007, 35.)

Lastensuojelun perhetyöhön ohjautuvissa perheissä on usein nähtävissä erilaisia lastensuojelullisia riskitekijöitä, kuten masennusta tai päihdeongelmaa. Tavoitteena on, että perhetyö aloitettaisiin jo lastensuojeluasiakkuuden varhaisessa vaiheessa mutta käytännössä työskentely aloitetaan usein liian myöhään perhetyön ehkäisevän tavoitteen kannalta. Perhetyö onkin viime vuosina paikantunut selkeästi enemmän lastensuojeluprosessin korjaavaan vaiheeseen, jolloin sillä pyritään vastaamaan perheiden erityiseen lastensuojelulliseen tuen tarpeeseen. (Myllärniemi 2007, 9, 82.)

Perheiden ongelmien ollessa suuria, työskentely saatetaan joutua aloittamaan tilanteessa, jossa on epävarmaa voidaanko avohuollon perhetyöllä vastata perheen tuen tarpeeseen. Perhetyön paikantuessa lastensuojeluprosessin loppuvaiheeseen, se voi toimia perheen tukena sijoituksen tai huostaanoton yhteydessä. (Myllärniemi 2007, 9, 10.)

Perhetyön voidaan nähdä tuottavan tärkeää tietoa perheen arjesta ja hyvinvoinnista. Lastensuojeluprosessin korjaavassa vaiheessa painottuu erityisesti lapsen hyvinvoinnin puutteet tai kehityksellisten uhkien arviointi. Työ siis edellyttää perhetyöntekijöiltä tietoa lapsen tarpeista eri ikäkausina sekä tietoa lapsen kehitystä vaarantavista ja suojaavista tekijöistä. Perhetyön paikallistuessa tilanteeseen, jossa huostaanoton uhka on todellinen, tarvitaan työntekijältä erityistä ammattitaitoa ja eettistä harkintaa. Perhetyön ensisijaisena tavoitteena voi olla näytön saaminen sijoituksen perusteeksi, jonka saamiseen myös asiakkaalla on oikeus. Tärkeää on, että asiakas on selvillä tilanteen ehdoista ja että ne tehdään näkyviksi. (Myllärniemi 2007, 82-83.)

Perhetyön aloittamisen edellytyksenä on perheen suostumus ja halu tehdä yhteistyötä. Työskentelyä ei voida siis aloittaa vastoin perheen tahtoa, mutta perhettä voidaan lastensuojelullisin perustein motivoida tai joissain tapauksissa myös velvoittaa vastaanottamaan perhetyötä. Perhetyössä on siis läsnä jännite vapaaehtoisuuden ja pakon välillä, joka voidaan nähdä perhetyön tuen ja kontrollin ”kaksoisroolina”, eli miten luottamuksellinen asiakassuhde voidaan luoda ja samalla arvioida tilannetta ja tuottaa siitä tietoa sosiaalityölle? Perheen motiivointi työskentelyyn on olennainen osa perhetyötä, mutta motiivoinnin, suostuttelun ja velvoittamisen raja voi olla häilyvä. Samalla, kun lastensuojelun avohuollon asiakkaille tarjotaan perhetyötä vapaaehtoisena tukimuotona, siitä kieltäytymistä voidaan käyttää sijoituksen yhtenä perusteena. Kaksoisroolissa toimimisen edellytyksenä onkin toiminnan avoimuus ja työskentelyn läpinäkyvyys. (Myllärniemi 2007, 10, 83-84.)

3.4 Lastensuojelullinen perhekuntoutus yhtenä perhetyön muotona

Vuonna 2007 hyväksytyssä lastensuojelulaissa perhetyö paikannettiin perheen kotona annetuksi palveluksi ja perhekuntoutus taas nähtiin ympärivuorokautisena kuntoutuksena koko perheelle tai osalle siitä annettavana tukena (Heino 2008, 7). Perhekuntoutus Kuusikon kunnissa 2004 selvityksen mukaan Kuusikon kuntien tuottama perhekuntoutus tapahtui yleensä lastensuojelulaitosten yhteydessä olevissa erillisissä perheasunnoissa. Toiseksi yleisin perhekuntoutuksen muoto oli laitosmuotoinen kuntoutus, jossa perheillä oli sekä yksityiset huoneet että yhteiset tilat käytössään. (Kumpulainen & Valkonen 2005, 6.)

Perhekuntoutuksen voidaan ajatella olevan pääasiallisesti korjaavaa perhetyötä. Korjaavalla perhetyöllä tarkoitetaan yhdessä sovittuihin muutoksiin tukemista ja lastensuojelullista, suunnitelmallista sekä tavoitteellista perheen tilanteen selvittelyä. Perheen tilanteesta syntynyt huoli edellyttää viranomaisilta aktiivista puuttumista perheen tilanteeseen lastensuojelullain edellyttämällä tavalla. Puuttuminen voi olla perheen tilanteen arviointia tai tilanteeseen puuttumista kontrolloikeinoin. Se voi olla myös haitallisen perhetilanteen jatkumisen pysäyttämistä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 34.)

Lastensuojelullinen kuntoutus on intensiivistä, pitkäjänteistä ja tavoitteellista työtä, jota tehdään koko perheen kanssa ongelmien ratkaisemiseksi ja lapsen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Perhekuntoutusta tarjotaan perheelle yleensä erilaisissa riskitilanteissa ja pitkään jatkuneiden vaikeuksien ja kriisien yhteydessä. Taustalta löytyy usein kasvatus- ja lastenhoito-ongelmia, vanhempien elämäntilanteeseen ja vanhemmuuteen liittyviä syitä sekä mielenterveys- ja päihdeongelmia. (Hurtig 2010, 239-240.)

Lastensuojelullisen kuntoutuksen sisältö, toteutus ja muoto eivät ole tarkasti rajattua vaan sitä toteutetaan monella eri tavalla. Perhekeskeisyys ja lapsen etu voidaan nähdä yleensä toiminnan kantavina periaatteina. Lähettävänä tahona toimii lastensuojelun sosiaalityö ja päätös asiakkuudesta tehdään yleensä kaupunkikohtaisessa asiakasohjausryhmässä. Asiakkuiden yleisinä kriteereinä on lapsen hyvinvoinnin vakava vaarantuminen tai lapsen tilanteen ja tarpeiden selvittäminen. (Hurtig 2010, 240-241.)

Lastensuojelulaitosten perhekuntoutuksiin, ohjautuu perheitä usein erittäin vaikeista tilanteista. Lapsen tarpeisiin vastaaminen, ja huolenpito saattavat olla erittäin puutteellisia, jolloin avohuollon muut keinot eivät enää turvaa lapsen terveyttä. Silloin lapsen huostaanotto saattaa olla seuraava keino turvata lapsen tilanne. (Heino 2008, 43.) Perhekuntoutuksen sijoituksessa lähelle huostaanottoa tai, kun sen uhka on ilmeinen, voidaan perhekuntoutuksen ajatella olevan eräänlainen avohuollon työmuotojen päätepysäkki, jolloin työmuoto toimii viimeisenä tarkistuksena tai vaihtoehtojen kartoituksena ennen huostaanottopäätöksen tekoa. Perhekuntoutus voi myös toimia tukena huostaanoton valmistelussa ja sijoitusprosessin toimivuuden turvaajana sekä vanhempien tukena siinä. (Hurtig 2010, 240.)

3.4.1 Perhekuntoutuksen yleiset tavoitteet

Koko perheen ollessa kuntoutuksen asiakkaana myös tarpeet ja tavoitteet määritellään yhdessä perheen kanssa perheiden yksilöllisyys huomioiden. Tavoitteiden asettaminen on oleellinen osa koko kuntoutuksen prosessia. Lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteiksi määritellään usein lasten ja nuorten oirehdinnan, käytöshäiriöiden ja psyykkisen pahoinvoinnin vähentäminen sekä perheen toimivuuden ja voimavarojen vahvistaminen. Vanhemman mielenterveysongelmien ollessa taustalla, tavoitteiksi muodostuu usein vanhemmuuden vahvistaminen ja jakamisen tukeminen sekä arjen hallitseminen. (Hurtig 2010, 241-242.)

Esimerkiksi Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutuksen yleisinä tavoitteina ovat lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen turvaaminen perheessä, vanhempien tukeminen riittävästi vastuuseen lapsesta ja perheen elämästä, vanhemmuuden arviointi sekä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen arviointi. Perhekuntoutuksella tavoitellaan vanhemmuuden vahvistumista, vuorovaikutuksen paranemista sekä sitä, että lapsi saa mahdollisuuden elää

normaalia lapsen elämää. Tavoitteiden toteutumista seurataan säännöllisissä hoitoneuvotte-
luissa kuukauden välein. (Helsingin Diakonissalaitos 2013b.)

Perheen voi olla joskus vaikeaa hahmottaa tavoitteita tai asettaa niitä itse. Perheenjäsenillä
voi myös olla erilaisia ajatuksia siitä, mitkä ovat kuntoutuksen tavoitteet. Tavoitteiden aset-
tamisessa otetaan huomioon lastensuojelun asiakkuuden taustat sekä perheen erilaiset huolet
ja muutosodotukset ja niistä keskustellaan eri osapuolten näkemykset huomioon ottaen. Esi-
merkiksi lapsen huostaanoton valmistelussa sosiaalitoimen tavoitteena voi olla selvittää lap-
sen tilannetta perheessä, kun perhekuntoutuksen tavoitteena taas voi olla vanhempien voi-
mavarojen ja jaksamisen vahvistaminen. Rinnakkainen tavoitteenasettelu vaatii työntekijältä
vankkaa ammattitaitoa sekä yhteistyökykyä mutta onnistuessaan se tukee perheissä tapahtu-
vaa muutosta ja toivoa paremmasta. (Hurtig 2010, 243-244.)

3.4.2 Työmenetelmiä perhekuntoutuksessa

Perhekuntoutusta voidaan toteuttaa monella tapaa ja yleensä menetelmät perustuvat työntei-
kijän ja asiakasperheen väliseen vuorovaikutukseen ja dialogiin, jonka avulla kasvatetaan mo-
lemmin puolista luottamusta. Kuntoutumiselle pyritään luomaan turvallinen ympäristö, jossa
uusia asioita on helpompi omaksua esimerkiksi mallioppimisen kautta. Perhekuntoutuksessa
käytettävät menetelmät voidaan jakaa esimerkiksi lasten ja vanhempien käytännön ohjauk-
seen ja tukemiseen, vanhempien ja lasten vuorovaikutuksen tukemiseen, verkostotyöskente-
lyyn sekä yhteisöllisyyteen ja toiminnallisuuteen (Kumpulainen & Valkonen 2005, 13-14).

Vanhempia tuetaan rajojen asettamisessa ja vastaamaan lapsen tarpeisiin sekä tuetaan van-
hemman psyykkistä toimintakykyä rohkaisulla, myönteisellä palautteella ja onnistumisen ko-
kemusten lisäämisellä, jolloin yhtenä tavoitteena on vanhemman itsetunnon kohentaminen.
Käytännön tukemiseen kuuluu myös vanhempien ohjaaminen kodin ja talouden hoitamiseen
liittyvissä arkitoiminnoissa. (Kumpulainen & Valkonen 2005, 14.)

Lapselle tai nuorelle annettava ohjaus ja tuki liittyy lapsen kehitysedellytysten luomiseen ja
turvallisen aikuissuhteen takaamiseen. Lapsen kuulluksi tuleminen ja päivittäisiin tarpeisiin
vastaaminen on tukemisessa tärkeää. Koulunkäynnin merkitystä korostetaan ja sen sujumi-
seen tuetaan aktiivisesti. Lasta tai nuorta ohjataan arkielämän taidoissa, kuten itsensä huo-
lehtimiseen tai sosiaalisten tilanteissa toimimiseen. Vanhempien ja lasten vuorovaikutusta
tuetaan esimerkiksi havainnoinnin ja palautekeskustelujen kautta. Oleellista on lapsen näky-
väksi tekeminen ja onnistumisten esille nostaminen. (Kumpulainen & Valkonen 2005, 14.)

Perheen verkostot otetaan aktiivisesti mukaan toimintaan ja läheisverkostoa pyritään sitout-
tamaan lapsen ja vanhempien tueksi. Tarvittaessa perheen tukeksi rakennetaan moniammatil-

linen viranomaisverkosto. Perhekuntoutus toimintana on esimerkiksi toimintaterapiaa, luovaa toimintaa, kuten askartelua tai käsitöitä, juhlien ja muiden tapahtumien viettämistä ja suunnittelua, toiminnallisiin ryhmiin, kuten perheleireihin, retkiin tai ruuanlaittokerhoihin osallistumista. Toiminnallisuudessa toteutuu usein yhteisöllisyys ja vertaistuki. (Kumpulainen & Valkonen 2005, 14-15.)

Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutuksen menetelmissä painottuvat perhetyön lisäksi toiminnallisuus sekä tutkimus- ja terapiapalvelut. Menetelminä käytetään esimerkiksi kotikäyntejä, perheterapiaa, retkiä ja leirejä, verkostotyötä sekä toimintaterapeutista arviointia. Hoidon ja kuntoutuksen aikana perhe saa kuntoutuksessa avukseen moniammatillisen tiimin, johon kuuluvat perheen oman perhetyöntekijäparin lisäksi psykologi, lasten ja nuorten psykiatri, perheterapeutit, toimintaterapeutti, toiminnan ohjaajat, lähiesimies sekä yksikön johtaja. Ammatillaiset ovat mukana auttamassa perhettä kunkin perheen yksilöllisen tarpeen mukaisesti. (Helsingin Diakonissalaitos 2013b.)

4 Näkökulmia vaikuttavuuden arviointiin sosiaalityössä

4.1 Vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohtia ja haasteita

Vaikuttavuus on monitahoinen ja joskus myös vaikeasti määriteltävissä oleva käsite. Se voidaan ymmärtää esimerkiksi yhteiskunnallisella tasolla tai sillä voidaan viitata yksilötason muutokseen. Vaikuttavuus voi liittyä taloudellisuuteen ja tuottavuuteen tai esimerkiksi toiminnan laatuun. (Pohjola 2012, 10, 21.) Erilaisten näkökulmien huomioonottaminen vaikuttavuuden arvioinnissa tekee siitä eettisesti kestäväää. Arviointia voidaan toteuttaa esimerkiksi perheiden omasta näkökulmasta, työntekijöiden näkökulmasta tai muiden, kiinteästi toiminnassa mukana olevien tahojen näkökulmasta. (Pärnä 2010, 253.)

Vaikuttavuuden arviointi on tärkeää, koska sen avulla voidaan oppia uutta tutkittavasta aiheesta ja sen kautta muodostaa uudenlaisia käsityksiä ja kehittää toimintaa. Vaikutukset voivat olla esimerkiksi myönteisiä tai kielteisiä ja ennakoituja tai ennakoimattomia. (Dahler-Larsen 2005, 7, 20.) Tässä tutkimuksessa keskitytään erityisesti myönteisteisiin vaikutuksiin, kun lähtökohtana on tarkastella perhekuntoutuksen hyötyjä ja perusolettamuksena on, että perhekuntoutuksesta on asiakkaille enemmän hyötyä kuin haittaa.

Sosiaalityön tavoitteena on usein muutoksen tuottaminen vaikeaksi koetussa tilanteessa ja työ rakentuu interventioiden tekemiseen, joilla tilanteita pyritään ratkaisemaan. Vaikuttavuus voidaan siis nähdä yhtenä sosiaalityön keskeisenä elementtinä ja se tekee toiminnasta myös lainmukaista. Sosiaalityössä vaikuttavuutta on hankalaa tarkastella selkeänä panos-tuotos toimintana, koska sosiaalityöhön vaikuttaa erilaiset prosessit, toimintaympäristö ja rakenteet.

Tämän vuoksi vaikuttavuuden tarkan mittaamisen sijasta sosiaalityön yhteydessä puhutaan usein enemmän vaikutusten kuvaamisesta. (Pohjola 2012, 9, 12.) Dahler-Larsenin (2005) mukaan vaikuttavuuden arviointia ei voi jättää tekemättä pelkästään sen perusteella, että tietomme intervention ja tuloksen syy-yhteyksistä on rajallinen, vaan silloin tulisi panostaa yhä enemmän vaikuttavuuden arvioinnin kehittämiseen (Dahler-Larsen 2005, 8-9).

Sosiaalityötä tutkitaan usein laadullisin menetelmin mutta vaikuttavuuden tutkimisessa tarvitaan erilaisia lähestymistapoja ja metodeja. Näyttöön perustuvat käytännöt edustavat kvantitatiivista tutkimusta, joissa vaikuttavuutta pyritään todentamaan satunnaistetuilla koeasetelmilla ja tarkalla mittaamisella. Kyseinen lähestymistapa on koettu ongelmallisena ja vieraana sosiaalityön vaikuttavuutta mitattaessa. Sosiaalityössä tarvitaan etenkin ihmisten subjektiivisten vaikuttavuuskokemusten tutkimusta, jossa otetaan huomioon ihminen osana toimintaympäristöään. Sosiaalityössä yleensäkin on tarve nähdä vaikuttavuus sen ominaispiirteiden kautta, jolloin vaikuttavuuden malleja ei voida sellaisenaan hyödyntää muiden yhteiskunnallisten toiminta-alueiden ratkaisuista. (Pohjola 2012, 10-11,13.)

Arvioinnin realistisen perinteen mukaan vaikuttavuuden arvioinnilla pyritään vastaamaan kysymykseen, missä olosuhteissa ja millä ehdoilla esimerkiksi perheintervention toimivuus toteutuu? Vaikuttavuuden arvioinnissa otetaan silloin huomioon sekä vaikuttamisen prosessi että prosessin seurauksena eli vaikutus. Vaikuttavuuden arviointi voi lähteä ohjelmateoriasta käsin, jolloin vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohtana ovat tarkat käsitykset siitä, miksi ja miten jokin tietty interventio vaikuttaa. Arvioinnin pääkysymyksenä on silloin se, voimmeko vahvistaa, hylätä tai kehittää ohjelmateoriaa? (Dahler-Larsen 2005, 7, 23.)

Lastensuojelun vaikuttavuutta asiakkaiden hyvinvointiin tai lastensuojelutyön vaikutusmekanismeja on tutkittu Suomessa melko vähän. Lastensuojelun avohuollon tukitoimia koskeva tutkimus on keskittynyt perhetyön ja perheinterventioiden tarkasteluun, joissa painottuvat erilaisten hankkeiden toteutus ja niiden välittömien vaikutusten arviointi (Pölkki 2008, 10).

Kaikko (2004) on esimerkiksi tutkinut lastensuojelun avoperhetyön kuntoutumista tukevia elementtejä haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä, perhetyöntekijöitä sekä asiakkaita. Tutkimuksessa tultiin tulokseen, että perhetyöstä oli ollut apua selviytymiseen ja perhetyön vaikuttavuuden kannalta oleellisena nähtiin asiakkaan rooli ja subjektina oleminen työskentelyssä. (Kaikko 2004, 66, 67.) Hurtig (2003) on tutkinut lasten paikan rakentumista lastensuojelun perhetyön käytännöissä aineistonaan lastensuojelun perhetyön käytännöt, asiakastilanteiden havainnointi sekä perhetyöntekijöiden asiakasprosessien ja työmuotojen kuvaukset. Tutkimuksessa kuvataan mm. lasten suojelutehtävän toteutumista perhetyön käytännöissä. (Hurtig 2003, 180, 192.)

Lapsiperheiden palveluiden yhteistyöinterventioiden vaikuttavuutta on arvioitu systemaattisessa katsauksessa, jossa tutkittiin, millaiset rakenteet ja toimintatavat ohjaavat työntekijöiden keskinäistä sekä työntekijöiden ja lapsiperheiden välistä yhteistyötä ja miten vaikuttavia kyseiset toimintatavat olivat. Katsauksen tulosten mukaan lapsiin ja perheisiin kohdistuvilla yhteistyöinterventioilla voitiin nähdä olevan kohtalaisia vaikutuksia esimerkiksi lapsen kehitykseen ja käyttäytymiseen sekä lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen ja perheen toimintaan. (Halme, Perälä & Laaksonen 2010, 92-93.)

Aikuissosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa käytetään esimerkiksi tapauskohtaista arviointia, jossa työntekijät arvioivat yhteistyössä asiakkaan kanssa asetettuja tavoitteita ja niiden toteutumista sekä käytettyjä työmenetelmiä sekä toimintatapoja arvioinnin pohjaksi laaditun mittarin avulla. Lisäksi aikuissosiaalityö vaikuttavuuden arvioinnin tukena käytetään esimerkiksi osallistavaa ja valtaistavaa arviointia tai kuvastin-menetelmää, jota käytetään hiljaisen tiedon sanallistamisessa ja työssä oppimisessa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Vaikuttavuutta tarkastellaan yleensä jonkin toiminnan tai intervention jälkeen mutta näkökulman voi myös kääntää vaikuttavuuden ennakoimiseen etukäteen. Ennakoiminen on tärkeää esimerkiksi silloin, kun suunnitellaan ennalta ehkäisevää toimintaa tai yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Onnistuakseen se vaatii monipuolista tutkimustiedon hyödyntämistä. (Pohjola 2012, 25.)

Vaikuttavuusarvioinnin yhtenä haasteena sosiaalityössä vaikuttaa olevan se, että työntekijöillä ei alan pienten resurssien ja kiireen vuoksi ole usein aikaa siihen ja arviointi koetaan ylivoimaisena tai kohtuuttomana tehtävänä. (Pohjola 2012, 22). Sosiaalityöntekijöiden tutkivaa ja arvioivaa työtettä tutkittaessa huomattiin, että sosiaalityöntekijät toteuttivat omasta mielestään vain harvoin tutkivaa ja arvioivaa työtettä, vaikka siihen oltiin motivoituneita ja siihen oli olemassa valmius. Tutkivan ja arvioivan työtteen toteutumiseksi kaivattiin organisaation tukea. Sosiaalityöntekijät näkivät arvioinnin liittyvän erityisesti palveluiden kehittämiseen ja sosiaalityön prosessien arviointiin. Niiden avulla nähtiin olevan helpompi lähestyä myös vaikuttavuuden arvioinnin kysymyksiä. (Heinonen 2007, 117, 121.)

Tässä tutkimuksessa vaikuttavuus liittyy ihmisten kokemuksiin hyötyihin ja tyytyväisyyteen. Vaikuttavuuden käsite voidaan ymmärtää tässä tutkimuksessa asiakasvaikuttavuutena, jolla tarkoitetaan asiakkaan saamaa apua tai hyötyä ja asiakkaan tilanteesta tapahtunutta muutosta. (Pohjola 2010, 23.) Tutkimuksen analyysin avulla tutkittavilla oleva tärkeä kokemustieto jäsentyy perhekuntoutuksen vaikuttavuuden osoittamista tukevaksi tiedoksi.

4.2 Onnistumisen ja hyötymisen elementtejä perhekuntoutuksessa

Perhekuntoutuksen vaikuttavuutta on tutkittu Suomessa melko vähän. Arviointia on olemassa esimerkiksi lastensuojelun asiakkaina olleiden perheiden näkökulmasta. Perhekuntoutuksen vaikutuksia on selvitetty usein laadullisilla tutkimusotteilla ja tarkastelemalla, onko perhekuntoutuksen taustalla lapsen vai vanhempien ongelmat. (Järvikoski ym. 2010, 5.)

Myös perhekuntoutuksen vaikuttavuuden toteaminen on haasteellista, koska perheiden elämään vaikuttavat monet muutkin asiat kuin itse kuntoutus ja lyhyiden jaksojen tuottamia tuloksia on hankalaa erottaa perheen muista tapahtumista (Olsson, Laine, Heino, Pärnä & Törönen 2010, 282). Perinteisiin koeasetelmiin perustuvat vaikuttavuuden arvioinnin menetelmät soveltuvat siis harvoin hyvin perhekuntoutuksen arviointiin ja tulevaisuuden haasteena onkin kehittää perheiden kuntoutukseen hyvin soveltuva perheiden tilanteen parantumiseen liittyvä mittari (Pärnä 2010, 273).

Lastensuojelullinen perhekuntoutus edellyttää sitä, että perheillä on ainakin kohtalaiset voimavarat, jotta he voivat toimia tiiviisti yhdessä perheenä ja kykyä käsitellä myös vaikeita asioita. Työntekijöiden vastuulla on tunnistaa ne perheet, joille perhekuntoutus voisi sopia. Perhekuntoutuksesta on nähty hyötävän eniten sellaiset perheet, joilla on jo selkiytynyt käsitys omista ongelmistaan. Tällöin perhekuntoutuksen keinoin voidaan keskittyä tukemaan ja vahvistamaan jo alkanutta kehitystä. Vaikeiden ja akuuttien ongelmien keskellä olevat perheet eivät välttämättä kykene hyötymään perhekuntoutuksesta. (Hurtig 2010, 243.)

Lastensuojelulliseen kuntoutukseen tultaessa perheen ongelmat ovat jatkuneet usein pitkään. Vanhemmille ei aina hahmotu se, mitä muutoksia heiltä odotetaan ja sen vuoksi vanhemmat saattavat hahmottaa kuntoutuksen lähtökohdiksi ennemminkin lasten ongelmat kuin omansa. Tilanteeseen johtaneen kokonaisuuden hahmottaminen voi myös olla haastavaa, jolloin kuntoutuksen syynä nähdään jonkin erillinen asia tai pulma eikä niinkään asioiden vyyhteä. Oman vanhemmuuden puutteiden tai kipupisteiden tunnistaminen ja tunnustaminen saattaa olla monille vaikeaa. (Hurtig 2010, 242-243.)

Lastensuojelullisen kuntoutuksen onnistumisen kannalta on tärkeää tavoitteiden läpinäkyvyys, millä tarkoitetaan niiden avaamista ja konkretisointia. Tavoitteiden selkeyttämisellä tuodaan kuntoutuksen lähtökohdat esille niin, että kaikki osapuolet ymmärtävät ne oikein. Jo lastensuojelulain perusteella asiakkaille on kerrottava ja perusteltava työskentelyn oikeutus, syyt, tavoitteet ja työskentelytavat. Kaikille selkeät tavoitteet toimivat työskentelyn pohjana ja jos pohja on epäselvä voi kuntoutus epäonnistua. (Hurtig 2010, 245.)

Perhekuntoutuksen tuloksellisuuden arvioinnissa on siis oleellista ottaa huomioon perhekuntoutukselle asetetut tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Esimerkiksi Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä perhekuntoutuksen tuloksellisuudella tarkoitetaan tavoitteiden saavuttamisen lisäksi perheen kokemusta osallisuudesta ja arvostuksesta. Lisäksi tuloksellisuutta katsotaan perheiden hyötymisen sekä voimavarojen lisääntymisen näkökulmista. (Pärnä 2010, 263.)

Helsingin Diakonissalaitoksen mukaan perhekuntoutuksesta hyötyvät erityisesti perheet, joilla on halu sitoutua kuntoutukseen ja työskennellä muutosta kohti. Kuntoutus voi olla hyödyllinen, jos perhe haluaa apua vanhemmuuteen, arjen hallintaan tai masennukseen. Kuntoutus voi olla toimiva tukimuoto myös elämänmuutoksessa oleville vanhemmille, kuten raskaana oleville äideille. Tukea tarvitsevat yksinhuoltajaisät ja -äidit sekä monikuluttuuriset ja maahanmuuttajaperheet voivat niin ikään hyötyä kuntoutuksesta. Perhekuntoutus on tarkoitettu myös päihdeongelmallisille vanhemmille, jos katkaisu- ja vieroitushoito on toteutettu sovitusti ja vanhemmat sitoutuvat tiiviiseen ja tarpeen mukaiseen päihdehoitoon perhekuntoutuksen ajaksi. (Helsingin Diakonissalaitos 2012, 8.)

Perhekuntoutukseen ohjataan perheitä, koska odotetaan, että siitä on jotain hyötyä asiakkaalle. Asiakkaat itse odottavat myös hyötyvänsä perhekuntoutuksesta ja lisäksi rahoittajat haluavat saada vastinetta panostukselleen. Perhekuntoutuksen vaikuttavuuden sekä tuloksellisuuden arvioinnille on siis monia eri lähtökohtia ja perusteita. Tärkeimpänä perusteena voidaan kuitenkin pitää perhekuntoutuksen kehittämistä, jotta asiakkaita voidaan auttaa entistä paremmin. Arvioinnin kautta kuntoutuksen prosesseja voidaan myös tehdä näkyväksi eri tahoille. (Pärnä 2010, 251, 271.)

4.3 Haasteena tilanteen arviointi perhekuntoutuksen jälkeen

Perhekuntoutukset tarjoavat usein 2-3 kuukauden ajaksi kotiin vietävää perhetyötä, jonka jälkeen työskentely vastuu siirtyy alueen omalle perhetyölle. Esimerkiksi Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutuksen päättämisen vaiheessa perhettä autetaan tukeutumaan omiin verkostoihinsa ja oman asuinalueen palveluihin. Vanhempien vastuuta lisätään ennen omaan kotiin muuttamista. Tukea jatketaan mahdollisesti kotiin vietävällä perhetyöllä. (Helsingin Diakonissalaitos 2012, 22.) Työskentely jatkuu myös usein alueen omassa perhetyössä lastensuojelun avohuollossa, jolloin perhettä tuetaan arviointiin ja seurantaan perustuen erilaisilla avohuollollisilla tukitoimilla.

Perhekuntoutuksen jälkeiseen aikaan liittyvää tutkittua tietoa ei juuri ole olemassa. Tätä tutkimusta tehdessäni tein havainnon, että aiheesta oli ylipäättään vaikeaa löytää tietoa. Tietoa löytyy kyllä perhetyöstä, joka usein on perheiden tukena perhekuntoutusjakson jälkeen, mut-

ta tutkittu tieto linkitettynä juuri perhekuntoutusjaksoon ja sen tavoitteiden toteutumiseen perhekuntoutusjakson jälkeen tuntui puuttuvan.

Perhekuntoutus kuusikon kunnissa 2004 selvityksessä otettiin kantaa perhekuntoutuksen jälkeiseen työskentelyyn ja sen kehittämiseen. Perhekuntoutuksen tulevaisuuden haasteiksi nimettiin perheen palveluiden seuranta ennen ja jälkeen perhekuntoutuksen sekä avoimuudellisen tuen saantimahdollisuus perheelle myös varsinaisen kuntoutusjakson jälkeen. (Kumpulainen & Valkonen 2005, 16.) Yksi perhekuntoutushankkeiden vuonna 2009 esiin nostamista kehittämisen kohteista perhekuntoutuksen prosessissa oli seurannan järjestäminen, jolla tarkoitettiin muutosten pysyvyyden varmistamista myös varsinaisen kuntoutusprosessin jälkeen (Linnakangas, Lehtoranta, Järvikoski & Suikkanen 2010, 46).

Perhekuntoutuksen jälkeinen aika ja siihen panostaminen on oleellista, jotta perhekuntoutuksen aikana saavutettu hyöty voi siirtyä arkeen ja kuntoutuminen saa jatkumon. Perheen arjessa kohtaamien haasteiden tulisi olla mahdollisimman aidosti läsnä kuntoutuksessa, mutta toisaalta irtautuminen arjesta kuntoutuksen ajaksi voi tuoda myös uutta näkökulmaa ajatteluun. On tärkeää pohtia perhekuntoutuksen ja arjen välistä suhdetta ja sitä, miten siirtymää arkeen ja perhekuntoutuksen positiivisia vaikutuksia voitaisiin siellä vahvistaa. (Hurtig 2010, 245-246.) Perhekuntoutuksen jälkeen tapahtuvaa työskentelyä ja perheiden arjessa pärjäämistä kuntoutuksen jälkeen tulisi tutkia enemmän, jotta perhekuntoutuksen vaikuttavuuden arviointia voitaisiin ulottaa myös pidemmälle aikavälille perhekuntoutuksen päättymisestä.

5 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa perhekuntoutuksen hyödyistä asiakasperheille. Lisäksi tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa kuntoutuksen jälkeen tapahtuvasta työskentelystä ja sen tarpeen arvioinnista sosiaalityössä. Tavoiteltava hyöty on, että tutkimuksen avulla saatu uusi tieto auttaisi kehittämään perhekuntoutuksen prosessia yhä enemmän asiakkaiden tarpeita vastaavaksi. Tulokset tuovat esiin viitteitä siitä, mitä mahdollisia haasteita tai kehittämisen kohtia perhekuntoutukseen tai kuntoutuksen jälkeiseen työskentelyyn sosiaalityössä liittyy. Tutkimuksen tulokset ovat hyödyllisiä myös, kun arvioidaan ja perustellaan perhekuntoutuksen tai perhetyön merkitystä avoimuuden palveluiden joukossa. Toiveena on myös, että tutkimus lisäisi keskustelua kuntoutuksen jälkeisen tuen tärkeydestä ja herättäisi työntekijöitä pohtimaan ja arvioimaan perhekuntoutuksessa olevien ja sen läpikäyneiden asiakkaiden kanssa tehtävää työtä entistäkin perusteellisemmin.

Tutkimuksen avulla saadun uuden tiedon avulla ei yksin voida tavoitella isoja muutoksia, mutta sen tulokset tulevat osaksi sitä prosessia, jolla palvelua kehitetään ja arvioidaan. Tutki-

muksesta hyötyvät palvelua suunnittelevat tahot, mutta pitkällä tähtäimellä ja palvelun kehittymisen myötä toivottavasti myös asiakkaat.

Tutkimuskysymysten lähtökohtana on perhekuntoutushankkeen ja Hdl:n tavoite saada uutta tietoa perhekuntoutuksen ja erityisesti Hdl:n perhekuntoutuksen vaikutuksista perheille. Tutkimuskysymykset on pyritty muotoilemaan niin, että niiden kautta saatu uusi tieto hyödyttäisi työelämää. Tutkimuksen tulosten toivotaan hyödyttävän niin perhekuntoutusta tarjoavia tahoja kuin sosiaalityöntekijöitäkin. Sosiaalityöntekijöiden näkemysten esille tuominen on tärkeää, koska he tekevät viralliset päätökset liittyen perheiden kanssa työskentelyyn. Sosiaalityöntekijät saattavat nähdä perhekuntoutuksen eri tavoin kuin palveluntarjoaja, mikä vaikuttaa esimerkiksi asiakkaiden ohjaamiseen kuntoutukseen ja tavoitteiden asettamiseen. He saavat myös tulkita kuntoutuksen hyödyt eri tavoin kuin asiakkaat. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset tuovat tärkeää vertailupohjaa asiakkaiden ja palveluntarjoajien näkökulmiin.

Tutkimuskysymykset:

(1) mitä hyötyä perhekuntoutuksesta on ollut kuntoutuksen läpikäyneille perheille?

(2) millaista on perheiden kanssa tehtävä työskentely perhekuntoutuksen jälkeen lastensuojelun avohuollossa ja miten sen tarvetta arvioidaan?

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tarkastellaan, mitä mieltä perhekuntoutukseen lähettävä taho eli Helsingin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät ovat laitospuolisen ja ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen hyödyistä asiakasperheille. Perhekuntoutuksen hyötyjä kartoitettiin esimerkiksi kysymällä, mitkä ne ovat liittyen vanhemmuuteen, perheen vuorovaikutukseen ja lapsen tilanteeseen. Hyöty näkökulmaa pyrittiin selvittämään myös laajemmin. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin arvioimaan, miten perhekuntoutuksen tuottamat hyödyt näkyvät perheiden arjessa ja toisaalta, mitkä asiat perhekuntoutuksessa ovat olleet toimivia ja hyödyllisiä perheen kuntoutumisen ja saavutettujen hyötyjen kannalta. Perheissä tapahtuneen positiivisen muutoksen tarkastelu toi viitteitä siitä, millaisiin asiakastarpeisiin ja tilanteisiin perhekuntoutuksella pystytään vastaamaan.

Toinen tutkimuskysymys käsittelee sitä, millaista on perheiden kanssa tehtävä työskentely perhekuntoutuksen jälkeen lastensuojelun avohuollossa ja miten sen tarvetta arvioidaan. Jatkotyöskentelyn toteutumista käytännössä tarkasteltiin esimerkiksi työmuotojen ja menetelmien kartoittamisen kautta, mutta kiinnostuksen kohteena oli erityisesti, millaisena jatko työskentely koetaan sosiaalityössä ja mitä haasteita siihen mahdollisesti liittyy.

Kuntoutuksen jälkeen tapahtuvalle tukemiselle ja sen kartoittamiselle on nähty olevan tarvet-

ta, jonka vuoksi aihetta on tärkeää tutkia. Jatkotyöskentelyn toteuttamisen ja toteutumisen kartoittaminen tuottaa tietoa perheiden tuen tarpeista perhekuntoutuksen jälkeen ja ne antavat viitteitä myös perhekuntoutuksen onnistumisesta ja hyödyistä. Näin ollen toisen tutkimuskysymyksen voidaan nähdä tukevan ensimmäistä kysymystä perhekuntoutuksen hyödyistä.

6 Tutkimuksen toteuttaminen

6.1 Tutkimuksen lähestymistavat

Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus sopii hyvin käytettäväksi esimerkiksi toiminnan kehittämiseen, vaihtoehtojen etsimiseen sekä sosiaalisten ongelmien tutkimiseen (Heikkilä 2001, 16-17). Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti samalla, kun tutkijan omat arvot muovaavat ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole tavoitteena niinkään todentaa jo olemassa olevia väittämiä, vaan pyrkimyksenä on pikemmin löytää tai paljastaa tosiasioita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 161.) Päädyin laadulliseen tutkimukseen, koska mielenkiinnon kohteenani oli erityisesti sosiaalityöntekijöiden omat kokemukset, näkemykset ja ajatukset perhekuntoutuksen hyödyistä ja kuntoutuksen jälkeisestä työskentelystä. Tavoitteenani oli saada kasaan sisällöllisesti mahdollisimman rikas ja monipuolinen aineisto aiheesta.

Tutkimusta voidaan pitää myös laadullisena arviointitutkimuksena. Arviointina voidaan yleisesti pitää jonkin asian arvon tai ansion määrittelyä ja usein se kohdistuu jonkinlaiseen ihmisiä koskevaan ohjelmaan tai palveluun. Tavoitteena on yleensä auttaa ihmisiä tavalla tai toisella. Käytännön arvioinneista suuri osa luokitellaan yleensä joko prosesseihin, vaikutuksiin, tai niihin molempiin (Robson 2001, 18, 85.) Tässä tutkimuksessa arvioidaan perhekuntoutuksen hyötyä ja jatkotyöskentelyä ja arviointiin liittyy sekä vaikutusten arviointia että prosessiarviointia. Koska sosiaalityössä on haastavaa todeta selkeä syy-seuraus suhde palvelun ja asiakkaiden elämässä tapahtuneen muutoksen välille, tässä tutkimuksessa pyritään kuvaamaan perhekuntoutuksen hyötyjä, mikä antaa viitteitä kuntoutuksen vaikuttavuudesta.

Tutkimusta ohjaa konstruktivistis-hermeneuttinen lähestymistapa. Hermeneuttisen paradigman kiinnostuksen kohteena ovat osallisten prosessin aikana esiintyvillä ilmiöillä antamat erilaiset merkitykset ja tulkinnat. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole löytää ehdotonta oikeaa vastausta tutkimuskysymyksiin, kuten esimerkiksi positivistisessä paradigmassa pyritään tekemään, vaan lähestymistapa on konstruktivistinen. Siinä todellisuus on sosiaalisesti konstruoitu eli ei ole olemassa yhtä objektiivista todellisuutta, jonka tutkija voisi löytää ja yhteinen todellisuus rakennetaan yhdessä tutkittavien kanssa. (Anttila 2007, 23-25.)

6.2 Ryhmähaastattelut

Tutkimuksen aineiston hankintamenetelmänä on käytetty ryhmähaastatteluja, jotka perustuvat etukäteen suunniteltuihin teemoihin (Liite 1). Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ohjaavat haastattelua, mutta kysymysten tarkka muoto tai järjestys puuttuu. (Hirsjärvi ym. 2010, 208.) Teemojen avulla tutkittavien ääni pääsee kuuluviin ja tutkijan yksityiskohtaiset kysymykset eivät ohjaile haastattelua liikaa. Teemahaastattelussa ihmisten tulkinnat asioista ja heidän vuorovaikutuksen kautta asioille antamat merkitykset nousevat jalustalle. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.)

Toteutimme haastattelut yhdessä samaan perhekuntoutushankkeeseen tutkimusta tehneen opiskelijan kanssa. Päädyimme toteuttamaan haastattelut yhdessä, koska aiheemme olivat lähellä toisiaan ja toivoimme saavamme tukea toistemme teemojen käsittelystä myös omaan tutkimukseemme. Yhdessä toteutettujen haastatteluiden etuna oli myös se, että säästimme sekä omaa että sosiaalityöntekijöiden aikaa. Tiesimme, että kiireisiä sosiaalityöntekijöitä olisi haastavaa saada mukaan suurta määrää moneen eri ryhmähaastatteluun, joten haastatteluiden yhdistäminen oli perusteltua.

Sosiaalityöntekijät valikoituivat haastatteluihin sen mukaan, ketkä heistä oli lähettänyt perheitä HdL:n perhekuntoutukseen vuoden 2013 aikana. Haastatteluja toteutettiin yhteensä neljä ja niihin osallistui yhteensä 12 sosiaalityöntekijää. Haastateltavat jakaantuivat haastatteluihin niin, että ensimmäisessä haastattelussa heitä oli yhteensä kolme, toisessa kaksi, kolmannessa neljä ja viimeisessä haastattelussa oli mukana kolme haastateltavaa.

Ryhmähaastatteluiden avulla tietoa pyritään saamaan siitä, miten haastateltavat ymmärtävät asioita, millaisia kokemuksia heillä on ja millainen asennoituminen heillä on käsiteltävään aiheeseen. Ryhmähaastattelu on toimiva menetelmä esimerkiksi silloin, jos haastateltavat työskentelevät samassa työpaikassa ja heillä on kiinnostusta siihen, minkälaisia toisten käsitykset ovat. Toisaalta ryhmähaastattelua voidaan käyttää myös tilanteessa, jossa hyvin erilaisin käsityksin olevat ihmiset kootaan yhteen keskustelemaan keskenään. (Anttila 2007, 126.)

Päädyin käyttämään ryhmähaastattelua menetelmänä, koska toivoin saavani vastauksia tutkimuskysymyksiini mahdollisimman monesta eri näkökulmasta ja monipuolisesti ja olin kiinnostunut nimenomaan haastateltavien yhdessä tuottamista kokemuksista. Ryhmähaastattelun etu verrattuna tavanomaiseen haastatteluun on se, että sen avulla voidaan selvittää paremmin, kuinka ihmiset muodostavat ja kehittävät ajatuksiaan ja perustelevat niitä ja se auttaa tutkijaa saamaan uusia näkökulmia esille (Anttila 2007, 126).

Ajatuksenani oli, että ryhmähaastatteluissa syntyvä keskustelu toisi lisäarvoa haastatteluihin ja haastateltavien käymä keskinäinen ajatusten vaihto toisi enemmän tietoa, kuin yksilöhaastattelu. Ryhmähaastattelu poikkeaaakin luonteeltaan yksittäin tehdyistä haastatteluista, koska siinä käytetään hyväksi ryhmädynamiikkaa. Se ei siis ole ainoastaan ryhmässä tapahtuvaa yksittäisten henkilöiden haastattelua vaan sen tarkoituksena on saada aikaan vapaaseen keskusteluun motivoiva tilanne, useiden samaan aikaan yhdessä haastateltavien henkilöiden kesken. (Anttila 2007, 126.)

Ajatuksenani oli myös, että ryhmähaastatteluihin osallistuminen hyödyttäisi jo sinänsä sosiaalityöntekijöitä ja heidän työtään, kun he saisivat mahdollisuuden istua alas keskustelemaan yhdessä työnsä kannalta tärkeästä aiheesta, johon heillä tuskin on kiireisen työn vuoksi usein aikaa. Ryhmähaastattelu sisältää ajatuksen yhdessä oppimisesta, koska siihen osallistuvilla on mahdollisuus kuunnella muiden osallistujien keskusteluja, saada niistä kimmokkeita omaan ajatteluun ja samalla oppia muiden ajatuksista (Anttila 2007, 126).

Ryhmähaastattelun etuna on myös, että silloin haastateltavat ovat vapaamassa ympäristössä, kuin kohdatessaan haastattelijan kahden kesken (Anttila 2007, 126). On siis mahdollista, että haastateltavia oli helpompi motivoida osallistumaan ryhmähaastatteluun, kuin yksilöhaastatteluun, mikä edesauttoi haastateltavien saamista haastatteluihin.

Tutkimus toteutui melko tiukassa aikataulussa, joten ryhmähaastattelujen valintaa aineiston hankintamenetelmäksi tuki sen nopeus verrattuna moniin muihin menetelmiin. Ajan säästämiseksi ryhmähaastattelu on suhteellisen helppo ja nopea tapa koota tarvittava määräaineistoa, koska samalla saadaan tietoja usealta henkilöltä yhtä aikaa (Anttila 2007, 127).

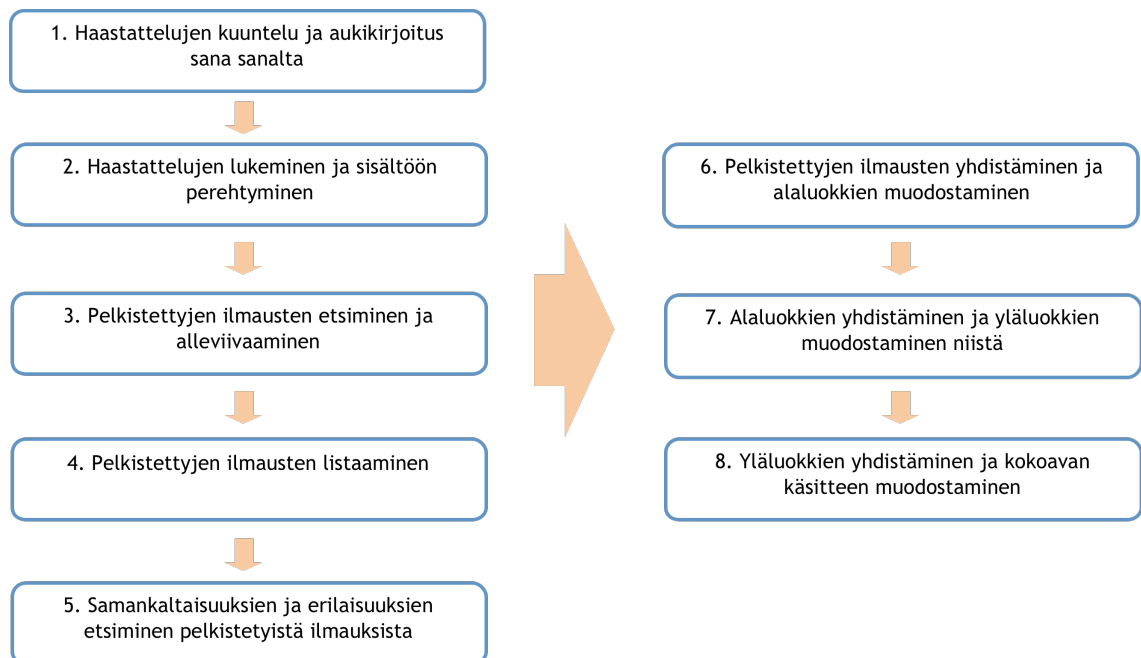
Ryhmähaastatteluiden tekoon liittyy myös joitakin ongelmakohtia, jotka on otettava huomioon haastatteluja tehdessä. Ryhmässä voi esimerkiksi olla dominoivia henkilöitä, jotka pyrkivät ohjaamaan keskustelua ja ryhmän kannalta kielteiset asiat eivät välttämättä silloin tule esille (Hirsijärvi ym. 2010, 211). Ryhmädynamiikalla ja siihen liittyvällä valtahierarkialla voi siis olla myös negatiivisia vaikutuksia haastattelun kulkuun, jos yksi henkilö vie tilaa muilta haastateltavilta. Ryhmähaastattelun haittana on myös se, että kaikki haastatteluun kutsutut eivät välttämättä tule paikalle. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 63.) Tähän ongelmaan törmäsin myös tässä tutkimuksessa, kun muutama haastateltava perui tulonsa työkiireisiin vedoten.

Haastattelut nauhoitettiin, minkä etuna oli, että se vapautti meidät haastattelijat keskittymään haastatteluihin täysipainoisesti. Nauhoittaminen takasi paremmin myös sen, että haastattelu eteni haastateltavien kannalta hyvällä rytmillä. (vrt. Robson 2001, 144.) Teimme myös haastattelujen aikana joitakin muistiinpanoja, sillä hetkellä mieleen tulleista ajatuksista, jotka toimivat myös analyysin tukena.

6.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi perusanalyysimenetelmä, joka sopii käytettäväksi kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa alkuperäisestä aineistosta edetään kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Se on tekstianalyysiä, jonka avulla pyritään samaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa, jolloin kerätty aineisto saadaan järjestettyä johtopäätösten tekoa varten. Johtopäätösten muodostamisen kautta syntyvät tutkimuksen tulokset. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103-104, 112.)

Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysiä toteutettiin aineistolähtöisesti, jolloin tutkimustehtävään saadaan vastaus käsitteitä yhdistelemällä. Aineistolähtöisessä analyysissä aikaisemmillä havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei ole tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa. Tämän vuoksi tutkijan on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, etteivät omat ennakkokäsitykset tai ennakkoluulot ohjaa analyysin tekemistä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 9, 95-96, 112.) Aineistolähtöisen analyysin valinta oli perusteltua, koska perhekuntoutuksen hyötyjä tai kuntoutuksen jälkeistä aikaa on tutkittu vähän ja taustateorian löytyminen olisi tällöin ollut haasteellista ja toisaalta itselläni tutkijana ei ollut tarkkaa ennakkokäsitystä tutkittavasta aiheesta.

Kuvio 1 Aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen (mukaillen Tuomi & Sarajärvi 2009)

Aineistolähtöinen laadullinen eli induktiivinen aineiston analyysi etenee prosessinomaisesti. Prosessiin kuuluu aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja teoreettisten käsitteiden luominen.

Prosessi alkaa haastattelujen kuuntelemisella ja litteroinnilla, jonka jälkeen aineistosta pelkistetään tutkimustehtäville olennaiset ilmaukset erilleen. Aineistosta erotellut ilmaisut käydään läpi ja muodostetaan niistä ala- ja yläluokkia, joista taas muodostetaan niitä kokoavat käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-109.)

Aineiston analyysi lähti liikkeelle haastatteluiden litteroinnilla. Tallennettu aineisto kirjoitettiin puhtaaksi sanasanaisesti, mutta huomiotta jäivät esimerkiksi haastateltavien hymähdykset tai naurahdukset. Pitkään kestäneet tauot puheessa merkittiin katkoviivana. Kaikki neljä haastattelua kestivät noin kaksi tuntia ja litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 159 sivua 12 pisteen fontilla ja rivivälillä 1.5. Jaoimme litteroinnin haastatteluparini kanssa kahtia niin, että kumpikin litteroi kaksi haastattelua.

Aineiston litteroinnin jälkeen alkoi aineistoon tutustuminen, joka tapahtui tekstin lukemisena läpi useaan kertaan. Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä, jonka mukaan aineistosta pelkistetään koodaamalla tutkimustehtävän kannalta olennaiset ilmaisut (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109). Samalla, kun luin haastatteluja läpi, aloitin aineiston pelkistämisen alleviivaamalla tekstistä värikyllä tutkimustehtävieni kannalta oleellisia asioita ja tekemään muistiinpanoja aineistosta heränneistä ajatuksista. Näin suoritin myös ennakoivaa analyysiä, ennen varsinaisen analyysivaiheen alkamista. Ennakoivat analyysit tuovat esiin alustavaa näyttöä sille, miten aineistoa voisi tarkastella (Robson 2001, 177).

Lukemisen ja alleviivausten jälkeen aloitin aineistosta pelkistettyjen ilmausten listaamisen. Keräsin tietokoneella tekemääni taulukkoon alkuperäisilmaukset ja niistä tekemäni pelkistykset. Keräsin pelkistykset liittyen molempiin tutkimustehtäviin, joille olin tehnyt erilliset taulukot. Jokainen haastattelu taulukoitiin myös erikseen.

Aineiston ryhmittelyvaiheeseen kuuluu aineistosta erilleen koodattujen alkuperäisilmauksien läpikäyminen tarkasti samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia etsien (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110). Saatuani valmiiksi pelkistykset, aloin systemaattisesti ryhmittelemään ilmauksia tutkimustehtäväni mukaisesti ja samankaltaisuuksia etsien. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet yhdistyivät ja muodostivat omat alaluokkansa, jotka nimesin sisällön mukaan. Saatuani valmiiksi alaluokat, aloitin niiden ryhmittelyn yläluokiksi ja edelleen teoreettisiksi käsitteiksi ja johtopäätöksiksi. Teoreettisten käsitteiden luominen on prosessi, jossa muodostetaan yläkäsitteiden avulla kuvaus tutkimuskohteesta. Teoreettisten käsitteiden luominen alkaa ryhmittelyvaiheessa ja jatkuu niin pitkälle kuin mahdollista päätyen tutkimuksen johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111-112.)

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
”perheen kanssa niinku on työkennelty tosi paljon ja se on kyl vahvistanu niitä suhteita kaikin puolin”	Perhesuhteiden vahvistuminen	Perheen keskinäisten suhteiden vahvistuminen
”ja kyllä niin kuin yksi mun perhe, joka tuli sieltä Pitäjänmäestä, niin kyllä he jotenkin keskenään sen jälkeen oli niinku vahvempia”	Perhe keskenään vahvempi	
”he muodosti semmosen oman porukkansa selkeemmin sen jälkeen”	Perhe muodosti oman porukkansa	
”lähihuoltaja on vaihtunu ja sit perhekuntoutukseen, siinhän on pystynyt hyvin sitten vahvistamaan sitä äiti-poika suhdetta”	Äiti-poika suhteen vahvistuminen	

”Äiti oppi...lisäämään semmosta positiivisuutta siihen vuorovaikutukseen”	Positiivisuuden lisääntyminen vuorovaikutuksessa	Perheen vuorovaikutuksen parantuminen
”no ne on alkanut juttelee keskenään, sopimaan asioista keskenään”	Perhe alkanut juttelemaan keskenään Perhe alkanut sopimaan asioista keskenään	
”ne oli niinku ne lapset tosi iloisia ja reippaita ja puhui asioista ja se äiti osas olla tosi hyvin niinku niitten lasten kanssa”	Lapset alkaneet puhua asioista Äiti osasi olla hyvin lasten kanssa	

Taulukko 1: Esimerkki pelkistyksestä ja alaluokkien muodostamisesta.

Alaluokka	Yläluokka
Perheen keskinäisten suhteiden vahvistuminen	Perheen dynamiikan vahvistuminen
Perheen vuorovaikutuksen parantuminen	

Taulukko 2 Esimerkki yläluokan muodostamisesta.

Perhekuntoutuksen hyötyjä kuvaavat alaluokat ja yläluokat (liite 6) jakaantuivat hyötyjen tarkasteluun sosiaalityöntekijöiden tekemän työn näkökulmasta, asiakkaiden saaman hyödyn tarkasteluun ja asiakkaiden sekä sosiaalityöntekijöiden saaman hyödyn tarkasteluun. Perhekuntoutuksen jälkeen tapahtuvaa työskentelyä kuvaavat alaluokat ja yläluokat (liite 7) jakaantuivat analyysissä tutkimuskysymyksen mukaisesti tuen tarpeen arvioinnin tarkasteluun ja siihen, millaista työskentely on perhekuntoutuksen jälkeen. Luokittelua ohjasi haastattelun teemat, kuten tukemisen toteuttaminen perhekuntoutuksen jälkeen, perhekuntoutuksen jälkeisen työskentelyn resurssit ja merkitys, sosiaalityöntekijän rooli ja perhekuntoutuksen jälkeen tapahtuvan työskentelyn kehittämisen kohteet.

Aineiston analyysin jälkeen suoritetaan tulosten tulkinta. Analyysin tuloksia tarkastellaan ja pohditaan ja niistä tehdään johtopäätöksiä. Aineiston analyysissä esiin nousevia merkityksiä selkeytetään ja pohditaan. Pohdinnassa on hyvä huomioida, miten tutkija on pystynyt itse ymmärtämään tutkittaviaan. Tulkinnaa tulee ottaa huomioon tulkintojen moninkertaisuus. Tutkijan lisäksi omat tulkintansa tekevät haastateltavat ja tutkimusselosteen lukijat. (Hirsjärvi ym. 2010, 229.)

7 Perhekuntoutuksen hyödyt

7.1 Perhekuntoutus toimii sosiaalityöntekijän apuna arvioinnissa

Sosiaalityöntekijät kuvasivat perhekuntoutuksen hyötyjä kahdesta eri näkökulmasta. Ensimmäisesti he keskittyivät kuvaamaan perhekuntoutuksen hyötyjä asiakkaille, mutta he toivat esille myös perhekuntoutusjaksojen tuottaman hyödyn oman työn toteuttamisen sujuvuuden kannalta. Haastateltavat nimesivät yhdeksi perhekuntoutuksen tavoitteeksi perheen tilanteen ja tuen tarpeen arvioinnin ja perhekuntoutus nähtiinkin yhtenä arvioinnin välineenä. Lisäksi perhekuntoutuksen tavoitteena kuvattiin esimerkiksi palautteen antaminen perheelle sekä uudenlaisen näkökulman saaminen työskentelyyn.

Laadukkaan arvioinnin tekeminen perheen tilanteesta on sosiaalityöntekijän tärkeä velvollisuus, jotta tehdyt päätökset perustuisivat tarkkaan tietämykseen perheen todellisesta tilanteesta ja voinnista. Tehdäkseen virkansa velvoittavaa arviointia, sosiaalityöntekijä tarvitsee runsaasti eri tahojen tuottamaa informaatiota perheestä. Aineiston perusteella voidaan todeta, että sosiaalityöntekijät pitivät perhekuntoutuksen tärkeänä hyötynä lisäinformaation saamista perheestä ja sen kautta saatua tukea arvion ja päätösten tekemiseen. Haastateltavat kuvasivat, kuinka alueen oman perhetyön avulla ei aina kyetty keräämään tarpeeksi tietoa perheen tilanteesta, jolloin perhekuntoutuksella nähtiin olevan erityinen asema tiedon tuottajana perheen tilanteesta.

”mä saan ehkä lisäarvoa siitä (perhekuntoutuksesta), että ehkä enemmän tietoa, informaatiota siitä perheestä” (H12)

Lähtötilannetta saattoi siivittää se, että sosiaalityöntekijällä ei ollut tarkkaa tietoa siitä, millainen tilanne kotona oli ja tarvetta seurannalle oli paljon. Huolen määrän ollessa suuri, on lapsen aseman turvaaminen erityisen tärkeää, jotta voitaisiin välttyä lasta lisää vahingoittavilta asioilta. Lapsen tilanteen turvaaminen on myös sosiaalityöntekijän velvollisuus. Laitosmuotoisessa perhekuntoutuksessa tapahtuva ympärivuorokautinen seuranta mahdollisti sen, että perhe nähtiin olevan sen aikana ”turvassa”. Toisaalta ympärivuorokautisen tukemisen ei nähty aina toteutuvan perhekuntoutuksessa oletetulla tavalla. Haastateltava toi esille, kuinka perheen tapaaminen muutaman kerran viikossa alueen omassa perhetyössä ei riitä perheen tilanteen arvioimiseen.

”se mikä yhdistää näitä perheitä, mitkä mulla on ollu perhekuntoutuksessa, on semmonen epäluottamus ehkä sitä perhettä kohtaan, mutta myös semmonen epätietoisuus, että mitä siellä perheessä oikeesti tapahtuu, joka ei avaudu sillä kerran tai kaksi viikossa käynnillä” (H4)

Näyttää siltä, että laitosmuotoinen ja ympärivuorokautisesti toteutettava perhekuntoutus on tällä hetkellä ainoa toimiva menetelmä, tuottaa arviota perheen tilanteesta tarpeeksi luotettavalla ja intensiivisellä tavalla. Perheen tilanteen arvioimisen painottuminen perhekuntoutuksen tavoitteena nähtiin myös ongelmallisena, koska se saattoi viedä tilaa itse kuntoutumiselta ja siihen liittyvien asioiden työstämiseltä.

”mä oon lähettänyt perheen sinne sillä lailla, että siinä on niinku iso osa arviointia jollain lailla...kotona asuessa, niin miettii sitä, että pärjääkö ne vanhemmat ylipäätään siin arjessa, että lapsella on riittävän turvallista, mä oon monesti miettiny just sitä kuntoutuselementtiä, koska mulla on useinmiten arviointi siinä niin isona osana” (H8)

Aineistosta nousi esiin myös näkökulma, jonka mukaan arviointi olisi pitänyt olla tehtynä jo ennen perheen ohjautumista perhekuntoutukseen. Tilanteen arvioiminen ennen varsinaista kuntoutusta on perusteltua, jotta tavoitteet voidaan muodostaa tarpeen mukaisiksi jo kuntoutuksen alussa ja käsitykset perheen tilanteesta olisivat yhdenmukaiset kaikilla osallisilla. Myös kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnin näkökulmasta perusteellinen ennakoarviointi olisi tärkeää olla tehtynä jo ennen kuntoutukseen ohjautumista. Lasten auttamistyössä työn arvioinnin, tavoitteen, ja toteutuksen tulisi muodostaa yhdessä toimiva kokonaisuus, jossa perheen etu painottuu (Hurtig 2003, 195).

”...kyllähän se arviointi ois pitäny tehdä täällä, ennen kuin se lähete tehdään ja siinä pitäisi olla se, että sekä sillä perheellä että sitä perhekuntoutusta antavalla ja sitten sossulla pitäis olla yhteneväinen käsitys siitä, että mitä siinä tuetaan ja mihin pyritään” (H2)

Arvioinnin läsnäolo voi vaikuttaa siihen, miten neutraalina työskentelyä pidetään ja sitä kautta siihen, millainen on asiakkaan motivaatio työskentelylle. Arvioinnin paikkaan ja käytännön toteutumiseen osana kuntoutusta tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota, jotta se tukisi perheen kuntoutumista eikä estäisi sen hyvää toteutumista. Perheiden aikaisemalla ohjautumisella kuntoutukseen katsottiin olevan vaikutusta siihen, että kuntoutusjaksolla ei painotuisi niin paljon arvion tekeminen perheen tilanteesta, vaan siinä voitaisiin keskittyä enemmän kuntoutumiseen liittyviin tavoitteisiin.

”ois ollu hyvä, jos ois voinu aikasemmas vaiheessa jo käyttää, siis varsinkin, et sit se ei ois niin arviota, vaan sit se ois todella kuntoutusta” (H9)

Haastateltavien mukaan perhekuntoutusjakso toteutui usein viimesijaisena palveluna, kun kaikki muut vaihtoehdot oli käyty läpi. Asiakkaiden nähtiin ohjautuvan perhekuntoutukseen usein niin, että mahdollisuus huostaanottoon oli lähellä tai heti lapsen kiireellisen sijoituksen jälkeen.

”...tää on usein se viimeinen portti, jota voidaan käyttää sitten siinä, jos on esimerkiksi pohdinnassa huostaanotto” (H1)

Vanhemmuuden arviointi voi olla keskeinen asia sosiaalityöntekijän tavoitteen asettelussa esimerkiksi silloin, kun on päädytty valmistelemaan huostaanottoa. Päädyttyessä huostaanottoon perhekuntoutusjakson jälkeen, jakson hyötynä nähtiin, että sen aikana on tullut näkyväksi asioita, joita muuten olisi ollut vaikea tavoittaa. Perhekuntoutusjakso on siis toiminut huostaanoton tarpeellisuuden arvioinnin tukena ja varmistanut esimerkiksi päätöstä siitä, että huostaanotto on oikea ratkaisu tilanteessa.

”ei voi ees puhua epäonnistumisista, vaan siitä, että se tilanne on vaan ollu se, et on tarvittu sijoitusta, mutta se on helpottanu meitä, kun me ollaan arvion kautta nähty, et täst ei todellakaan tuu mitään, täs tarvitaan tää (huostaanotto), et siinä mielessä ne ei oo epäonnistuneita, koska ne on näyttäneet sen toteen vaan, et mikä se tilanne on sit ollu” (H9)

Perhekuntoutuksen asema huostaanoton tarpeen arvioinnin välineenä voidaan nähdä eettiseltä kannalta ajatuksia herättävänä asiana, koska silloin tulee esiin tukemisen ja toisaalta kont-

roloimisen kaksoisrooli. Perhekuntoutuksesta kieltäytymistä voidaan pitää yhtenä sijoituksen perusteena. Eräs haastateltava toi esille, että huostaanoton arviointia ei ole sopivaa tehdä perhekuntoutuksen aikana.

”et sehän ei sitten voi olla semmonen arvio siitä huostaanotosta, että sitä hän ei voi tilata sitten taas mistään, et se täytyy aina muistaa, et se ei voi olla sivujuonteenakaan siinä” (H11)

Käytännössä ei voida aina välttyä siltä, ettei huostaanoton uhkaa olisi ja ettei se vaikuttaisi asiakkaiden tai työntekijöiden käyttäytymiseen. Jo lähtökohtaisesti mielikuvat lastensuojelusta sisältävät erilaisia uhkakuvia ja epäilyjä niin kansalaisten kuin muiden toimialojen ammattilaisten keskuudessa (Heino 2008, 15). Perhekuntoutukseen suostumisen lähtökohtana voi olla asiakkaan kokemus huostaanoton uhkasta, kuten seuraavassa esimerkissä todetaan:

”mulla tuli mieleen yksi asiakas, mä en ollut silloin vastuu sosiaalityöntekijä, kun hän oli ollut ja oli siellä tosi pitkässä kuntoutuksessa, niin se sano mulle, että hän suostu siihen vain sen takia, että häntä uhkailtiin huostaanotolla” (H12)

Asiakkaalla itsellään on oikeus siihen, että häntä koskevat päätökset perustuvat laadukkaaseen arviointiin. Eettisestä näkökulmasta tarkasteltuna huostaanotolla ei saisi painostaa asiakasta osallistumaan perhekuntoutukseen, koska se loisi huonot lähtökohdat kuntoutumiselle sekä luottamuksellisen asiakassuhteen syntymiselle. Paine huostaanoton tarpeen arvioinnille voi olla kuitenkin suuri, koska perhekuntoutus toimii usein viimesijaisena interventiona ennen huostaanottoa ja sosiaalityöntekijän työnkuvaan kuuluu arvioinnin tekeminen. Perheen tavoitteet saattavat olla ristiriidassa tai riittämättömiä verrattuna sosiaalityöntekijän lastensuojellisiin tavoitteisiin. Keskeistä on, että arvioinnin toteuttaminen nimetään avoimesti yhdeksi kuntoutuksen tavoitteeksi. (Hurtig 2010, 244.)

Sosiaalityössä työn kohteena nähdään usein perheiden selviytyminen arjessa, joka heijastui myös vastaajien näkemyksissä. Laitosmuotoinen toimintaympäristö poikkeaa suuresti perheiden normaalista arjesta, jolloin perheenjäsenet myös käyttäytyvät eri tavoin kuin kotona. Haastateltavat pohtivatkin sitä, että perhekuntoutuksen ja arvioinnin tulisi tapahtua enemmän perheiden arjessa.

”jotenkin aattelis, et se arviointi ja tuki täytyis olla siihen normaaliin tilanteeseen, eikä tällaiseen erityistilanteeseen” (H9)

Laitosmuotoisessa perhekuntoutuksessa perheiden tukeminen ei ole mahdollista konkreettisesti kotona arjessa, mutta perheiden arki voidaan ottaa aktiivisesti mukaan työskentelyyn keskustelujen tasolla. Laitosmuotoisen perhekuntoutuksen etuna voidaan nähdä se, että se irrottaa arjesta, jolloin asiat voidaan nähdä eri näkökulmista mutta sen heikkoutena on, että perheiden elämää muuttuu liikkaa normaali tilanteesta, joka voi vaikeuttaa perheiden selviytymistä. Arvioinnin tekeminen ja perheen tukeminen laitosympäristössä tuo esille erilaisia puolia perheestä, kuin niiden toteuttaminen kotona ja olisikin hedelmällistä, jos erilaiset näkökulmat voitaisiin yhdistää sujuvasti.

7.2 Perheen dynamiikan vahvistuminen

Perheen dynamiikan vahvistuminen näkyi aineiston perusteella perhesuhteiden vahvistumisena ja perheen keskinäisen vuorovaikutuksen parantumisena ja lisääntymisenä. Perhekuntoutuksessa vietetyn ajan on katsottu antavan etäisyyttä arkeen, jolloin perheellä voi jäädä energiaa enemmän asioiden työstämiseen ja aikaa myös keskinäisten suhteiden ylläpitoon (Hurtig 2010, 246). Perhekuntoutuksessa yhdessä vietetty aika, luo mahdollisuuden sille, että perheenjäsenten väliset suhteet ja yhteenkuuluvuuden tunne voivat vahvistua. Yhdessä tekeminen ja oleminen on saattanut jäädä monissa perheissä vähäiseksi arjen kiireiden ja haasteiden keskellä.

“... perhekuntoutuksessa perhe voi siin mielessä myös levätä, että eihän siinä kokoajan oo ohjelmaa ja sit ku ei aikaa mee näihin ramppaamisiin, niin siellä silloin tällöin on joku tapahtuma, mutta sit voi myös olla keskenään ja niinku sillä lailla viettää semmosta aikaa, mitä ei ehkä kotona oo pystyttykkään viettämään” (H2)

Perheen yhteenkuuluvuuden tunteella on tärkeä osa perheen dynamiikan muotoutumisessa. Perheen dynamiikan parantuminen voi edistää sitä, että kuntoutuminen myös jatkossa etenee onnistuneesti. Erilaiset ristiriidat ja perheenjäsenten väliset jännitteet kuormittavat perhetä, jolloin sen on hankalampaa toimia yhdessä tavoitteiden saavuttamiseksi. Rikkiäinen dynamiikka voi pahimmillaan aiheuttaa ikävän negatiivisuuden kehän, josta on vaikeaa irtaantua. Yksi haastateltava kuvasi perhesuhteiden vahvistumista perheen yhteen hiileen puhaltamisena.

“ja kyllä niin kuin yksi mun perhe, joka tuli sieltä Pitäjänmäestä, niin kyllä he jotenkin keskenään perheenä sen jälkeen oli niinku vahvempia... jossain mielessä he muodosti semmosen oman porukkansa selkeemmin sen jälkeen” (H3)

Kuntoutumisen mahdollisuudet parantuvat, kun perhe alkaa työskentelemään ja toimimaan yhdessä kuntoutumisen tavoitteiden ja päämäärien saavuttamiseksi. Perheen yhteenkuulu-

vuudentunne on yksi tärkeimmistä perhekuntoutuksen onnistumisen edellytyksistä. Perhekuntoutuksen yhtenä vahvuutena nähtiin, että siellä tapahtuvassa työskentelyssä osataan ottaa huomioon perhe kokonaisuutena, jolloin huomio kiinnittyy siihen, millä tavoin perhe toimii yhdessä.

Perheen vuorovaikutussuhteiden parantuminen näkyi haastateltavien mukaan esimerkiksi siinä, että lapsen ja vanhemman suhteen välille tuli perhekuntoutuksen avulla ennakoitavuutta. Perheen vuorovaikutussuhteiden parantumista kuvattiin myös kommunikaation lisääntymisenä perheessä, joka näkyi lisääntyneenä keskusteluna ja esimerkiksi siinä, että perhe alkoi sopia asioista keskenään.

“no ne on alkanut juttelee keskenään, sopimaan asioista keskenään” (H3)

Kommunikaation parantuessa perheelle avautuu mahdollisuus käsitellä keskenään vaikeitakin asioita, jotka ovat aiheuttaneet kitkaa perheenjäsenten välille. Lisääntyneen kommunikaation voidaan ajatella lisäävän perheen arjessa selviytymistä ja toisten perheenjäsenten asemaan asettumista ja sitä kautta ymmärryksen lisääntymistä, joka voi heijastua empaattisuuden lisääntymisenä perhesuhteissa. Ylimääräisiltä ja kuormittavilta ristiriidoilta ja väärinkäsityksiltä voidaan välttyä paremmin, jos perhe kommunikoi keskenään enemmän.

Kuntouttavan toiminnan nähtiin tähtäävän siihen, että perheen lapsilla olisi turvallinen ja hyvä olla, ja että esimerkiksi positiivisuus perheessä lisääntyisi. Eräässä tapauksessa äidin ja lapsen vuorovaikutuksen kuvattiin muuttuneen positiivisemmaksi ja vanhempi kykeni ottamaan lapsen näkökulman paremmin huomioon. Hyvä ja riittävä vuorovaikutus rakentuu sille, että vanhempi on tarpeeksi sensitiivinen lapsen viesteille ja virittäytyy lapsen tarpeisiin.

”musta tuntuu, että tää äiti niinku oppi jotenkin paremmin ajattelemaan lapsen näkökulmasta näitä asioita sen perhekuntoutuksen myötä ja sit lisäämään semmosta positiivisuutta siihen vuorovaikutukseen” (H1)

Perhekuntoutuksella nähtiin olevan vaikutusta perhesuhteisiin myönteisellä tavalla eroperheen kohdalla, kun etävanhemman ja lapsen suhde saatiin lähentymään perhekuntoutuksen ansiosta.

”sit on ollu semmosia tilanteita myös, joissa on jostain syystä tullu ero, tai että lapsen suhde siihen toiseen vanhempaan ei oo ollu kovin tiivistä, tai on ollu etäinen syystä tai toisesta ja sitä on niinku hyvin pystytty siellä korjaamaan” (H10)

Vanhempien erotessa lapsen elämässä tapahtuu suuria muutoksia ja eroprosessin pitkittyessä lapsi saattaa menettää kokonaan kontaktinsa toiseen vanhempaan. Pitkittänyt eroprosessi voidaan nähdä myös vaarantavan lapsen kehityksen. Turvalliset suhteet molempiin vanhempiin voivat säilyä, jos vanhemmat kykenevät yhteistoimintaan lasta kokevissa asioissa. (Kannanoja, Lavikainen & Oranen 2013, 43.) Vanhempien erotessa lapset jäävät usein asumaan äidin kanssa ja isien asema perheessä saattaa jäädä heiveröiseksi. Monet tutkimukset kuitenkin ovat painottaneet sitä, että isän rooli perheessä on merkityksellinen lapsen kehitykselle.

Molempien vanhempien läsnäolo on lapsen elämässä ehdoton etu, jos molemmat vanhemmat vain kykenevät toimimaan vastuullisesti ja lapsen edun mukaisesti. Lastensuojelun avoperhetyön kuntoutusta tukevien elementtien tutkimisen yhteydessä tutkimukseen osallistuneet perhetyöntekijät toivat esille isien katoamista perhetyöstä ja aikuisten elämästä ja he painottivat pyrkimystä ottaa isät määrätietoisesti mukaan perhetyöhön jatkossa, jos siihen avautuisi mahdollisuus. (Kaikko 2004, 48.)

7.3 Vanhemmuuden vahvistuminen ja arjen jäsentyminen

Sosiaalityöntekijät kuvasivat haastatteluissa yleisiä tavoitteita perhekuntoutusjaksoille. Tavoitteina nähtiin esimerkiksi vanhemmuuden tukeminen, johon kuului vanhemman ja lapsen suhteen lähentäminen, turvallisten rajojen luominen ja apukeinot kasvatuksellisiin ongelmiin, kuten kurinpidollisten keinojen löytyminen tai avun saanti rajaustilanteisiin. Vanhemmuuden vahvistuminen perhekuntoutuksen aikana näkyi esimerkiksi kasvatustavan positiivisina muutoksina, vanhemman auktoriteetin lisääntymisenä ja vanhemman yleisen voinnin parantumisena.

”aina jotain, jotain pientä ees jää varmasti niinku kaikille, et riippuu tietenkin, et mitä kuntoutetaan siinä, niin kyllä ihan varmaan mullakin varmaan semmosia ihan käytännön juttuja, lastenhoitoon liittyvää ja sit ihan ylipäättään vanhempana toimimiseen ja kaikkeen siihen vastuuseen” (H2)

Tähän tutkimukseen haastatellut sosiaalityöntekijät keskittyivät kuvaamaan erityisesti perheen vanhemmille koituneita hyötyjä perhekuntoutuksesta. Vanhemmuuden kokonaisvaltaisella vahvistumisella on suuri vaikutus lapsen asemaan ja hyvinvointiin perheessä. Vanhemmilla voi olla paljon motivaatiota toimia oikein ja muuttaa omaa toimintaansa, mutta käytössä olevat voimavarat eivät aina anna siihen mahdollisuutta. Voimavarat koostuvat sekä psyykkisistä että fyysisistä tekijöistä ja molempiin tulisi kiinnittää huomiota kuntoutuksen aikana. Keskustelun kautta annettava tuki ei aina riitä, jolloin vanhemman voinnin kokonaisvaltainen huomioiminen on tärkeää. Vanhempien voinnin kuvattiin parantuneen perhekuntoutuksen myötä esimerkiksi oikeanlaisen lääkityksen löytymisen avulla.

”sit niinku sai myös sen oman vointinsa paremmaksi, siellä ne lääkitykset ja muut säädettiin kohilleen sitten” (H1)

Haastateltavat toivat esille, että perhekuntoutuksen aikana vanhemman kykyä toimia perheen päässä vahvistettiin. Eräs haastateltava arvioi, että perheen äiti kykeni rajaamaan lasta paremmin perhekuntoutuksen ansiosta, mutta saavutettu hyöty oli kuitenkin kotiin paluun jälkeen lähes hävinnyt. Lopputulos nähtiin kuitenkin parempana kuin tilanne ennen kuntoutusta. Toisen äidin kuvattiin saaneen perhekuntoutuksen myötä tukea auktoriteetin muodostamiseen ja ylläpitämiseen. Auktoriteetin muodostumista harjoiteltiin kuntoutuksessa yhdessä lasten ja vanhempien kanssa.

”vahvistetaan sitä, et pitää kiinni niistä, tai et se on pää, et se vanhempi on se perheen pää ja sit myös se, et sitä jouduttu niitten lasten ja vanhempien kanssa yhdessä harjottelemaan, et lapsikin ymmärtää, et toi äiti on nyt se, ketä mun kuuluu totella” (H9)

Haastateltavat kuvasivat kuinka perhekuntoutusjakson aikana perheet olivat oppineet toimintamalleja arjen tilanteista selviytymiseen. Mallittaminen nähtiin hyödyllisenä, vaikka se ei vielä perhekuntoutuksessa välttämättä juurtunutkaan käytäntöön pysyväksi toimintatavaksi.

”et kyl sekin on semmonen, muutaman kerran kädestä pitäen näytetään, niin kyl sitä alkaa sitten hiffaamaan, että mikä tää juttu on, et osaa itsekin sitten helpommin suoriutua” (H2)

Erilaisia tapoja toimia lasten kanssa haastavissa kasvatukseen liittyvissä tilanteissa opetettiin konkreettisella tavalla vanhemmille. Vanhempi oli saanut mallia esimerkiksi siitä, kuinka lapsen kanssa kommunikoidaan ja työskentelyn tavoitteena oli asiakkaan oman oivalluksen herääminen siitä, että voi toimia toisella tavalla.

”sit joskus on tosissaan se, että millai esimerkiks puhuu lapselle, tai miten käyttäytyy, et vanhempi saattaa itte hermostuu jossain tilanteessa, tai sanoo aika töykeesti, ihan se et saatettu niinku puhuu, et ei lapselle voi sanoo noin ja yritetty, et vanhempi huomaa, et miten itse toimii, tai millai puhuu” (H9)

Tukemisen vieminen konkreettiselle tasolle nähtiin yhtenä perhekuntoutuksen vahvuutena, joka erotti sen lastensuojelun perhetyössä tarjottavasta tuesta, joka nähtiin olevan enemmän

keskustelun kautta annettavaa tukea. Joidenkin perheiden nähtiin hyötävän keskustelusta, mutta toisten kohdalla mallittaminen nähtiin toimivan paremmin.

Mallioppimista tapahtui perhekuntoutuksen aikana myös vertaistuellisessa muodossa. Yhtenä perhekuntoutuksen vahvuutena haastateltavat kuvasivat asiakkaiden saamaa vertaistukea muilta kuntoutuksessa olevilta perheiltä. Yhteisölliset tapahtumat mahdollistivat muiden perheiden kohtaamisen ja esimerkiksi uusien ystävyssuhteiden luomisen. Asiakkaat saivat tärkeän kokemuksen, että eivät ole yksin ongelmiensa kanssa ja mallia myös muilta asiakkailta, kuinka asiat voivat lähteä sujumaan.

Sosiaalityöntekijät kuvasivat yhtenä tärkeänä kuntoutuksen tavoitteena ja hyötynä säännöllisen päivärytmin löytymistä ja arjen jäsentymistä. Erilaisten arjen rutiinien toistaminen on osa vastuullista vanhemmuutta ja rytmitetty arki tukee vanhemman ja lapsen jaksamista ja onnistuneen vanhemmuuden toteuttamista.

”jonkinlainen päivärytmi, ruokailuajat, siivouspäivät, tai tietenkin semmonen struktuuri on joillekin” (H3)

Arjen toimivuuteen liittyvä tukeminen perhekuntoutuksessa on tärkeää, kun tiedetään, että suurella osalla perhekuntoutukseen ohjautuvista perheistä on ongelmia tavallisen arjen ylläpitoon liittyvissä asioissa. Lapset saattavat nukkua liian vähän ja ravinnon saanti voi olla puutteellista. Arjen rutiinit ja säännöllisyys luovat lapsen ja perheen elämään ennakoitavuutta, jonka kautta voimavaroja säästyy esimerkiksi koulunkäyntiin.

Haastatteluissa tuli esille myös näkökulma, jonka mukaan perhe olisi tarvinnut perhekuntoutuksessa vielä enemmän tukemista liittyen arjen rutiinien toimimiseen. Tukemisen toivottiin tapahtuvan enemmän todellisissa arjen tilanteissa, jolloin mallittaminen tapahtuu juuri siinä hetkessä, kun sille on tarvetta.

”ois varmaan tarvinnut enemmän siihen arkeen, nukkumistilanteisiin, yötilanteisiin, ruokailutilanteisiin vielä...olisi tarvinnu enemmän vierihoidollisempaa tukea koko perhe. (H11)

Konkreettinen arjen sujumiseen vaikuttava tekijä on lapsen koulunkäymisen sujuvuus. Eräs haastateltava toi esille, kuinka perheen lapsi kävi hyvin koulua perhekuntoutuksesta käsin, kun kotona koulunkäynnin kanssa oli ollut ongelmia. Hyötynä voidaan nähdä se, että vanhempi sai kokemuksen siitä, että koulunkäynti voi sujua ja sitä kautta vanhempi sai lisää toivoa arjen sujuvuuteen.

”...oli ongelmana se, että perheen lapsi ei käynyt koulua, niin se kävi sitä koulua tosi hyvin sit sieltä perhekuntoutukselta käsin ja sieltä sitten tää huoltajakin jotenkin huomasi, että no kyllä sieltä jotakin lähtee sit kuitenkin, et hänelle jäi itämään se ajatus, että toi nyt pystyykin tohon koulunkäymiseen, et tavallaan niinku nähdä se, että kuinka asiat voikin toimia” (H3)

Onnistumisen kokemusten tuottaminen perheille perhekuntoutuksen aikana on tärkeää, jotta motivaatio kuntoutumiselle säilyy ja toivo siitä, että asiat järjestyvät muodostuu tai sitä voidaan pitää yllä.

7.4 Auttamisen ja avun vastaanottamisen helpottuminen

Sosiaalityöntekijät arvioivat perhekuntoutuksen hyötyjen olevan usein pieniä asioita ja perheissä tapahtuvien muutosten hitaita. Lyhyellä, esimerkiksi muutama kuukauden pituisella perhekuntoutusjaksolla ei katsottu olevan mahdollista saada aikaan isoja tai pysyviä muutoksia asiakkaiden elämässä, vaan todellisten muutosten aikaansaamiseksi katsottiin tarvittavan enemmän pitkäaikaista ja intensiivistä työskentelyä.

”...monilla asiakkailla ne ongelmat, tai ne haasteet on sen verran isoja, että ne ei niinku millään parin kuukauden työskentelyllä ratkene ne asiat, et vaatii ehdottomasti sen pitkäkestoisen kuntoutuksen” (H1)

Auttamisen ja avun vastaanottamisen lähtökohtana on se, että työskentelylle muodostuu otollinen maaperä, silloin myös kuntoutuminen on mahdollinen. Perhekuntoutus nähtiinkin ennen kaikkea aikana, jolloin työskentelylle ja kuntoutumiselle luodaan pohjaa ja perheiden muutosprosessi pääsee käynnistymään. Perhekuntoutuksessa tapahtuva perheen tilanteen parantuminen elämän eri osa-alueilla edesauttaa työskentelyn toteutumista ja onnistumista ja sitä kautta muutoksen syntymistä. Perhekuntoutuksen ei nähty välttämättä ratkaisevan perheen ongelmia, vaan sen ajateltiin toimivan lähtölaukauksena kuntoutumiselle ja kuntoutumisen nähtiin jatkuvan kotona alueen oman perhetyön tukemana.

”se perhekuntoutus oli siinä se, joka loi sen maaperän, että sitä pysty niinku sitten tekemään sitä työskentelyä” (H11)

Kuntoutuksen alussa vanhemmat eivät aina ymmärrä, mitä muutoksia heiltä odotetaan tai vanhemmat ulkoistavat ongelmien syyn pois itsestään esimerkiksi lapsiin. Vanhempien voi olla myös hankalaa hahmottaa tilanteeseen johtanutta asioiden kokonaisuutta ja keskittyvät sen sijaan johonkin yksittäiseen ja erilliseen pulmaan. (Hurtig 2010, 242.) Perhekuntoutuksen ai-

kana vanhempien kuvattiin saaneen uutta näkemystä ja uusia oivalluksia vallitsevasta tilanteesta. Oivallukset tapahtuivat suhteessa omaan toimintaan tai ne liittyivät avun ja muutoksen tarpeen heräämiseen. Ymmärryksen ja tietoisuuden lisääntymisen kautta asiakkaalle avautuu parempi mahdollisuus käsitellä ongelmiaan ja olla osallisena oman kuntoutumisensa prosessissa. Vanhemman tai vanhempien oma oivallus muutosta kaipaavista asioista voidaan nähdä avaimena todellisen motivaation heräämiseen ja kuntoutumiseen.

”...jos vanhemmilla on se näkemys, että tää on perheen yhteinen ongelma, tai perheen vuorovaikutuksen ongelma, joka koskee kaikkia, niin silloin on paremmat onnistumisen todennäköisyydet, kuin sillä, et jos vanhemmat on suoraan sitä mieltä, et ne ei halua kuulla, kun noi lapset on niin hankalia, ne ei nää sitä omaa osuuttaan siinä” (H3)

Perhekuntoutuksesta saatava hyöty on riippuvainen yhteistyösuhteen laadusta, johon liittyy asiakkaan toiveikkuuden ja motivaation herättäminen (Hurtig 2010, 281). Toimivan ja luottamuksellisen suhteen luominen asiakkaaseen on tärkeää, mutta vaatii myös paljon aikaa ja paneutumista perheen tilanteeseen. Avun vastaanottamista ja auttamista edesauttoi luottamuksellisen suhteen syntyminen asiakkaaseen.

Luottamuksellisuus liittyy asiakkaan arvokkaaseen kohtaamiseen. Asiakkaan on voitava luottaa siihen, että työntekijä on hänen puolellaan ja ajaa hänen asiaansa eteenpäin ammattitaidolla. Työntekijän on saavutettava asiakkaan luottamus, joka ei ole lähtökohtaisesti olemassa. (Laitinen & Kemppainen 2010, 170-171.) Luottamuksen kautta saatiin aikaiseksi esimerkiksi keskusteluyhteys, jolloin myös aroista ja vaikeista aiheista kyettiin puhumaan. Erästä asiakastapausta kuvatessaan sosiaalityöntekijä kertoi asiakkaasta, jolla oli alkoholiongelma ja asiakkaan avautumisesta ongelmastaan perhekuntoutuksen aikana.

”jotenkin ne sai sen äidin haastettua mukaan siihen juttuun ja jotenkin varmaan, et sit vähän kerrassa tuli myös sellaiset luottamukselliset välit, et pysty luottaa toisiinsa...se pysty jo pikku hiljaa myöntämään sen, että hänellä on ollut alkoholiongelma, mitä hän kielsi aikoinaan täysin... ja siitä asiasta pysty puhumaan ja muuta...” (H9)

Asiakkaan asennoitumisella palvelujärjestelmään on merkitystä kuntoutumisen kannalta. Perhekuntoutusjaksojen yhtenä hyötynä kuvattiin, että asiakas alkoi suhtautumaan lastensuojeluun ja sen tarjoamiin palveluihin positiivisemmin, jolloin myös yhteistyön tekeminen asiakkaan kanssa helpottui.

”se on ollut sellainen työkalu, että ollaan perhekuntoutuksen aikana saatu perhe jotenkin myönteisimmin suhtautumaan ylipäätään lastensuojeluun ja meidän tarjoamiin palveluihin ja myös mahdolliseen tulevaan huostaanottoon” (H3)

Yhteistyön helpottumisen kautta perhe nähtiin olevan valmiimpi työskentelyyn ja ottamaan apua vastaan myös perhekuntoutusjakson jälkeen, jolloin perheen auttaminen arjen tasolla helpottuu. Perhekuntoutuksen alulle laittamaa muutosta kuvattiin lumipalloilmionä, jossa yksi asia johtaa toiseen.

”ei joku tollanen lyhyt jakso, ei se muuta jotakin hirveesti, vaan se on joku sysäys, millä päästään taas eteenpäin, mikä taas vaikuttaa jatkossa johonkin toiseen, et on valmiimpi ottamaan jotain toista palvelua vastaan” (H9)

Muutama haastateltava kuvasi, kuinka perhekuntoutuksen aikana asiakkaan ymmärrys huostaanoton välttämättömyydestä heräsi ja sen kautta huostaanoton tekeminen onnistui yhteistyössä asiakkaan kanssa. Vanhempien yhteistyöhalukkuus ja toimenpiteiden hyväksyminen edesauttaa työskentelyn onnistumista ja se suojaa myös lasta joutumasta erilaisten näkemysten ristituleen.

”se on vanhemmillekin ollu semmonen selkee sijotuksen peruste sit, et he on itekki sen sitte tajunnu, et he ei pärjää, kun on joku tämmönenkin tukeva tukimuoto menny sitten mönkään, niin siel on ollu sit helpompi tehdä se huostaanotto” (H8)

Haastatteluissa tuli esiin, että perhekuntoutuksen yksi tavoite on saada tilanne riittävän hyväksi, jotta perhe voisi pärjätä kotona avohuollon tukitoimien kanssa. Haastateltavat kuvasivat huolen ja tuen tarpeiden vähentymistä asiakasperheissään perhekuntoutuksen myötä. Huolen määrän vähentyminen perheessä luo pohjaa sille, että perheessä vapautuu enemmän energiaa asioiden työstämiseen ja kuntoutumiseen. Eräs haastateltava arvioi, että tuen tarve perheessä ei ole ollut enää niin suurta kuntoutuksen jälkeen ja kuvasi onnistunutta perhekuntoutusjaksoa näin:

”mä olin tänään just kotikäynnillä tässä perheessä, joka oli perhekuntoutuksessa ja meillä oli silloin tosi huoli perheestä, kun se lähti sinne ja tän kotikäynnin jälkeen me molemmat todettiin, että ei ole huolta, että ne oli ne lapset tosi iloisia ja reippaita ja puhui asioista ja se äiti osas tosi hyvin olla niitten lasten kanssa ja jotenkin se vaan tuntu toimivan tosi hyvin ja ei oo tullu nyt mitään ilmoituksiakaan juurikaan, et yks tuli nyt keväällä, mut

jotenkin tuntuu vaan, et se on menny paljon parempaan suuntaan se tilanne, et jotain se äiti on saanu siitä sit kuitenkin” (H1)

Huolen ja tuen tarpeen vähentymistä kuvattiin tapahtuneen muutamassa tapauksessa tarpeeksi, jotta lapsen huostaanotolta pystyttiin välttymään perhekuntoutuksessa tapahtuneen positiivisen muutoksen ansiosta.

”...hyöty mitä mulla näillä perheillä on ollu tietenk se, et ei ole tarvinnut huostaanottoa, et se on tietenk todella iso ja konkreettinen” (H4)

Huostaanoton välttäminen on yksi perhekuntoutuksen tärkeimmistä tavoitteista. Huostaanoton peruuntuessa perheessä ja sen toiminnassa on tapahtunut konkreettisia ja isoja muutoksia parempaan suuntaan, jotka toivottavasti myös ovat pysyviä perheiden arjen tasolla näyttäytyviä muutoksia. Huostaanoton peruuntuminen kertoo konkreettisella tavalla siitä, että perhekuntoutuksessa tapahtunut työskentely on ollut vaikuttavaa. Se tarkoittaa myös sitä, että palvelujärjestelmää kuormittavalta kalliilta kodin ulkopuoliselta sijoitukselta säästetään.

8 Työskentely perhekuntoutuksen jälkeen

8.1 Sosiaalityöntekijä ohjaa prosessia

Kun perhekuntoutusta tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta, on otettava huomioon, että he näkevät sen oman roolinsa ja ammattinsa kautta. Tulokset näyttäytyisivät erilaisina, jos asiaa kysyttäisiin esimerkiksi perhetyöntekijöiltä, jotka tekevät konkreettisesti työtä asiakasperheiden arjessa ja ovat siten näköalapaikalla tai asiakkailta itseltään, jotka kokevat kuntoutuksen ja sen jälkeisen työskentelyn omalla yksilöllisellä tavallaan.

Kuntoutumisen prosessi on pitkä ja siihen liittyy paljon eri tahojen toteuttamaa tukemista. On tärkeää, että jollakin prosessissa mukana olevalla taholla on kokonais käsitys siitä, millä tavoin perhettä tuetaan ja millainen perheen kulloinenkin tilanne on. Asiakasprosessia johtamaan tarvitaan vastuuhenkilö, joka vastaa asiakkaan saamasta palvelusta ja sen toimivuudesta ja yleensä vastuuhenkilönä nähdään sosiaalityöntekijä (Heinonen & Sinko 2009, 89).

”me ollaan niitä, jotka sitä prosessia jollain tavalla pidetään käsissämme ja viedään eteenpäin tai perhe vie ja koitetaan pysyä perässä jossain tilanteessa, mut kuitenkin ollaan niinku se taho, joka on jotenkin jyvällä” (H2)

Sosiaalityöntekijän roolina kuntoutuksen aikana ja sen jälkeen on olla prosessin ohjaajana, kun taas työskentely asiakkaiden rinnalla arjessa nähdään enemmän perhetyöntekijöiden tehtävänä. Sosiaalityöntekijät kuvasivat seuraavansa asiakkaan tilannetta enemmän etäältä, mikä johtuu osaltaan siitä, että resursseja ei aina ole kovin tiiviiseen työskentelyyn. Prosessin ohjaaminen tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä järjestää asiakkaille apua ja tukea tarvittaessa. Tavoitteet työskentelylle luodaan yhdessä asiakkaan kanssa ja sosiaalityöntekijä arvioi, seuraa ja päivittää suunnitelmaa ja sen toteutumista. Sosiaalityöntekijä tapaa perhettä ja sen verkostoja säännöllisesti saadakseen käsityksen tilanteesta. Sosiaalityöntekijän roolissa painottuu erityisesti se, että he ovat vastuunkantajia ja päätösten tekijöitä.

”niin, laaditaan yhdessä ne tavoitteet ja saadaan sitä ajankohtaista tietoa just perhetyöntekijöiltä ja niinku mä sanoin aikaisemmin, että perhetyöntekijät ovat näköalapaikalla ja me ollaan täällä vähän kauempana ja tehdään niitä päätöksiä. Tottakai akuutteihin juttuihin mennään mukaan sitten ja näin pois päin mutta onhan se kontakti ihan eri” (H12)

Sosiaalityöntekijän roolin painottuessa enemmän prosessin ohjaamiseen saattaa riskinä olla, että sosiaalityöntekijä irtaantuu asiakkaan arjesta ja todellisuudesta liikaa. Voidaankin pohtia aiheuttaako prosessijohtajuus sen, että sosiaalityöntekijöistä tulee enemmän byrokraatteja sekä päätöksen tekijöitä ja sosiaalityössä ensiarvoisen tärkeä asiakkaiden kohtaaminen jää perhetyöntekijöiden tai sosiaaliohjaajien vastuulle (Heinonen & Sinko 2013, 91)

8.2 Alueen oma perhetyö perheen tukena

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ensisijaisesti lastensuojelun avohuollossa tapahtuvaa kuntoutuksen jälkeistä työskentelyä, mutta esimerkkejä on otettu myös perhekuntoutuksien toteuttamasta kotiin vietävästä työskentelystä varsinaisen kuntoutusjakson jälkeen. Haastattelujen mukaan alueen oma perhetyö jatkoi useimmiten perheen kanssa työskentelyä perhekuntoutuksen ja sen mahdollisesti tarjoaman kotiin vietävän jakson jälkeen. Kuntouttamisen tarve nähtiin suurena vielä kotiinpaluun jälkeen, jolloin kotona arjessa tapahtuva tukeminen nousee tärkeään asemaan.

”aika usein siis nimenomaan perhetyö vielä jatkuu ja siis jonkinlainen perhekuntoutuksen tarve, että sehän ei välttämättä tuu kokonaan sillä ympärivuorokautisella perhekuntoutuksella sitten niinku tyydytettyä ne tarpeet” (H3)

Alueen oman perhetyön jatkaessa työskentelyä jatkuu arvion tekeminen asiakkaan tilanteesta sekä perheen ja sen verkostojen tapaamiset.

”se on tosiaan riippuvainen tilanteesta mutta kyllä nyt vähintäänkin sama palautuu, mitä oli ennen, että tavataan aika ajoin ja tai neuvotellaan verkoston kanssa, tehdään kotikäyntejä ja koitetaan sit tehdä sitä arviota, mikä se perheen tilanne on” (H2)

Tavoitteena on, että mahdollisuuksien mukaan samat perhetyöntekijät jatkavat työskentelyä, jotka olivat mukana jo ennen perhekuntoutusta. Tilanteen seuraamisen ja arvioinnin lisäksi alueen omassa perhetyössä tapahtuvassa jatkotyöskentelyssä nähtiin oleellisena perhekuntoutuksen muistelu ja tavoitteiden peilaaminen. Ideaalina pidettiin perhekuntoutuksessa nousseiden haasteiden jatkotyöstämistä niin, että kuntoutuksen tavoitteille syntyy luonnollinen jatkumo jatkotyöskentelyssä. Tavoitteiden peilaamisen lisäksi pidettiin tärkeänä, että tavoitteita ruvettiin myös konkreettisesti toteuttamaan kotona arjessa. Perhekuntoutuksessa opittujen asioiden ja tavoitteiden muistelu oli tärkeää, jotta muutos säilyisi myös kotona.

”...ideaali ois, että jatkettais niiden asioiden työstämistä, mitä on tullut niitä haastekohtii” (H1)

8.3 Tärkeäksi koettuun jatkotyöhön ei ole riittäviä resursseja

Kuntoutuksen jälkeinen jatkotyöskentely koettiin tärkeäksi ja tarpeelliseksi, jotta kuntoutuminen voi jatkua. Joissain tapauksissa todellisen työskentelyn nähtiin alkavan vasta kotiinpaluun jälkeen, jolloin perhekuntoutuksessa läpikäytyjä asioita muisteltiin ja tavoitteisiin palattiin. Nähtiin, että perhekuntoutus loi ikään kuin pohjan kuntoutumiselle, joka jatkuu tai alkaa kotona todellisessa arjessa.

”et se (kuntoutuminen) jatkuu kotona, niin siihen tarvitaan se jatke kyllä” (H12)

Kuntoutuksen jälkeen tapahtuva työskentely luo kuntoutumiselle tärkeän jatkumon, jolloin myös tukemisesta tulee pitkäaikaisempaa ja tuloksien saavuttaminen on todennäköisempää. Onnistuneen ja tarpeeksi intensiivisen kuntoutuksen jälkeen tapahtuvan työskentelyn myötä voidaan saavuttaa luottamuksellinen suhde asiakkaaseen, jos se ei ole ollut mahdollista kuntoutusjakson aikana. Eräs tällainen tilanne kuvattiin toteutuneen perhekuntoutuksen toteuttaman kotiin vietävän jakson ansiosta.

”oli semmonen lapsi, joka ei niinku avautunut siinä, mut nyt ku he (perhekuntoutus) teki sen päälle viel kolme kuukautta kotiin vietävää työtä,

tämmöstä avotyötä, ni siinä se vaan niinku avautu, et se rupes siin vaiheesit puhumaan” (H9)

Tärkeäksi ja tarpeelliseksi koettuun kuntoutuksen jälkeiseen työskentelyyn on vaikeaa panostaa, jos rakenteet eivät siihen tue. Vaarana on, että mikään taho ei ota kunnolla koppia perheestä perhekuntoutuksen jälkeen ja perhe jää ilman tukea. Perheen palatessa arkeen tuen tarve usein jatkuu ja sopeutuminen arkeen ei aina suju ongelmitta. Kuntoutuksen jälkeinen aika tuo esille, onko perhe todella hyötynyt perhekuntoutuksesta ja onko muutos pysyvä. Tuttu ympäristö saattaa palauttaa mieleen vanhat toimintamallit ja kuntoutuksessa opitut asiat unohtuvat helposti, jos niitä ei aktiivisesti muistella.

”tottakai ne helposti, ne vanhat toimintatavat palaa omassa kodissa mieleen” (H2)

Osa perheistä voi pärjätä kevyellä tukemisella mutta kaikille se ei riitä. Pahimmassa tapauksessa perhe jää kokonaan ilman tukea perhekuntoutuksen jälkeen. Muutama haastateltava toi esille, että asiakkaat ovat heidän kokemuksensa mukaan jääneet tyhjän päälle perhekuntoutuksen jälkeen.

”...ehkä se semmonen epäily, ei ne oo sitä sanoittanutkaan ehkä, mutta itelle tullu semmonen tunne, että ne on vaan nyt sitten jäänyt” (H12)

Tyhjän päälle jääminen tarkoittaa sitä, että perhekuntoutuksen avulla saavutetut hyödyt vaivuvat helposti hukkaan. Perhe ei ehkä itse osaa hakea tarpeeksi aktiivisesti tukea tilanteeseen. Sosiaalitoimessa saatetaan jäädä odottamaan asiakkaan yhteydenottoa sen sijaan, että apua tarjottaisiin aktiivisesti ja perhekuntoutuksessa opittujen asioiden työstäminen jää ideaaliksi, joka ei käytännössä toteudu. Haastateltavat toivat esille, että perhekuntoutuksen jälkeen tapahtuva tukeminen jää joskus liian pinnalliseksi auttamiseksi.

Kuntoutuksen jälkeisen työskentelyn onnistumisessa on oleellista sekä asiakkaan oma toiminta ja motivaatio jatkaa kuntoutumista ja viedä opitut toimintatavat arkeen ja käytäntöön sekä palvelujärjestelmän kyky auttaa ja tukea asiakasta arjessa tarpeeksi intensiivisesti. Riskinä nähtiin jatkotyöskentelyn keskeytyminen joko asiakkaasta itsestään tai työntekijöistä johtuen.

”varmaan se, että tietenkin se, että kuntoutus tai se jatkotyöskentely jää kesken, joka voi johtua joko perheestä, tai sitten se voi johtua työntekijöistä, kun kyllä asioita jää myös täälläkin päässä hoitamatta ja sitten se, et jos ajatellaan, että se ei oo ollu onnistunut se perhekuntoutus, et ois

päästy johonkin, mut se muutos ei ole ollut aito. Et se on ollut jotenkin sillä tavalla, et jos sä vaan haluat päästä pois sieltä perhekuntoutuksesta ja niinku sillä tavalla, että siinä ei ole päässyt sellaiseen aitoon kosketukseen” (H11)

Kuntoutuksen jälkeisen ajan riskinä pidettiin myös sitä, että perheessä todettu muutos ei ole aito, joka paljastuu kotona arjessa. Perheenjäsenet ovat saattaneet esimerkiksi vain miellyttämisen halusta toimia niin kuin työntekijät toivovat. Toisaalta ajateltiin, että pidemmissä kuntoutuksissa, kuten Hdl:n noin puolen vuoden pituisessa kuntoutuksessa olisi vaikeampaa peittää totuutta pidemmän päälle ja todellinen tilanne paljastuisi perhekuntoutuksen aikana ennemmin tai myöhemmin.

Kuntoutuksen jälkeiseen työskentelyyn heijastuu yleinen lastensuojelun resurssien niukkuus. Monissa tilanteissa vastuusosiaalityöntekijän mahdollisuudet vastata asiakkaan saamasta avun jatkumosta ovat käytännössä rajalliset (Heino 2008, 43). Perhekuntoutusta pidetään isona interventiona perheen elämässä ja sen jälkeiseen aikaan tulisi panostaa, jotta saavutetut hyödyt säilyisivät. Se ei kuitenkaan aina ole mahdollista, jolloin työskentely jää pintapuoliseksi auttamiseksi.

”tehdään se satsaus ja semmoinen ja sitten katotaan ettei ne ihan tyhjän päällä ole, mutta tavalleen se on vähän tulipalon sammuttelua nyt” (H12)

Työntekijöiden kiire ja asiakkaiden suuri määrä loivat oman haasteensa kuntoutuksen jälkeiselle työskentelylle. Sosiaalityöntekijät pyrkivät vastaamaan kaikkien avuntarpeeseen, mutta joutuvat työssään myös epämieluisiin tilanteisiin, joissa he joutuvat punnitsemaan, kenen asiakkaan tilanne menee työskentelyssä etusijalle.

”vaik oiski semmoinen tunne, että täytyis tavata, ni sit joskus vaan ne omatkin tilanteet menee, joku perhe saattaa ruveta siinä vaihees niin paljon työskentelyä vaatimaan, et siin täytyy unohtaa, et sä et vaan yksinkertaisesti ehdi, vaik sä tietäis, et sun pitäis kyl ottaa sinnekin yhteyttä, mut sä et voi, koska sulla on jotain muuta, mikä vie sen ajan täysin” (H9)

Lastensuojelun avohuollon perhetyössä käytössä olevia tukimuotoja olivat esimerkiksi lastensuojelun kotipalvelu tai tukiperhe tai tukihenkilötoiminta. Myös päihteidenkäytön lopettamiseen tukeva toiminta kuten A-klinikalla tapahtuva työskentely mainittiin. Tukimuodot ja niiden tarjolla oleva määrä koettiin osin puutteelliseksi koko lastensuojelussa.

”se (tukitoimien verkko) ei ainakaan ole kovin monipuolinen, tämä rahati-
 lanne taas kerran, et ne on vähentyny, et ei niinku voi ajatella et ois joku
 tarjolla, et mikähän näistä nyt olis vaan täytyy miettiä, et mitä meillä on
 ja miettii et käykö se” (H9)

Perheen kuntoutumisessa ei kuitenkaan aina ole oleellisinta se, kuinka paljon erilaisia toimia yksittäistä perhettä on tukemassa vaan tärkeintä on toteutetun tukemisen laadukkuus ja toimivuus juuri kyseisen perheen kohdalla sekä tuen oikea-aikainen tarjoaminen. Tukemisen suunnitteleminen vaatiikin työntekijältä runsaasti tietämystä ja ammattitaitoa sekä asiakkaan tuntemista ja aitoa kiinnostuneisuutta asiakkaan tilannetta kohtaan.

Sosiaalityöntekijöiden on vaikeaa toteuttaa oikea-aikaista palvelun tarjontaa, jos siihen ei ole resursseja. Ongelmana nähtiin, että alueen omaan perhetyöhön joutuu jonottamaan ja erilaisten tukimuotojen piiriin pääsyä odottamaan, mistä voi koitua kohtuutonta haittaa perheelle, kun ongelmat pääsevät kasvamaan ja vaikeutuvat. Resurssien niukkuus tuottaa lisää ongelmia perheissä tai pahentaa niitä ja jo saavutetut hyödyt voivat valua hukkaan, jolloin korjaavien palveluiden käyttötarve lisääntyy entisestään.

”...meidän oma perhetyöhän ei vedä, että siellä joutuu odottamaan ja kaikki tällaiset tukihenkilöt, kaikki tukiperheet kaikki tällaset, et kaikkiahan on liian vähän et tota...” (H11)

8.4 Jatkokyöskentelyn haasteena työntekijöiden vaihtuminen

Jatkokyöskentelyn haastekohtina nousi esiin etenkin työntekijöiden vaihtuminen, joka saattaa vaarantaa kuntoutumisen jatkumon toteutumisen. Haastateltavat toivat esiin työntekijävaihdosten tuottamaa kuormitusta asiakkaille ja toisaalta sen tuottamia haasteita yhteistyön toteutumiselle. Työntekijöiden vaihtuvuus yhdessä ajankäytön ja tiedonkulun kanssa ovat keskeisiä moniammatillista yhteistyötä vaikeuttavia tekijöitä (Halme ym. 2010, 29).

Työntekijän vaihtuminen asiakkaan näkökulmasta voi tarkoittaa sitä, että asiakas joutuu avaamaan itseään ja ongelmiaan yhä uudelleen ja vastaamaan samoihin kysymyksiin, mikä voi olla turhauttavaa. Pahimmillaan työntekijän vaihtuminen voi tarkoittaa sitä, että luottamus kadotetaan ja työskentely joudutaan aloittamaan uudelleen alusta. Eräs haastateltava kuvasi tapausta, jossa asiakas oli sulkeutunut täysin työntekijävaihdoksen vuoksi, jolloin kuntoutumisen jatkumo katkesi:

”mulla on ihan esimerkki asiakkaasta, joka on sulkenut ovensa ja luukkunsa, kun tuli työntekijävaihdoksia” (H12)

Tuttujen työntekijöiden jatkaminen perheen kanssa työskentelyssä perhekuntoutuksen jälkeen on erityisen tärkeää kuntoutumisen onnistumisen kannalta. Perhekuntoutuksen mukana oloa työskentelyssä mahdollisimman pitkään kuntoutuksen jälkeen pidettiin tärkeänä, jotta perhekuntoutuksessa opitut asiat ja tavoitteet saisivat jatkumon.

”hyvä on, jos sieltä heidän kuntoutuksestaan pystytään olemaan mukana vähän pidempääkin niissä palavereissa, et sieltä sit myös jotenkin muistutamaan perhettä siitä, että miten siellä asiat tehtiin” (H3)

Haastateltavat kertoivat kokemuksiaan perhekuntoutuslaitosten tarjoamasta kotiin vietävästä jatkotyöskentelystä, jonka kesto oli yleensä kahdesta kolmeen kuukauteen. Työskentelyn jatkumon säilyttämisen kannalta toimintatavoissa oli haastateltavien mukaan eroavaisuuksia. Jatkumon säilyttäminen nähtiin toteutuvan hyvin esimerkiksi Oulunkylän perhetukikeskuksessa toteutettavan työparityöskentelyn avulla, kun lastensuojelun avohuollon perhetyöntekijä toimii työparina perhekuntoutuksen työntekijän kanssa ja he yhdessä toteuttavat kuntoutuksen jälkeistä tukemista yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa.

”se (työparityöskentely) on ollu ainakin hyvä työmuoto, että siinä resurssit tulee paremmin käytetyiksi ja sitten tulee jonkinlaista jatkuvuutta siihen” (H3)

Työparityöskentelyn haasteena nähtiin kuitenkin aikataulujen yhteensovittaminen perhekuntoutuksen työntekijöiden ja sosiaalityöntekijän välillä.

”mä arvostan työparityöskentelyä kyllä paljon, mutta joskus voi tulla myöskin niinku esteeksi ettei saada sovittua jotain asiaa siksi, ettei jokin työpari ehdi” (H11)

Hdl:n perhekuntoutuksessa kotiin vietävän jatkotyöskentelyn kerrottiin toteutuneen omaparityöskentelynä, jolloin työskentelyä toteutti kaksi Hdl:n työntekijää työparina. Haasteena nähtiin siirtovaihe alueen omaan perhetyöhön, jolloin työntekijät vaihtuvat. Eräs haastateltava vertasi Oulunkylän perhetukikeskuksen ja Hdl:n tarjoamaa jatkotyöskentelyä:

”...jos ajattelee Hdl:ää siinä sitten, niin on se, että hehän tekee niin, että kun se perhekuntoutus päättyy, niin he tarjoo sen kaks-kolme kuukautta, mut se on heidän oma työparityöskentely ja sit tulee se tavallaan se vaihto, et tietyllä mielellä Oulunkylähän tekee niin, että heiltä tulee yksi ja meiltä yksi, niin siinä tulee jonkin näkönen jatkumo” (H11)

8.5 Erialaisten näkemysten huomioiminen tuen tarpeen arvioinnissa

Kuntoutuksen jälkeisen tuen tarpeen arvioimisen tarkastelu tuo näkyväksi sitä, millä tavalla perheille tarjottava tuki määräytyy, eli mitkä asiat vaikuttavat siihen, että perheelle tarjotaan tukea tai siihen, että päädytään lopettamaan asiakkuus perhekuntoutuksen jälkeen. Perhekuntoutuksen jälkeiseen aikaan liittyy asioita, jotka tulisi ottaa tuen tarpeen arvioinnissa huomioon, kuten kuntoutuksessa esiin nousseet haasteet ja tavoitteet. Kuntoutuksen jälkeisen tuen tarpeen arviointi käynnistyy usein jo perhekuntoutuksen aikana ja kuntoutuksen yhtenä tavoitteena on usein jatkosuunnitelman tekeminen.

”ja joskus kuntoutuksen aikana tavoitteenakin voi olla se, että siinä löytyy niinku ulkopuolelta sit niit mihin ne voi jatkaa, on se sit vanhemman tai lapsen kohdalla niinku vähän selviäis niit omia jatkosuunnitelmia” (H9)

Jatkon suunnitteleminen ja tuen tarpeen arvioiminen jo kuntoutuksen aikana on tärkeää, jotta kuntoutumisen jatkumo voidaan säilyttää. Tulevaisuuden suunnitteleminen yhdessä asiakkaan kanssa luo katsetta tulevaan arkeen ja siellä mahdollisesti nouseviin haasteisiin. Suunnittelun avulla tulevia ongelmia voidaan ennakoida ja niihin voidaan varautua. Kuntoutuksen aikana tapahtuvaa jatkon suunnittelua voidaankin pitää ikään kuin riskianalyysinä. Samalla tulee kuitenkin kiinnittää huomiota myös perheen olemassa oleviin voimavaroihin ja vahvuuksiin.

Sosiaalityöntekijät arvioivat kuntoutuksen jälkeisen tuen tarvetta samojen periaatteiden mukaisesti kuin muidenkin lastensuojeluasiakkaiden tuen tarvetta. Arvioinnissa seurataan syntyykö perheestä huolta kotiinpaluun jälkeen.

”et sitä katotaan ihan sammallailla kuin muitakin perheitä, et tarvitaanko tässä asiakkuutta tai ei ja jos tarvitaan, niin mitä” (H9)

Asiakkuuksia pyritään myös aktiivisesti lopettamaan, jos tuen tarvetta ei ilmene. Tilannetta seurataan yleensä puoli vuotta, jonka jälkeen tehdään arviointi asiakkuuden jatkumisesta tai lopettamisesta yhdessä asiakkaan ja sen verkostojen kanssa. Arvioinnissa huomioidaan esimerkiksi se, onko perheestä tullut tuona aikana lastensuojeluilmoituksia tai muuta huolta ilmennyt.

”puolvuotta on perinteisesti se aika, et jos ei perheestä kuulu mitään, eikä oo ehtinyt olla yhteydessä, eikä ole tullu ilmoituksii, saattaa olla sit ehkä

soitto perheelle ja olla kouluun yhteydessä ja jos kaikki sujuu niin sitten lopettaa” (H8)

Kiireen vuoksi riittävän arvioinnin tekemiselle ei ole aina aikaa ja huomio kiinnittyy akuutissa kriisissä olevien perheiden tilanteeseen. Vastuu yhteydenpidosta saattaa jäädä asiakkaalle itselleen, jolloin asiakas ottaa sosiaalityöntekijään yhteyttä, jos kokee siihen tarvetta. Riskinä voidaan nähdä, että perheen todellinen tuen tarve jää huomaamatta kiireen vuoksi.

”ehkä se sitten on semmosta seurantaa ja sit asiakas ottaa yhteyttä, jos jotain erityistä, tai kun meillä on niin paljon asiakkaita, niin se menee tähän. (H12)

Asiakkaiden tuen tarpeet vaihtelevat kuntoutuksen jälkeen ja arviointia suoritetaan perheiden yksilölliset tarpeet huomioiden. Joidenkin kohdalla päädytään tiiviimpään tukemiseen kuin toisten kanssa. Yksi haastateltava kuvasi perheen koko elämän kontekstin huomioimista, kun arvioidaan kuntoutuksen jälkeistä aikaa. Yksittäisen asiakkaan auttamiseen liittyy aina asiakkaan elämässä vaikuttavat muut tekijät ja ihminen voidaan nähdä osana toimintaympäristöään ja elämänkulkunsa kokonaisuutta (Pohjola 2012, 12-13). Perheen tilanteen hahmottaminen kokonaisuutena on tärkeää, jotta voidaan saada todenmukainen kuva perheeseen vaikuttavista tekijöistä. Perheen dynamiikkaan voi esimerkiksi vaikuttaa oleellisesti jokin henkilö, kuten isovanhempi, joka ei ole ollut mukana perhekuntoutuksessa.

”yksi asia, mikä pitäisi aina muistaa, että ne perheet elää sitä omaa elämänsä ja käy töissä, tai ei käy töissä, menee opiskelemaan, tai ei mee opiskelemaan ja löytää uusia puolisoita, lapset kasvaa ja tällaisia asioita, että tavallaan se, että ne kaikki vaikuttaa siihen myöskin, miten se sit perheen elämä perhekuntoutuksen jälkeen, et se lastensuojelu ja perhekuntoutus ja nää kaikki on vaan semmonen pienen pieni siivu sen perheen elämässä sit loppupeleissä, mihin vaikuttaa sit kaikki, ehkä ihan sattuman kauppakin sitten vielä” (H11)

Jatkotyöskentelyä suunniteltaessa huomioidaan niin perhekuntoutuksen kuin omien perheyöntekijöidenkin näkemykset ja ehdotukset. Sosiaalityöntekijät arvostivat perhekuntoutuksen työntekijöiltä saamaansa tietoa ja ehdotuksia. Perhekuntoutuksen näkökulman huomiointi tuo tärkeällä tavalla esiin kuntoutuksessa nousseet haasteet ja toisaalta asiat, joissa on tapahtunut edistystä ja joita tulisi arjessa kannatella.

”...mehän käytetään niiden (perhekuntoutuksen) työntekijöiden näkemystä, nehän on hirveen tärkeitä meille, et työskentelee kuka tahansa sen per-

heen kanssa, niin se mitä sieltä tulee, niin sehän on sitä tärkeätä, sehän on minkä perusteella me sit kootaan asioita yhteen aina, et mikä se on, et mikä aina on niiden arvio ketkä siellä työskentelee” (H9)

Toimivan yhteistyön toteutumisen kannalta on tärkeää, että eri tahot jakavat yhteisen käsityksen siitä, mikä on perheen etu. Haastatteluissa tuli ilmi, että perhekuntoutuksen työntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden välillä oli joskus ristiriitaisia tai eriäviä käsityksiä työskentelyn toteuttamisesta tai tiedot perheen tilanteesta olivat erilaiset, vaikka toimivaan yhteistyöhön pyrittiinkin.

”tottakai joskus voi tulla, että näissä tapauksissa jossakin, että he ei ota huomioon sitä, mitä meillä on tietoo, ni silloin tulee vähän ristiriitaa, et meilläkin voi olla eri käsitys, kun toisilla, mut yleensä kyllähän me pyritään, kylhän meidän tarkoitus on, että me pystytään tekemään kenen tahon kanssa vaan semmosta luotettavaa yhteistyötä, että voidaan puolin ja toisin luottaa toisimme, sehän kantaa niinku siihen asiakastyöhön sitten” (H9)

Perhekuntoutuksen työntekijöiden ehdotuksia jatkotyöskentelyn toteuttamiseksi arvostettiin ja kuultiin, mutta joskus ne eivät olleet yhteneväiset sosiaalityössä käytettävissä olleiden resurssien kanssa. Yksi haastateltava kuvasi tilannetta, jossa perhekuntoutus on luvannut asiakkaalle tukea, jota ei käytännössä voida avohuollon perhetyössä toteuttaa ainakaan toivotussa aikataulussa.

”...mikä on haaste sen perhekuntoutuksen kanssa, kun perhekuntoutuksen työntekijäthän voivat esittää kaikenlaisia suosituksia, sitten ne on varmaan ihan hyviä suosituksia, mutta kun niitä suosituksia ei voida aina toteuttaa ainakaan kovin pitkällä tai nopealla aikataululla” (H11)

Ristiriitaisten lupauksen ja tiedon antaminen asiakkaille aiheuttaa hämmennystä ja turhautumista sekä pettymyksen tunteita, jotka saattavat purkautua asioista päättävälle sosiaalityöntekijälle. Yhteistyön näkökulmasta toisten toimintatapojen ja resurssien tunteminen on tärkeää.

Eräs haastateltava kuvasi, kuinka perheen tuen tarpeen arvioinnissa kuntoutuksen jälkeen katse suunnataan lapseen. Lapsen tilanteen huomioiminen arvioinnissa on ensiarvoisen tärkeää. Lapsilähtöisyys on vahvistunut lastensuojelun työskentelyssä 2000-luvulla (Heinonen &

Sinko 2013, 123). Myös kansainvälisessä Lapsen oikeuksien sopimuksessa mainitaan yhdeksi tärkeimmäksi periaatteeksi lapsen edun arvioinnin ensisijaisuus (Kananoja ym. 2013, 31).

”se lapsi on siinä se mittari, et ei se niin paha oo se vuorovaikutus, et niinku tai jotain sinne suuntaan, että se riittää mulle” (H12)

Verkostojen mukaan ottaminen jatkotyöskentelyn tarpeen arviointiin on tärkeää, koska ne muodostavat perheen toimintaympäristön ja tukiverkon arjessa. Myös mahdollinen verkostojen puuttuminen tulisi ottaa arvioinnissa huomioon. Koulu tai päiväkotikiitos on tiiviissä kontaktissa lapsen ja vanhempiin ja näin ollen heidän näkemyksensä huomioon ottaminen on oleellista.

”me tehdään meidän oman perhetyön kanssa koko ajan väliarviointeja ja tietysti kuunnellaan sitten just tosiaankin se, että tuleeko lasten tilanteesta, päiväkodista, koulusta tai jostain muusta jotain huolta. Onko lähipiirillä huolta, että kyllä me jonkin verran pyritetään tämmöstä läheisverkoston kartoitusta ja tällästakin tekemään” (H11)

9 Luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelua

9.1 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen liittyvistä kysymyksistä on olemassa erilaisia käsityksiä ja niiden raportoimiseen ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkijan tarkka kuvaus tutkimuksen toteutamisesta ja laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa keskeisellä sijalla on tutkittavien kuvauksen ja siihen liitettyjen tulkintojen ja selitysten yhteensopivuus (Hirsjärvi ym. 2010, 232). Pyrinkin seuraavaksi tarkastelemaan tutkimukseni luotettavuutta eri lähteisiin viitaten pääasiassa aineiston hankinnan ja analysoinnin näkökulmista.

Toteutimme haastattelut ja valmistauduimme niihin yhdessä samaan hankkeeseen opinnäytetyönsä tehneen opiskelijan kanssa, koska aiheissamme oli paljon samaa ja koimme, että saamme haastatteluista enemmän irti tehdessämme ne yhdessä. Sain haastattelijapariltani runsaasti tukea haastatteluissa ja hänen asiantuntemuksensa perhekuntoutuksesta ilmiönä tuki sitä, että sain tutkimuskysymyksiini monipuolisemmin vastauksia.

Tutkimuksen luotettavuuden takaamiseksi haastattelujen teossa tulee kiinnittää huomiota ainakin vastausten luotettavuuden varmistamiseen, haastateltavien valikoitumiseen ja lisäksi pitää pohtia haastattelun taltiointiin liittyviä seikkoja. Kysymysten asettelussa on vältettävä johdattelevia tai liian yksiselitteisiä kysymyksiä. Lisäksi on varottava esittämästä liian montaa

keskenään ristiriitaista asiaa. Virheiden välttämiseksi kysymykset olisi hyvä testata etukäteen skeptisillä ja kriittisillä vastaajilla. (Mäkinen 2006, 92-93.)

Haastateltavat sosiaalityöntekijät valikoituivat tutkimukseen sen mukaan, ketkä heistä olivat ohjanneet asiakkaita HdL:n perhekuntoutukseen vuoden 2013 aikana. Lista sosiaalityöntekijöistä saatiin HdL:n kautta ja lupa nimien kertomiseen pyydettiin kaupungin sosiaalitoimelta. Näin varmistettiin, että haastateltavilla on kokemusta perhekuntoutuksesta.

Nimitietojen saamisen jälkeen johtaviin sosiaalityöntekijöihin oltiin yhteydessä sähköpostitse tiedotteella (Liite 5), jossa tutkimuksen aihetta perusteltiin. Johtavat sosiaalityöntekijät veivät asian tiimeihin ja kartoittivat sosiaalityöntekijöiden halukkuutta osallistua tutkimukseen. Myöhemmin sekä johtaviin sosiaalityöntekijöihin että haastateltaviksi suostuneisiin oltiin yhteydessä puhelimitse ja sovittiin tarkemmin haastattelun toteuttamisesta. Haastateltavia sosiaalityöntekijöitä heräteltiin aiheeseen pienen pohdiskelutehtävän (Liite 2) avulla, johon kaikilla ei kuitenkaan ollut työkiireiden vuoksi aikaa tutustua.

Luotettavuuden takaamiseksi haastatteluihin on valmistauduttava perusteellisesti. Etukäteen on varmistettava, että haastattelijana osaan vastata haastateltavien esittämiin kysymyksiin. (Mäkinen 2006, 94-95.) Emme läpikäyneet varsinaista haastattelukoulutusta, mutta valmistautumiseen kuului tutkimuskirjallisuuden tutustuminen, jonka kautta loimme kuvaa haastattelun vaiheista ja tekniikoista. Lisäksi tutkimuksen keskeisiin käsitteisiin tutustuminen alkoi tutkimussuunnitelman teon yhteydessä erilaiseen tutkimustietoon perehtymällä.

Aineiston keruun laadukkuuden takaamiseksi on hyvä kiinnittää huomiota hyvän haastattelurungon tekemiseen. Haastattelurunkoon on tärkeää syventyä ja miettiä etukäteen esimerkiksi kuinka kysymyksiä tai teemoja voitaisiin syventää tai miten lisäkysymyksiä voisi muotoilla. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 184.)

Haastattelurungon rakentaminen lähti liikkeelle tutkimuskysymyksistä käsin. Ennen haastatteluja kävimme yhdessä läpi haastattelurunkojamme ja muodostimme niistä yhden yhteisen haastattelurungon. Mietimme etukäteen, missä järjestyksessä kysymykset olisi hyvä ottaa esille ja kuinka jaamme puheenvuorot haastattelun aikana. Haastattelun kuluessa teimme molemmat lisä- ja tarkentavia kysymyksiä myös toisen teemaan liittyviin asioihin. Haastattelurungon toimivuuden takaamiseksi kävimme kysymyksiä yhdessä läpi opinnäytetyön tiimimme jäsenten kanssa noin kuukauden välein tapahtuneissa tapaamisissa. Lisäksi valmista haastattelurunkoa testattiin tutkimukseen osallistumattomalla sosiaalityöntekijällä, jonka ohjeiden perusteella runkoa muokattiin.

Huolellisesta valmistautumisesta huolimatta ensimmäisen haastattelun jälkeen totesin, että kysymykset omalla kohdallani vaativat lisää muokkausta ja tarkennusta. Muokkasin kysymyksiä ja teemoja konkreettisimmiksi, sillä ajatuksella, että niihin voisi saada myös paremmin konkreettisia vastauksia haastateltavilta. Itse asiasisältö ei kuitenkaan muuttunut, joten seuraavissa haastatteluissa kysyin samoista teemoista hieman eri tavalla kuin ensimmäisessä. Haastattelurungon muokkaaminen saattoi vaikuttaa siihen, millaisia vastauksia haastateltavat antoivat jatkossa.

Haastatteluiden tekemisessä heijastui kokemattomuuteni haastattelijana. Oli yllättävän vaikeaa keskittyä samanaikaisesti kuuntelemaan haastateltavaa ja haastattelurungon etenemiseen. Oikeiden kysymysten esittäminen oikeassa kohtaa ei ollut helppoa ja välillä tuli tunne, että keskeytin haastateltavan puheen tai siirryin liian hätäisesti uuteen teemaan. Olisin saattanut saada haastatteluista enemmän irti, jos olisin tuntenut ja perehtynyt aiheeseen vieläkin paremmin. Taitoni ja uskallukseni haastattelijana kehittyivät kuitenkin haastattelujen myötä ja viimeisessä haastattelussa koin jo onnistumisen kokemuksiakin. Haastatteluiden teossa oli suuren apuna parini, joka tunsu aihealueen paremmin kuin minä.

Haastatteluaineiston laatuun ja samalla luotettavuuteen vaikuttaa esimerkiksi tallenteiden kuuluvuus, litteroinnin johdonmukaisuus ja se onko kaikkia haastateltavia haastateltu (Hirsjärvi & Hurme 2001, 185). Haastatteluissa nousi esille persoonia, jotka olivat enemmän äänessä ja toivat omaa mielipidettään ponnekkaammin esille kuin muut. Saattoi olla, että joidenkin haastateltavien ajatukset jäivät osittain tulematta esille ja hiljaisempia haastateltavia olisi voinut rohkaista enemmän tuomaan mielipiteitään esille.

Olimme varautuneet haastatteluihin kahdella nauhurilla, jotka varmistivat sen, että suurella todennäköisyydellä ainakin toinen nauhureista toimii ja haastattelut saatiin varmuudella tallentoitua. Tein haastattelujen aikana vain vähän muistiinpanoja, koska keskittyminen meni haastattelun kulun seuraamiseen. Pyrimme muodostamaan haastatteluihin rennon tunnelman olemalla itse mahdollisimman rentoja ja luonnollisia. Tarjosimme myös jokaisessa haastattelussa haastateltavillemme purtavaa kahvin ja teen kera.

Ensimmäisessä haastattelussa teimme virheen ja jätimme ikkunan auki haastattelun ajaksi. Tämä kostautui litterointivaiheessa, jolloin joistain vastauksista oli mahdotonta saada täysin selvää taustalta kuuluvan huminan vuoksi. Yhdessä haastattelussa ongelmana oli loriseva viemäriputki, jonka vuoksi myös jäi joitain kohtia haastattelusta epäselväksi. Jaoimme litteroitavan aineiston kahtia ja sovimme etukäteen yhteisestä tavasta litteroida. Litterointi tapahtui sanatarkasti tauot huomioiden. Äänenpainoja, hymähdyksiä tai naurahduksia emme katsoneet tarpeelliseksi litteroida.

Kerätty aineisto analysoitiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä noudattaen. Prosessiin kuului aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja lopulta teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston analyysimenetelmä oli perusteltu, kun ottaa huomioon sen, että perhekuntoutuksesta ja varsinkin perhekuntoutuksen jälkeisestä ajasta ei ole kovin paljon tutkittua tietoa olemassa, jolloin esimerkiksi teoriaohjaava analyysi ei tullut kyseeseen. Olen pyrkinyt tekemään lukijalle näkyväksi tulosten analyysin, tuomalla tekstissä, tai taulukko muodossa esiin analyysin kautta muodostetut luokat ja prosessin, jolla kyseiseen luokitteluun on päädytty.

Tulosten raportoinnissa olen käyttänyt runsaasti suoria lainauksia, joiden tarkoituksena on lisätä tutkimuksen luotettavuutta ja tulosten ymmärrettävyyttä. Olen kiinnittänyt huomiota siihen, että lainaukset on esitetty kontekstissaan ja, että niiden kautta haastateltavaa ei pystytä tunnistamaan. Tekstin luettavuuden vuoksi olen poistanut lainauksista joitakin toistoja, tai niinku -ilmaisuja, joiden merkitys tekstin sanoman kannalta on epäolennainen.

Laadullista tutkimusta tekevä työskentelee usein yksin, jolloin riskinä on, että tutkija tulee sokeaksi omalle työlleen. Tutkimuskirjallisuudessa puhutaan holistisesta harhaluulosta tai virhepäätelmästä, jolla tarkoitetaan sitä, että tutkimusprosessin edetessä tutkija tulee yhä vakuuttuneemmaksi johtopäätöksensä tai muodostamansa mallin oikeellisuudesta, vaikka näin ei välttämättä ole. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 197.) Tunnistin tämän riskin tehdessäni tutkimusta ja kiinnitin erityistä huomiota siihen, että en sokeutuisi omille päätelmilleni. Pyrin avoimesti raportoimaan analyysin etenemistä itseäni tässä prosessissa ohjanneille tahoille.

Tukijana tekemieni havaintojen luotettavuuden lisäksi on hyvä tarkastella myös havaintojeni puolueettomuutta. Tutkijana olen itse luonut tutkimusasetelman ja tulkitseen sitä myös oman yksilöllisen kehokseni läpi ja se väistämättä vaikuttaa myös tutkimuksen lopputulokseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136.) Koen, että tutkimusprosessin aikana tekemäni havainnot ja päätelmät ovat varsin puolueettomia. Tähän vaikuttaa se, että tutkimuksen aihe ei ole ollut itselleni ennestään tuttu ja minulla ei ole minkäänlaisia kytköksiä tutkimukseen liittyviin tahoihin. Minulla on siis vain vähän taustakokemusta ja tietämystä, jonka läpi saattaisin suodattaa haastateltavien kertomuksen. Tämän vuoksi minun oli helpompi keskittyä kuulemaan haastateltavia itseään ja pohtia puolueettomasti, ilman oletuksia, mihin heidän kertomuksensa liittyi.

Analysoidessani tutkimuksen tuloksia pyrin johdonmukaisuuteen. Aineiston pelkistämässä jouduin kiinnittämään huomiota esimerkiksi siihen, etten lähtenyt suoraan tekemään luokituksia tai omia johtopäätöksiä vaan maltoin viedä analyysin loppuun asti vaihe kerrallaan. Ala- ja yläluokkien ja käsitteiden luomisessa vaikuttivat vahvasti omat tulkintani ja olemassa oleva tietämys aiheesta.

Tulosten raportoinnissa käytin runsaasti lainauksia haastatteluista, joilla pyrin lisäämään tutkimuksen luotettavuutta. En kuitenkaan lähtenyt erittelemään, kuinka moni vastaajista oli mitään mieltä, mikä voi vaikuttaa tutkimuksen uskottavuuteen. En kuitenkaan kokenut sitä tärkeänä, kun kyseessä on laadullinen tutkimus, joka on kiinnostunut ihmisten näkemyksistä ja kokemuksista.

Haastateltavien melko vähäinen määrä voidaan katsoa vaikuttavan siihen, miten luotettavana tätä tutkimusta voidaan pitää. Laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan niissä kuvataan ilmiötä ja halutaan ymmärtää tiettyä toimintaa ja antaa sille mielekäs teoreettinen tulkinta. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt joilta aineisto kerätään, ovat asiantuntevia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Henkilöt, joilta aineisto kerättiin, olivat pääasiassa tehneet sosiaalityöntekijän työtä jo pitkään, jopa kymmeniä vuosia. Jokaisella heillä oli myös kokemusta perhekuntoutuksesta, mikä varmistettiin jo haastateltavia valittaessa.

Raportoinnissa kiinnitin huomiota siihen, että tutkittavieni henkilöllisyys ei missään kohtaan pääse paljastumaan. Pyrin esittämään tutkimukseni eri vaiheet avoimesti ja loogisesti, jotta lukija pystyy saamaan hyvän kokonaiskuvan tutkimukseni etenemisestä ja tuloksista sekä kuinka niihin on päädytty.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa aikataulu, jonka puitteissa tutkimus on tehty. Laadullisen tutkimuksen huolellinen tekeminen vaatii aikaa. Tutkimuksen aikataulu on ollut varsin tiukka ottaen huomioon elämäntilanteeni pienen lapsen äitinä ja muut opiskeluun liittyvät vaateet. Analyysille ja syvälliselle aineistoon ja aiheeseen tutustumiselle olisi voinut jäädä enemmän aikaa, mikä olisi lisännyt tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimuskysymyksien lähtökohtana on perhekuntoutushankkeen tavoite saada uutta tietoa perhekuntoutuksen vaikutuksista perheille. Perhekuntoutuksen hyötyjen tarkasteleminen antaa viitteitä perhekuntoutuksen vaikuttavuudesta ja on siksi tärkeä ja ajankohtainen aihe tutkia. Perhekuntoutuksen jälkeinen aika herätti kiinnostukseni, koska olin jo aiemmin törmännyt siihen, että Suomessa ryhdytään innolla erilaisiin projekteihin, mutta niiden loppuun saattaminen tai tulosten hyödyntäminen on usein jäänyt puuttumaan. Samaa pohdin myös perhekuntoutuksen kohdalla, eli jääkö kalliin intervention myötä saavutetut tulokset hyödyntämättä, jos perhekuntoutuksen jälkeen perheestä ei oteta tukevaa koppia ja tueta heitä myös arjessa. Tämän tutkimuksen tulokset vahvistivat käsitystäni tästä, koska perhetyön resurssit vaikuttivat olevan liian vähäiset ja tukeminen näytti jäävän joissain tapauksissa liian kevyeksi.

Tutkimuskysymykset on pyritty muotoilemaan niin, että niiden kautta saatu uusi tieto hyödyttäisi työelämää. Tutkimuksen tulosten toivotaan hyödyttävän kaikkia niitä tahoja, jotka suunnittelevat ja toteuttavat perhekuntoutusta. Sosiaalityöntekijät voivat saada tutkimustulosten kautta tärkeää tietoa työssään käyttämästä interventioista.

Perhekuntoutuksen hyötyjen ja tämän tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa on tärkeää huomata, että perheet kokevat hyödyt usein eri tavoin kuin työntekijät. Voidaankin pohtia voiko ulkopuolelta tietää, mikä on kenellekin merkityksellistä? Haastatteluissa tuli esille, kuinka sosiaalityöntekijät kokivat asiakkaiden hyötyneen kuntoutuksesta, vaikka he samalla kuvasivat, että asiakkailla itsellään ei ollut sellaista tunnetta tai se ei tullut esiin.

Erilaiset näkemykset saattavat johtua siitä, että perheellä ja työntekijällä on jo lähtökohtaisesti eriävät ajatukset kuntoutuksen tavoitteesta ja se ei tule prosessin aikana näkyväksi. Sosiaalityöntekijät ja asiakkaat tarkastelevat tilannetta eri näkökulmista ja se saattaa vaikuttaa siihen, että hyödyt koetaan eri tavoin. Usein sosiaalityöntekijät luottavat omaan intuitioonsa ja tekemiinsä havaintoihin pohtiessaan toimenpiteiden onnistumista. Lisäksi he huomioivat asiakkaiden antaman palautteen. Palveluiden käyttäjät saattavat taas epäröidä antaessaan kritiikkiä tai vastaavasti suhtautua palveluun ylinegatiivisesti. Asiakkailla, etenkin lapsilla ei välttämättä ole tarpeeksi kapasiteettia arvioida palvelun vaikutuksia tarpeeksi. (Beckett 2010, 142, 144.)

9.2 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen uskottavuus ja tutkijan tekemät eettiset ratkaisut ovat yhteydessä toisiinsa ja uskottavuus perustuu siihen, että tutkija noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 132). Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen takaa tutkimuksen eettisen hyväksyttävyyden, luotettavuuden sekä tulosten uskottavuuden (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6).

Tutkimuseetiikan näkökulmasta hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu, että tutkimuksessa noudatetaan rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa. Tärkeää on myös soveltaa tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä menetelmiä liittyen tiedonhankintaan, tutkimukseen tai sen arviointiin. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös avoimuus tutkimuksen tuloksia julkaistaessa sekä muiden tutkijoiden saavutusten huomioiminen sekä tutkimuksen huolellinen suunnittelu, toteutus ja raportointi. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6).

Tutkimuseettiset näkökulmat ja hyvän tieteellisen käytäntö ovat kulkeneet ohjenuorana tämän tutkimuksen teossa. Tutkimusta tehdessäni olen esimerkiksi kiinnittänyt paljon huomiota siihen, että lähteet ovat merkitty oikein tai pyrkinyt käyttämään mahdollisimman luotettavia ja tieteellisiä lähteitä. Olen pyrkinyt avoimuuteen, jonka tavoitteena on, että jokainen tutkimuksen lukija saa kattavan kuvan siitä, miten tutkimus on toteutettu ja mitkä ovat olleet sen lähtökohdat. Tutkimusprosessi on noudattanut hyvää tieteellistä käytäntöä ja esimerkiksi tutkimusluvut ja lausunto eettiseltä toimikunnalta on hankittu asianmukaisesti.

Tutkimusaiheen valinta on yksi tutkijan tekemistä eettisistä ratkaisuista. Tutkijan tulee pohdita aiheen merkitystä yhteiskunnallisesti, mutta myös tutkimukseen osallistuvien kannalta (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 218). Aiheen valinnan eettisyyden näkökulmasta on tärkeää selkeyttää, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ylipäätään ryhdytään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 129).

Aiheen valikoituminen oli itselleni melko haastava prosessi, koska perhekuntoutus ja siihen liittyvät ilmiöt ovat minulle vain pinnallisesti tuttu ilmiö. Lähtökohta olisi ollut varsin erilainen, jos olisin tehnyt tutkimuksen esimerkiksi omalle työpaikalleni, jolloin viimekehys olisi ollut entuudestaan tuttu. Nyt päädyin aiheen pariin, kun tutustuin koulun esittelemiin tutkimushankkeisiin. Tutkimuksen aiheen valikoitumiseen vaikutti Diakonia-ammattikorkeakoulun toteuttaman tutkimushankkeen tavoitteet, Hdl:n tavoitteet sekä oma kiinnostuneisuuteni aiheen kohtaan.

Ajatus tutkia juuri sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nousi tutkimuksen vastuuhenkilöiden kanssa käydyistä keskusteluista. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksien esille tuominen on tärkeää, koska he tekevät viralliset päätökset liittyen perheiden kanssa työskentelyyn. On tärkeää tehdä näkyväksi sitä, millä tavalla he näkevät perhekuntoutuksen sosiaalialan ammattilaisina.

Ihmisoikeuksien voidaan katsoa muodostavan ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan. Tutkittavien suojaan on kiinnitettävä huomiota eli tutkittaville on selvitettävä tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit ymmärrettävällä tavalla. Suojaan kuuluu myös osallistujien vapaaehtoisuus ja siitä tiedottaminen, osallistujien oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen, luottamuksellisuus, anonymiteetin varmistaminen sekä tutkijan vastuun kantaminen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.)

Tutkittaville jaettiin tiedote, jossa kerrottiin tutkimuksen tekijät yhteystietoineen, tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät sekä tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus. asiat kerrattiin vielä haastattelun alussa suullisesti ja jokainen haastateltava allekirjoitti haastattelu- ja nauhoitusluvan (liite 3). Näin ollen voidaan varmistua siitä, että tutkimukseen osallistuminen perustui tutkittavien tietoiseen suostumukseen. Tutkimuksen riskejä emme käyneet erityi-

semmin läpi yhdessä haastateltavien kanssa. Katsoimme, että mahdollisuus sille, että haastatteluihin osallistuminen vaarantaisi jotenkin haastateltavan aseman, oli häviävän pieni.

Tutkittavien anonymiteetti on yksi tutkijan päämetodeista luottamuksellisuuden varmistamiseksi. Luottamuksellisuuden takaaminen taas on tutkijan moraalinen velvollisuus, ja siitä on myös määrätty laissa. Tutkittavilla, oli kyseessä sitten yksityishenkilö tai organisaatio on oikeus säilyä anonymyminä valmiissa tutkimuksessa. Tutkittavien anonymyys lisää tutkijan vapautta, koska silloin on helpompaa käsitellä tutkimuksessa arkojakin asioita pelkäämättä mahdollisen haitan aiheuttamista tutkittaville. Arkojen ja ristiriitaisten asioiden käsittelyn helppous lisää myös tutkimuksen objektiivisuutta. Anonymyminä oleminen rohkaisee haastateltavia puhumaan avoimemmin ja helpottaa näin ollen myös tutkimuksen kannalta olennaisten asioiden esiin tulemistä. (Mäkinen 2006, 114, 116.)

Tutkimuksen edetessä olen pitänyt huolen siitä, että tutkimustietoja ei ole luovutettu tutkimusprosessin ulkopuolisille henkilöille. Tutkimustuloksia raportoidessa olen niin ikään huolehtinut siitä, että tutkittavien henkilöllisyys ei pääse paljastumaan esimerkiksi käytettyjen sitaattien kautta. Haastatteluaineisto tuhoetaan, kun sitä ei enää tarvita, jotta ulkopuoliset eivät pääse näkemään tietoja.

Tutkimuksen eettisyyteen liittyen olen pyrkinyt arvioimaan realistisesti syitä, jotka voivat vaikuttaa tulosten pätevyYTEEN, kuten haastateltavien määrä tai kokemattomuuteni haastattelijana tai ylipäätään tutkijana. Tutkimuksen tukena toimiva tiimi on toiminut koko tutkimusprosessin ajan arvioijana ja kritiikin antajana, joka on lisännyt tutkimuksen luotettavuutta sekä eettisyyttä.

10 Johtopäätökset

10.1 Arviointiin panostettava ennen perhekuntoutusta

Perheen tilanteen arviointi on keskeisellä sijalla lastensuojelussa ja siellä tehtävän työn tulisi yhä enemmän perustua hyvin tehtyihin tilanearvioihin, joissa keskitytään kuulemaan lapsen ja hänen läheistensä tuottamaa tietoa (Heinonen & Sinko 2009, 89). Keskustelua tulee käydä siitä, missä ja miten arviota tehdään, jotta se palvelisi asiakkaita ja tarkoitustaan mahdollisimman hyvin. Perhekuntoutuksien yleisenä tavoitteena on usein lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen, johon voi yhtenä osana kuulua esimerkiksi vanhemmuuden arviointi. Esimerkiksi Hdl:n perhekuntoutuksen prosessissa on erikseen olemassa vanhemmuuden arviointi ja suunnitteluvaihe, jolloin perhearviointia toteutetaan, ennen varsinaista kuntoutuksen aloittamista (Helsingin Diakonissalaitos 2012, 22).

Arvioinnin rooli sosiaalityöntekijöiden asettamana perhekuntoutuksen tavoitteena ja hyötynä nousi vahvasti esiin haastatteluissa. Sosiaalityöntekijät kokivat saavansa kuntoutusjakson aikana arvokasta tietoa perheen tilanteesta arvioinnin ja päätöksenteon tueksi. Samanlainen tarve ei ole korostunut, kun on tutkittu perhetyöntekijöiden työskentelyä (Kaikko 2004, 45). Sosiaalityöntekijöiden tavoitteiden asettelussa voidaan katsoa painottuvan arvioinnin tekeminen, koska heillä on vastuu tehdä hyvin harkittuja päätöksiä liittyen perheiden elämään.

Tilanteen ja esimerkiksi vanhemmuuden arviointi perhekuntoutuksen tavoitteena on perusteltua, jos se ei vie liikaa tilaa itse kuntoutumiselta ja kuntoutuksen muut tavoitteet on kyetty asettamaan tarkoituksenmukaisesti. Onnistuneessa kuntoutuksessa erilaiset tavoitteet tukevat muutosta ja estävät sen, että perheen tilannetta ei katsota vain yhdestä näkökulmasta (Hurtig 2010, 243-244). Arvioinnin teossa on tärkeää, että se on yhdessä asiakkaan kanssa asetettu avoimuuden periaatetta noudattaen kuntoutuksen tavoitteeksi.

On tärkeää pohtia, mitkä asiat vaikuttavat siihen, että perhekuntoutuksella on niin oleellinen rooli arvioinnin välineenä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Perheet tulevat lastensuojelulaitosten perhekuntoutukseen yleensä erittäin vaikeissa tilanteissa, jolloin kyse on vakavista ongelmista liittyen perheen vuorovaikutukseen ja toimintatapaan. Vanhemmilla tavataan usein ongelmia esimerkiksi liittyen mielenterveyteen tai päihteidenkäyttöön. (Heino 2008, 43.) Perheiden vaikeista ongelmista johtuen tarve tilanteen arvioinnille on suuri. Perheen arkielämän vaikeuksien pitkään jatkuminen vaatii sen, että tilannetta on selvitettävä monipuolisesti ja pohdittava, mistä perhe voi hyötyä ja mitkä tekijät voivat vaarantaa lapsen hyvinvoinnin. (Hurtig 2010, 242.)

Arvioinnin korostuminen perhekuntoutuksen tavoitteena voi kertoa myös siitä, että alueen omassa perhetyössä ei pystytä toteuttamaan arviota tarpeeksi intensiivisesti. Syynä tähän voi olla, että sosiaalityöntekijöillä ei ole tarpeeksi aikaa tehdä riittävän kattavaa arviota perheen tilanteesta ennen perhekuntoutusta. Tätä ajatusta tukee vuosina 2012-2013 tehty selvitys kuntien henkilöstövoimavaroista. Selvitys toteutettiin kyselyillä työntekijöille, kuntien lastensuojelusta vastaaville sekä kuntatyönantajille. Suurin osa vastanneista työntekijöistä oli sitä mieltä, että avohuollon sosiaalityöntekijöitä on liian vähän. Samoin kuntien lastensuojelusta vastaavat toivat esille, että vain joka neljännessä kunnassa sosiaalityön työpanosta oli riittävästi suhteessa tarpeisiin. Työntekijöistä vain kolmasosa kertoi, että he pystyivät työskentelemään tarpeeksi lasten kanssa lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa. Avohuollon tilanne oli vielä huonompi, kun vain 15 % vastanneista työntekijöistä kertoi, että heillä on riittävästi aikaa lapsille. (Kananoja ym. 2013, 12-13.)

Arvion teon korostuminen perhekuntoutuksen tavoitteena ja hyötynä, voi johtua myös siitä, että sosiaalityöntekijöillä ei ole tarpeeksi välineitä toteuttaa arviota. Lastensuojelussa käy-

tössä olevia arvioinnin välineitä ja menetelmiä on kuvattu vain vähän ja valtakunnallisia kattavasti käytössä olevia, tutkittuun tietoon perustuvia sekä luotettaviksi todettuja arviointivälineitä on käytössä lastensuojelussa erittäin vähän. (Kananoja ym. 2013, 36.) Sosiaalityössä tulisikin panostaa siihen, että rakenteet tukisivat enemmän arvioinnin tekemistä. Sosiaalityöntekijöiltä tuskin puuttuu motivaatiota arvioinnin tekemiseen, he vain tarvitsisivat enemmän aikaa ja organisaation tukea sekä konkreettisia arvioinnin välineitä ja mittareita.

Muutoksen aikaansaamiseksi tarvitaan lastensuojelun organisoinnin ja resursoinnin kokonaisuuden perusteellista tarkastelua uusista näkökulmista. Kuntien olisi turvattava, että kentällä toimisi riittävä määrä päteviä sosiaalityöntekijöitä, joilla olisi tarpeita vastaavat toimintaedellytykset toteuttaa toimenkuvaan kuuluvaa suunnittelu- ja arviointi työtä. (Hurtig 2003, 194.)

Ennen perhekuntoutusta perhe on usein ollut jo pitkään lastensuojelun avohuollon asiakkaana ja perheen kanssa on työskennelty ja samalla toteutettu arviota. Perhetyöntekijät ovat usein näköalapaikalla seuraamassa perheen arkea ja siksi tärkeässä asemassa arvion tekemisessä. Aineistosta ei noussut erityisesti esiin sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien välisen kommunikaation tai yhteistyön puutteita, mutta voidaan pohtia, onko sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien yhteistyöllä ja sen toimivuudella merkitystä arvioinnin onnistumiseen ja toteutumiseen lastensuojelun avohuollossa. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien tai perhetyöntekijöiden työparityöskentelystä on ollut hyviä kokemuksia, mutta ammatti- ja tehtävärakenne ei ole vakiintunut, jolloin toiminta saattaa olla epäyhteneväistä. Tarvitaan lisää selvitystä ja kehittämistä liittyen hyviin yhteistyö- ja työnjakomalleihin sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kesken. (Kananoja ym. 2013, 39.)

Perhekuntoutuksen on katsottu toimivan parhaiten silloin, kun perheillä on jo herännyt käsitys omista ongelmista, jolloin perhekuntoutuksen avulla voidaan keskittyä tukemaan jo alkanutta kehitystä (Hurtig 2010, 243). Perhekuntoutuksesta hyötymisen näkökulmasta olisi tärkeää, että kuntoutumisen edellytykset luotaisiin jo ennen sinne ohjautumista. Lastensuojelun perhetyössä tulisi vieläkin intensiivisemmin panostaa arvioinnin tekemiseen, jotta tiedettäisiin paremmin ne kohdat, joihin perhekuntoutuksella halutaan vaikuttaa. Silloin perhekuntoutus olisi nimensä mukaisesti nimenomaan tehokasta kuntoutusta ja asiakas oivaltaisi paremmin, mitä tavoitteita kuntoutukselle asetetaan ja miksi kuntoutukseen ylipäättään lähdetään. Keskittyminen oikea-aikaisesti tapahtuvaan, perusteelliseen arvion tekemiseen, olisi sekä asiakkaan että työntekijöiden etu.

Tuloksesta voidaan päätellä, että palvelujärjestelmässä voisi olla enemmän kysyntää erilliselle arviointijaksolle, jossa perheen tuen tarvetta arvioitaisiin ja suunnitelma varsinaiselle perhekuntoutusjaksolle tehtäisiin tavoitteineen. Helsingin sosiaaliviraston perhekuntoutuksen

työryhmä otti vuonna 2007 kantaa siihen, että perhekuntoutusta tulisi edeltää ammattilaisten tekemä arvio perhekuntoutuksen tarpeesta siten, että perhekuntoutuksen aikana ei enää arvioida kuntoutuksen tarvetta vaan sen ensisijaisena tehtävänä nähtäisiin kuntouttaminen (Heino 2008, 32). Arviointijakso voisi toteutua laitosympäristössä, mutta toisaalta tiiviin arvioinnin tekeminen perheiden kotona arjessa, ennen perhekuntoutusjaksoa, voisi lisätä arvioinnin luotettavuutta, verrattuna laitosympäristössä tapahtuvaan arvion tekemiseen.

Ongelmana nähtiin esimerkiksi se, että asiakkailla ja työntekijöillä ei välttämättä aina ollut yhteneväinen käsitys siitä, mitä ollaan kuntouttamassa tai mitkä kuntoutuksen tavoitteet ovat. Tavoitteiden läpinäkyvyys on erittäin tärkeä tekijä perhekuntoutuksessa (Hurtig 2010, 245). Kuntoutuksen tavoitteet tulisi asettaa yhdessä niin, että kaikki toimijat sisäistäisivät ne hyvin ja samalla lailla. Erillinen arviointijakso selkeyttäisi tilannetta, kun kaikki osapuolet olisivat tietoisia, että nyt on kyse arviosta ja kuntoutumisen suunnitelman tekemisestä. Arviointijakso voisi tuoda työskentelyyn lisää läpinäkyvyyttä ja sujuvuutta, joka heijastuisi kuntoutuksen parempina tuloksina jatkossa.

Systemaattisen arvioinnin tulisi ulottua myös perhekuntoutusjakson jälkeiseen aikaan, jolloin perhekuntoutuksen vaikuttavuutta voitaisiin paremmin todentaa. Arvioinnissa tulisi ottaa huomioon perhekuntoutuksessa asetetut tavoitteet, niiden saavuttaminen ja saavutettujen hyötyjen säilyvyys perheiden arjessa myös pidemmällä aikavälillä.

10.2 Perhekuntoutus luo edellytyksiä kuntoutumiselle

Kuntoutumisen edellytyksinä voidaan nähdä asiakkaan oma motivaatio kuntoutumiselle, luottamus työntekijän ja asiakkaan välillä, asiakkaan positiivinen suhtautuminen kuntoutumiseen ja tarjottavaan palveluun sekä huolen ja tuen tarpeen vähentyminen perheessä. Kuntoutumisen edellytysten toteutuminen vapauttaa perheiden energiaa kuntoutumiselle. Tulokset toivat esiin, että perhekuntoutuksen avulla voidaan lisätä edellä mainittuja kuntoutumisen edellytyksiä. Perhekuntoutus nähtiin eräänlaisena sysäyksenä ja muutoksen alulle panevana siemenenä. Sen avulla voidaan siis vaikuttaa otollisen maaperän muodostumiseen työskentelylle ja kuntoutumiselle ja sitä maaperää tulisi aktiivisesti ruokkia, jotta se kantaisi hedelmää myös jatkossa.

Merkittävää on, että tulosten perusteella perhekuntoutus toimii enemmän perustan luomisena kuntoutumiselle kuin varsinaisena kuntouttajana. Perhekuntoutuksen tavoitteet voivat vaihdella ja joskus kuntoutusjakso nähdään vain prosessin käynnistäjänä, jolloin perheen kokonaiskuntoutumiseksi on jatkettava toisessa palvelumuodossa (Heino 2008, 43). Perhekuntoutuksen kehittämiseksi on tärkeää miettiä, miksi perhekuntoutuksen hyödyt näyttäytyivät

tässä tutkimuksessa ennen kaikkea kuntoutumisen edellytyksinä vaikka varsinainen kuntoutuminen on yleensä perhekuntoutuksen tavoitteena.

Perhekuntoutus toimintana vaatii perheiltä voimavaroja toimia tiiviisti perheenä ja vaikeiden asioiden käsittelykykyä. Suurten ja akuuttien ongelmien kanssa painivat perheet eivät vaikuta hyötyvän perhekuntoutuksessa tapahtuvasta työskentelystä, mutta juuri heitä ohjautuu paljon perhekuntoutukseen. (Hurtig 2010, 243.) Perhekuntoutus ei siis ole toimiva kaikkien perheiden kohdalla ja ohjaavalla taholla onkin suuri haaste tunnistaa ne perheet, jotka voisivat todella hyötyä laitosmuotoisesta perhekuntoutuksesta.

Haastatteluissa nousi esille, että kuntoutusjaksot eivät ole tarpeeksi pitkiä tai intensiivisiä ottaen huomioon asiakkaiden vaikeat ja moniulotteiset ongelmat. Kuntoutus saattoi toteutua liian irrallisena perheiden todellisesta arjesta ja sen ongelmista. Huostaanoton läheisyys saattaa vaikuttaa siihen, että perhekuntoutus ei toimi, koska silloin luottamus vanhempien omaan kykyyn pitää lapsista huolta ja heidän voimavaroihin on heikko (Hurtig 2010, 243). Syynä voi olla myös se, että perhekuntoutuksen tavoitteiden asettelussa tai niiden sisäistämisessä on epäonnistuttu.

Tämän tutkimuksen tulokset tukevat jo aiemmin tutkimuksissa tehtyjä päätelmiä siitä, että yksittäisillä tai kevyillä interventioilla ei voida vaikuttaa pitkäaikaisiin ja vaikeisiin ongelmiin perheessä mutta varhaisessa tukemisessa ja ongelmien ennaltaehkäisyssä kevytkin interventio voi olla toimiva (Westman, Haverinen, Ristikartano, Koivisto & Malmivaara 2005, 47). Samaan päätelmään ollaan tultu myös lasten ja nuorten psykiatrasta perhekuntoutusta tutkittaessa, jolloin on todettu, että pitkäkestoiset interventiot ennakoivat sekä lasten että vanhempien hyötymistä kuntoutuksesta (Linnakangas ym. 2010, 12).

Perhekuntoutuksen alkamisajankohta, resurssit ja kesto ovat olennaisia kysymyksiä toiminnan onnistumiseksi. Nykyisin toteutettu perhekuntoutus alkaa useimmiten liian myöhään. (Linnakangas ym. 2010, 55.) Erilaiset ongelmat pääsevät kasvamaan suuriksi ja esimerkiksi psykososiaalisten ongelmien riskin on nähty kasvavan, jos perhe jää ilman riittävää tukea ja kuntoutuspalveluja ongelmien ollessa vielä pieniä (Olsson ym. 2010, 279).

Olisiko perhekuntoutukseen asiakkaaksi ohjaamista muutettava siten, että ohjautuminen tapahtuisi jo aikaisemmassa vaiheessa, ennen kuin perheen ongelmat ovat ehtineet muotoutua kovin syviksi ja vaikeiksi? Tällöin kuntoutumiseen tulisi enemmän ennaltaehkäisevä ote, joka on kuntien tavoitteena vuonna 2008 voimaan tulleen uudistetun lastensuojelulain (417/2007) myötä. Lain mukaan kuntien on kehitettävä ja järjestettävä lastensuojelun lisäksi ennaltaehkäiseviä palveluita. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston selvityksessä jo vuonna 2003 todettiin niin ikään, että perhetyön kehittämiseksi työskentelyä tulisi rajata niihin perheisiin, joissa

vielä selkeästi voidaan vaikuttaa perheen vuorovaikutukseen ja vanhemmuuteen (Mäkeläinen 2003, liite 3).

Haastatteluissa tuli kuitenkin ilmi, että asiakkaiden motivoiminen kuntoutukseen saattaisi olla haasteellista, jos ohjautuminen tapahtuu aikaisemmassa vaiheessa. Perhekuntoutuksen ajatellaan olevan lastensuojelun tukevin tukimuoto, mutta voidaan pohtia, onko perhekuntoutukseen kohdistetut odotukset tällä hetkellä liian isoja ja epärealistisia.

10.3 Perhekuntoutuksella voidaan edistää lapsen kasvuolosuhteita

Lapsen etu on lastensuojelullisen perhekuntoutuksen keskiössä ja sosiaalityöntekijöiden kuvaamia hyötyjä voidaan tarkastella suhteessa lapsen kasvuolosuhteisiin ja siinä tapahtuneeseen muutokseen. Lapsen hyvinvointi voidaan nähdä koko perheen hyvinvoinnin mittarina ja lapsen hyvinvointiin vaikuttaa ratkaisevasti perheessä vallitsevat kasvuolosuhteet, jotka vanhemmat heille luovat.

Tässä tutkimuksessa haastateltavat nostivat vahvasti esille vanhempien kokemia hyötyjä ja lasten kokemien hyötyjen kuvaaminen jäi vähemmälle huomiolle, vaikka aineisto kerättiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä, joiden työskentelyn ydin on lapsen edun turvaamisessa. Kaikon (2004, 193) tutkimuksen tuloksissa tuotiin esille, että ammattilaiset näkevät usein lapsen hyvinvoinnin kietoutuvan läheisiin ihmisiin ja lasten oletetaan hyötävän vanhempien saamista avusta. Tässä tutkimuksessa olen päätenyt samankaltaiseen päättelyketjuun.

Lapsiperhepalveluiden yhteistyöinterventioiden vaikuttavuutta tutkittaessa ollaan tultu tulokseen, jonka mukaan interventioiden vanhempiin kohdistuneet vaikutukset liittyivät erityisesti lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen, vanhemman kokemaan stressiin ja itseluottamukseen sekä yleensä vanhemmuuden taitoihin ja vanhemman kykyyn tunnistaa ongelmia ja ratkaista niitä (Halme ym. 2010, 93).

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan varovasti todeta, että perhekuntoutuksella voidaan edistää lapsen kasvuolosuhteita asiakkaan ymmärryksen lisääntymisen, perheen dynamiikan parantumisen sekä vanhemmuuden vahvistumisen ja arjen jäsentymisen myötä. Esimerkiksi toimivan perhedynamiikan on osoitettu olevan lapsen psyykkistä hyvinvointia suojaava tekijä, kun taas epäselvän kommunikaation perheessä on osoitettu aiheuttavan perheiden eristäytymistä ja roolikonflikteja. Yhteenkuuluvuus voidaan nähdä keskeisenä elementtinä perheen dynamiikassa. (Väänänen 2013, 98-99.)

Tulokset toivat esille, että perhekuntoutuksen avulla voitiin vahvistaa vanhemman asemaa perheen päässä. Sinkkosen (2013) mukaan kasvattajana ja vanhempana olemiseen kuuluu oikeanlaisen auktoriteetin ylläpitäminen. Rajojen asettamisen kautta lapsen turvallisuuden

tunne lisääntyy, jolloin lapsi voi ikään kuin heittäytyä itseään vahvempien aikuisten tuen vaaraan, jolloin avautuu mahdollisuus kasvuun ja kehittymiseen rauhassa (Sinkkonen 2013).

Vanhempien lisääntynyt ymmärrys omasta tilanteesta voi mahdollistaa sen, että vanhempi kykenee näkemään oman toimintansa vaikutuksen lapseen ja ylipäättään pohtimaan ja työstämään vanhemmuuden ongelmakohtia. Tiedon ja ymmärryksen lisääntymisen voidaan katsoa lisäävän vanhemman vastuuta omasta käyttäytymisestään ja tekemistään ratkaisusta vanhempana. Lapsen asema ja oikeuksien toteutuminen paranee, kun vanhempi ottaa vastuullisemman ja tiedostavamman roolin perheessä.

Lapsen kasvuolosuhteisiin vaikuttaa konkreettisesti perheissä tapahtunut arjen jäsentyminen ja erilaisten toimintamallien saaminen arjen ja vanhemmuuden tueksi. Yhtenä perhetyön tavoitteena on nähty se, että yhdessä asiakkaan kanssa löydetään taitoja, oivalluksia sekä voimavaroja vanhemmuuteen sen sijaan, että kasvatuksellisia keinoja suoraan opetetaan heille. Työntekijän roolina nähdään silloin rinnalla kulkija ja asiakkaan tukeminen heidän omassa oppimisprosessissaan. (vrt. Kaikko 2004, 44.) Tämän tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että perheet saivat perhekuntoutuksessa erilaisia välineitä arjen sujuvuuden ylläpitämiseksi mallittamisen kautta.

Lastensuojelun asiakasperheiden vanhemmat kärsivät usein jaksamattomuudesta ja heillä on usein tarve nimenomaan konkreettiselle arkiselle tukemiselle (Heino 2007, 66, 69). Lapsen kasvuolosuhteiden parantamisessa ja vanhempien voimavarojen tukemisessa olisi tärkeää, että perheelle järjestyisi tukea jo ennen perhekuntoutukseen pääymistä esimerkiksi kotipalvelun kautta. Toimiva lastensuojelu selvitysryhmän raportissa todetaan, että monet perheet olivat yrittäneet hakea itse apua jaksamiseen ja arjen ongelmiin esimerkiksi kotipalveluna, mutta sitä oli vaikeaa saada, jolloin tilanteet perheissä pääsivät kärjistymään (Kananoja ym. 2013, 11).

Tärkeää on huomioida, että kuvatut positiiviset muutokset nähtiin olevan usein pieniä askelia perheiden toiminnassa ja muutosten pysyvyys nähtiin haasteena. Uuden tiedon ja toimintamallien saaminen sekä ymmärryksen lisääntyminen ei vielä sinänsä muuta vanhempien tai perheen toimintaa, vaan antaa siihen mahdollisuuden. Vastuu tietojen ja taitojen omaksumisesta on perheellä itsellään, johon vaikuttaa oleellisesti esimerkiksi perheen motivoituminen muutokseen sekä palvelujärjestelmä, jonka tulisi ottaa tukeva koppi perheestä, myös kuntoutusjakson jälkeen, jotta todellisia ja aitoja tuloksia syntyisi. Palvelujärjestelmän haasteena onkin saada asiakkaissa herännyt ajatus muutoksen tarpeellisuudesta ja lisääntynyt tietoisuus näkymään käytännön teoissa ja sitä myötä lapsen hyvinvointina perheessä.

10.4 Jatkokyöskentely mahdollistaa kuntoutumisen jatkumisen

Perhekuntoutuksen kannalta tärkeä ja kriittinen kohta on kotiin ja arkeen siirtyminen (vrt. Olsson ym. 2010, 282). Perheiden arki kotona on monella tapaa erilainen kuin laitoksessa tapahtunut rytmitetty arki, jolloin perhe on saanut keskittyä vastaanottamaan apua ja keskustelemaan asioista. Työssäkäynti on saattanut keskeytyä kuntoutuksen ajaksi ja toisaalta lapset, jotka normaalisti olisivat päiväkodissa, ovat voineet olla tiiviisti vanhempien kanssa. Kotiin ja arkeen palaaminen aiheuttaa riskin, että vahingolliset toimintamallit palaavat käyttöön.

Asiakkaan hoitopolun voidaan nähdä muodostavan kokonaisuuden ja siinä haasteena on saada aikaan eri kuntoutusmuotojen saumaton jatkumo (Heino 2008, 43.) Onnistuneella jatkokyöskentelyllä voidaan varmistaa kuntoutumisen jatkumon toteutuminen. Jatkokyöskentely tuo kuntouttamiseen lisää pitkäjänteisyyttä, jolloin muutosten pysyvyyden todennäköisyyttä voidaan lisätä. Tuloksista voidaan päätellä, että kuntoutuksen jälkeen tapahtuva työskentely on merkityksellinen kuntoutumisen kannalta. Onnistuminen vaatii aktiivista perhekuntoutuksessa omaksuttujen asioiden muistelua ja tavoitteiden toteuttamista käytännössä perheen arjessa ja perheiden intensiivistä tukemista.

Ristiriitana voidaan nähdä se, että perhekuntoutuksen jälkeiseen työskentelyyn ei ole käytössä resursseja tarpeeksi ja perheet saattavat jäädä vaille tarvitsemaansa tukea kotiinpaluun jälkeen tai tukeminen jää liian pinnalliseksi, jolloin kuntoutuminen katkeaa ja kuntoutuksen aikana saatu hyöty valuu hukkaan. Esimerkiksi tuloksissa kuvatut kuntoutuksen jälkeisen ajan riskit tai resurssien vähäisyys lastensuojelun avohuollon perhetyössä tukevat ajatusta siitä, että perheiden tukeminen ei ole tarpeeksi intensiivistä kuntoutuksen jälkeen.

Tavoitteena on, että perheet hiljalleen pärjäisivät kotona ilman jatkuvaa tukea. Perhekuntoutus ei kuitenkaan usein ole tarpeeksi vaikuttava tukimuoto lakkauttaakseen lastensuojelullisen huolen kokonaan, joten perheiden tukemista on jatkettava intensiivisesti myös kuntoutuksen jälkeen niin, että tukeminen ei jää pelkästään seurannan ja tilanteen arvioinnin tasolle. Perheiden arjessa kokemien ongelmien tulisi olla myös vahvasti läsnä kuntoutuksen aikana ja voidaan pohtia toteutuuko se laitosmuotoisessa kuntoutuksessa tarpeeksi.

Suomessa on nähtävissä se, että monien projektien tuloksia ei hyödynnetä käytäntöön. Sama ilmiö näyttää toistuvaan omalla tavallaan myös perhekuntoutuksen jälkeisessä työskentelyssä. Yhteiskunnallamme tuskin on varaa heittää hukkaan kalliin perheintervention avulla saatuja tuloksia, joten kuntoutuksen jälkeiseen työskentelyyn tulisi panostaa entistä enemmän.

10.5 Toimiva yhteistyö tärkeä siirtovaiheessa

Tutkimuksen tulokset nostivat esille perhekuntoutuksen ja lähettävän tahon yhteistyön merkityksen asiakkaan kuntoutumisen tukemisessa. Perhekuntoutuksesta kotiin siirtyminen on kriittinen vaihe perheiden kuntoutumisen prosessissa, jolloin he tarvitsevat hyvin suunniteltua ja yhteistyössä tapahtuvaa tukemista. Yhteistyön toteutumisessa on kiinnitettävä huomiota etenkin tiedonkulkuun, työntekijöiden vaihtuvuuteen ja toisen tuntemiseen.

Siirtymävaiheen toimivuuteen tulisi panostaa yhteistyötä tiivistämällä ja parantamalla. Esimerkiksi lasten ja nuorten perhekuntoutusta selvitetessä ollaan tultu myös päätelmään, että siirtovaihe vaatii perhekuntoutuksen, lähettävän tahon sekä verkoston toimivaa yhteistyötä, jonka avulla voidaan sopia työskentelystä kuntoutuksen jälkeen. (Linnakangas & Lehtoranta 2009, 52.)

Perheen kanssa työskentelevien tahojen on tärkeää pohtia yhdessä, miten siirtymää voitaisiin vahvistaa ja miten kuntoutuksen avulla saavutetut hyödyt kantautuisivat perheiden arkeen ja jäisivät sinne pysyviksi toimintamalleiksi. Keskeisellä sijalla on ammattilaisten välinen vuorovaikutus ja sen toimivuus. Ammattilaisten välisessä yhteistyössä syntyvä suhde perustuu toisen kunnioittamiselle, erilaiselle asiantuntijuudelle ja toisen tuntemiselle. Vuorovaikutuksen lisäämisessä on oleellista yhteisellä suunnittelulla ja tiedon jakamisella. (Halme ym. 2010, 30.)

Haastatteluissa tuli myös esille, että perhekuntoutuksella ei aina ole käsitystä siitä, mitkä ovat alueen oman perhetyön resurssit tukea perhettä kuntoutusjakson jälkeen. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön toteuttamaan kuntakyselyyn vastanneista puolet olivat sitä mieltä, että viranomaisten välisessä tietojen vaihdossa oli ongelmia, jotka vaikeuttivat perheiden tukemista. Yhdessä luotujen rakenteiden ja sopimusten katsottiin helpottavan ja tehostavan yhteistyötä samoin, kuin yhteisten koulutusten ja muiden vastaavien tapaamisten. (Kananoja ym. 2013, 34.)

Kuntoutuksessa opittujen asioiden muistelu ja tavoitteiden asettaminen työskentelylle myös kuntoutuksen jälkeen olisi helpompaa, jos perhekuntoutuksen työntekijä olisi mahdollisimman pitkään mukana neuvotteluissa kuntoutuksen jälkeen. Siirtovaiheessa tulisikin kiinnittää huomiota siihen, että perhettä tukevat työntekijät eivät turhaan vaihtuisi. Tutkimuksen tulosten mukaan työntekijävaihdokset kuormittavat asiakasta ja voivat estää kuntoutumien jatkumon toteutumisen. Samaan päätelmään on tultu myös, kun on selvitetty lastensuojelupalveluita käyttäjien näkökulmasta. Vaihtuvat työntekijät nähtiin isona ongelmana, koska asiakkaat joutuvat aloittamaan aina alusta uuden työntekijän kanssa ja toistamaan samoja asioita uudelleen. (Kananoja ym. 2013, 11.)

Kuorilehto (2014) on tutkinut moniasiantuntijuutta sosiaali- ja terveydenhuollon perhetyössä ja hänen tutkimuksensa tulokset toivat esiin, että työntekijävaihdokset estävät moniasiantuntijaisen yhteistyön toteutumista ja esimerkiksi hiljaisen tiedon siirtymistä. Perhetyön perustana nähtiin tutkimuksessa luottamuksen syntyminen ammattilaisen ja asiakasperheen välille ja työntekijävaihdosten katsottiin uhkaavan hoidon ja palvelun jatkuvuutta. (Kuorilehto 2014, 146, 116.) Samanlaisiin päätelmiin on tultu myös tässä tutkimuksessa. Sen sijaan Kuorilehdon (2014) tutkimuksessa ei noussut esille, että ajan puute tai henkilöstön vähäisyys olisi moniasiantuntijaista yhteistyötä estäviä tekijöitä (Kuorilehto 2014, 112).

Työntekijät pyrkivät työssään ymmärtämään asiakkaitaan ja heidän problematiikkaansa, mutta yhtäläillä olisi tärkeää, että kaikki perheen kanssa toimivat tahot olisivat kiinnostuneita toisistaan. Eri tahoilla saattaa olla vääränlaisia käsityksiä toistensa toimenkuvasta tai mahdollisuuksista toteuttaa työtä, mikä vaikeuttaa yhteistyön toteutumista (Halme ym. 2010, 30). Eri asiantuntijoiden tuottamaa perhetyötä estää esimerkiksi yhteistyökumppaneiden vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin ongelmat, johon liittyy virheelliset käsitykset toisen toiminnasta tai eriävät mielipiteet siitä, mikä on asiakkaan kannalta paras ratkaisu (Kuorilehto 2014, 146). Yhteistä näkemystä kuntoutuksesta ja toisen toiminnan tuntemista voitaisiin lisätä esimerkiksi yhteisillä koulutus- tai kehittämispäivillä.

10.6 Yhteenveto tuloksista ja johtopäätöksistä

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella perhekuntoutuksen hyötyjä ja kuntoutuksen jälkeistä työskentelyä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät kuvasivat hyötyjä sekä oman työnsä että asiakkaiden näkökulmista. Hyötyjen kuvaamisessa korostui se, että niiden katsottiin olevan pieniä askelia ja harvoin pysyviä muutoksia perheiden elämässä.

Perhekuntoutuksen tärkeänä hyötynä asiakkaille nousi esille avun vastaanottamisen helpottuminen, joka näyttäytyi siinä, että asiakkaat saivat perhekuntoutuksen myötä uusia oivalluksia ja näkemystä vallitsevasta tilanteesta. Asiakkaissa heräsi avun ja muutoksen tarve, joka muotoutui luottamuksen, motivaation sekä positiivisen asennoitumisen kautta.

Lisäksi asiakkaiden saamaa hyötyä kuvattiin perheen dynamiikan vahvistumisena, joka näkyi perheen lisääntyneenä kommunikointina ja perhesuhteiden vahvistumisena. Vanhempien kuvattiin saaneen perhekuntoutuksesta apua esimerkiksi auktoriteetin muodostamiseen ja mallia toimia vanhempana erilaisissa kasvatuksellisissa tilanteissa sekä arjen rytmittämiseen. Arjen jäsentyminen yhdessä kasvattajana kehittymisen kanssa voidaan nähdä vahvistaneen vanhemmuutta ja arjessa selviämistä. Johtopäätöksenä asiakkaiden saamista hyödyistä voidaan todeta, että perhekuntoutuksen avulla voidaan edistää lapsen kasvuolosuhteita ja perhekun-

toutus toimii ennen kaikkea edellytysten ja maaperän luojana kuntoutumiselle, jonka tulisi jatkua kotona perheiden arjessa.

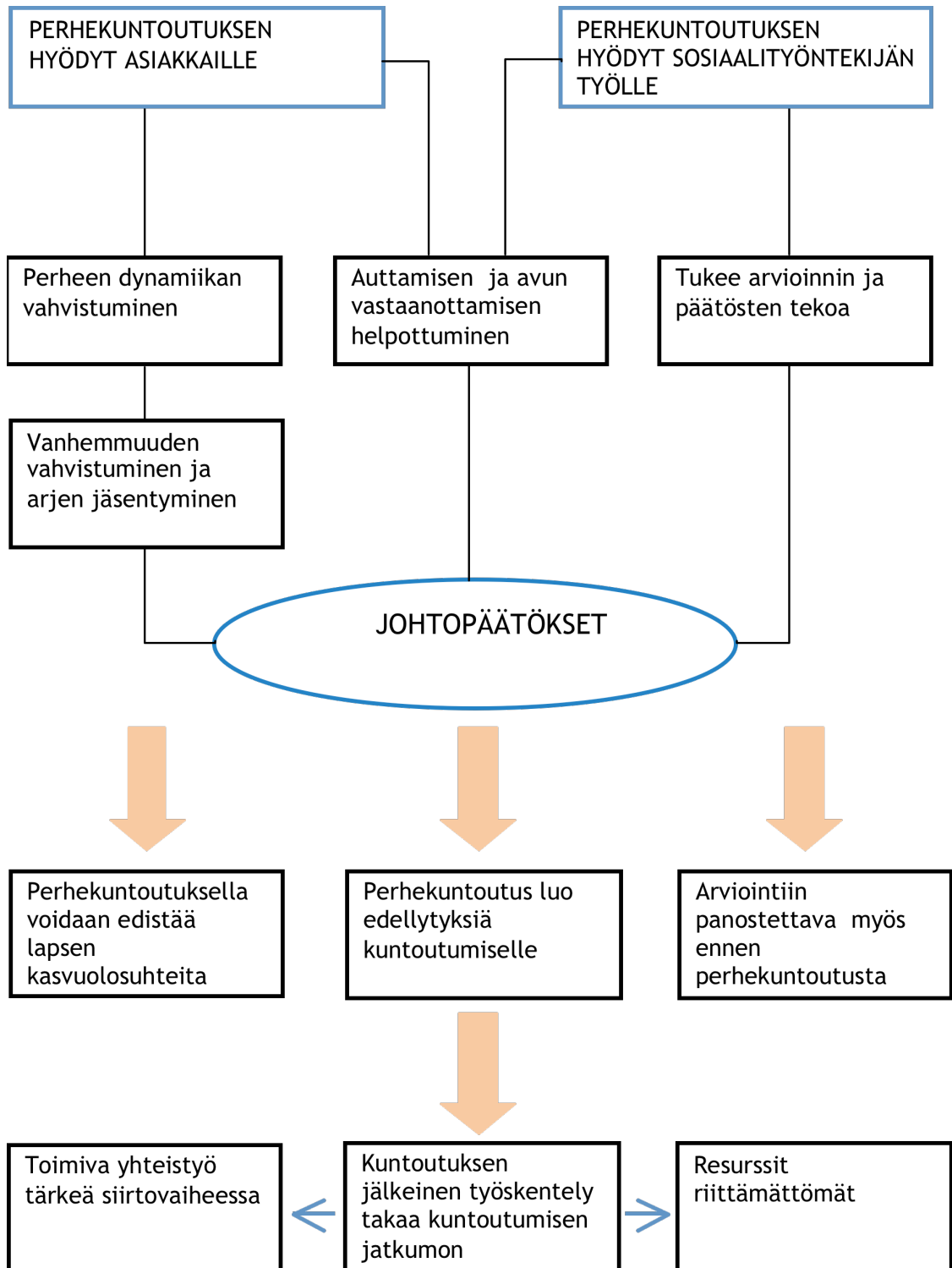
Sosiaalityöntekijät kuvasivat saavansa perhekuntoutuksen avulla apua arvioinnin tekemiseen perheen tilanteesta päätöstentien tueksi. Aineistossa nousi esille huoli siitä, että arviointi kuntoutuksen tavoitteena korostuu liikaa ja voi tällöin viedä tilaa kuntoutumiselta itseltään. Tuloksen perusteella voidaan todeta, että arviointia tulisi tehdä tehokkaammin jo ennen perhekuntoutukseen ohjautumista, jotta perhekuntoutuksen tavoitteet ja tarkoitus selkiytyisi kaikille osapuolille paremmin. Rakenteet eivät vaikuta tukevan tällä hetkellä arvioinnin tekemistä avoimuudessa.

Perhekuntoutuksen toimiessa kuntoutumisen edellytysten luojana, kuntoutuksen jälkeen tapahtuvan perheiden tukemisen tärkeys korostuu, jotta kuntoutumiselle voidaan luoda saumatonta jatkumoa ja perhekuntoutuksessa saavutetut hyödyt ja asetetut tavoitteet saadaan näkyväksi arjen tasolla. Perhekuntoutuksen jälkeen tapahtuva työskentely koettiin tärkeänä ja tarpeellisenä mutta resurssit sen toteuttamiseen vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan olevan liian pienet ja tukeminen voi jäädä pintapuoliseksi. Työntekijöiden kiire ja tukimuotojen vähäisyys vaikuttivat siihen, että perheet saattavat jäädä vaille tarvitsemaansa tukea kuntoutuksen jälkeen.

Perheen siirtyessä perhekuntoutuksesta kotiin, on tärkeää, että perheen kanssa työskentelevät tahot toimivat tiiviissä yhteistyössä perheen auttamiseksi. Esimerkiksi perhekuntoutuksen työntekijän toivottiin jatkavan perheen kanssa työskentelyä mahdollisimman pitkään kuntoutuksen jälkeen ja tarpeettomia työntekijävaihdoksia tulisi välttää, jotta saavutettu luottamus ei valuisi hukkaan. Perhekuntoutuksen ja alueen oman perhetyön työparityöskentely nähtiin toimivan hyvin jatkumon säilyttämisen kannalta siirtovaiheessa.

Tutkimuksen tulosten pohjalta voidaan pohtia, tulisiko perhekuntoutukseen ohjautumista muuttaa niin, että perheet ohjautuisivat sinne jo siinä vaiheessa, kun ongelmat eivät ole ehtineet vielä muotoutua kovin suuriksi ja energiaa olisi tällöin enemmän myös työstä asioita ja kuntoutua. Ennaltaehkäisevän työskentelyn näkökulma nousi esiin aineistossa ja alan eri tutkimuksissa ja se korostuu voimassa olevassa lastensuojelulaissa.

Haastateltavat toivat esille tarvetta sille, että perheitä kuntoutettaisiin enemmän kotona todellisessa arjessa. Toisaalta sosiaalityöntekijät pohtivat, mihin voisivat ohjata niitä perheitä, joiden auttamiseksi ei enää riitä kevyet interventiot, jos laitospuoliset ympärivuorokautiset kuntoutuspaikat lakkautetaan kokonaan. Ehkäisevään toimintaan panostaminen on monella tapaa perusteltua, mutta on tärkeää myös pohtia löytyykö Suomesta edelleen tilausta myös laitospuolaiselle ja ympärivuorokautiselle perhekuntoutukselle.

Kuvio 2 Tutkimuksen päätulokset ja johtopäätökset.

11 Kehittämisehdotukset ja jatkotutkimushaasteet

Tutkimusaiheena kuntoutuksen hyödyt ja kuntoutuksen jälkeinen työskentely olivat mielenkiintoisia, mutta myös laajoja ja haasteellisia ottaa haltuun varsin lyhyessä ajassa. Aiheen

perusteellisen tarkastelun näkökulmasta olisi saattanut olla tarkoituksenmukaisempaa valita tutkimuksen aiheeksi joko kuntoutuksen hyödyt tai kuntoutuksen jälkeen tapahtuva työskentely, jolloin yhteen aihealueeseen olisi voinut syventyä monipuolisemmin. Toisaalta tutkimustehtävät toimivat tässä tutkimuksessa myös toisiaan tukien. Aiheen kannalta perhekuntoutuksen jälkeisen tuen tarpeen arvioinnin toteutumisen sijasta olisi saattanut olla hedelmällisempää tutkia perhekuntoutuksen tavoitteiden ja siellä nousseiden haastekohtien työstämistä alueen omassa perhetyössä.

Sosiaaliohjaajien tai perhetyöntekijöiden näkemysten mukaan ottaminen tutkimukseen olisi tuonut siihen monipuolisempaa näkökulmaa, koska he työskentelevät asiakasperheiden rinnalla arjessa enemmän kuin sosiaalityöntekijät. Silloin olisi myös tullut tärkeällä tavalla esille mahdolliset näkemyserot sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien välillä. Toisaalta se olisi laajentanut tutkimusta entisestään ja sosiaalityöntekijöiden näkemysten tarkastelu oli perusteltua, koska he tekevät tärkeitä valintoja esimerkiksi asiakkaiden ohjaamisen suhteen.

Toiveena on, että jatkossa joku lähtisi tarkastelemaan tätä aihetta myös sosiaaliohjaajien tai perhetyöntekijöiden näkökulmasta. Lisäksi erityisen tärkeää olisi tutkia asiakkaiden ja perhekuntoutuksen työntekijöiden kokemuksia perhekuntoutuksen hyödyistä ja kuntoutuksen jälkeen tapahtuvasta työskentelystä. Erilaisten kokemusten vertaaminen toisi tärkeää tietoa perhekuntoutuksen vaikuttavuudesta.

Tutkimusta tehdessä nousi esille, kuinka vaikeaa perhekuntoutuksen vaikuttavuutta on arvioida, koska perheiden elämään vaikuttavat monet muutkin seikat kuin itse kuntoutus. Perhekuntoutuksen hyödyt saattavat näyttäytyä vasta vuosien päästä, jolloin yhteyttä perhekuntoutukseen on vaikeaa havaita. Vaikuttavuuden arviointi olisi kuitenkin erittäin tärkeää, jotta perhekuntoutusta voitaisiin kehittää oikeaan suuntaan. Perhekuntoutuksen vaikutusten tutkimisessa tarvitaankin jatkossa yhä enemmän pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta, joka voisi toteutua esimerkiksi pitkittäistutkimuksen avulla (Olsson ym. 2010, 283). Aihetta voisi lähestyä myös yhdistämällä laadullista ja määrällistä tutkimusta, joka tekisi aineistosta rikkaamman ja mahdollisesti myös luotettavamman.

Tulevaisuudessa perherakenteiden yhä muuttuessa ja perheiden ongelmien monimutkaistuesssa perhekuntoutus ja koko palvelujärjestelmä tulee kohtaamaan uusia haasteita. Tärkeää olisi, että palvelujärjestelmän kehittämisessä oltaisiin aina askeleen edellä ja asioihin reagoitaisiin ajoissa. Tällä hetkellä esimerkiksi maahanmuuttajien määrä on merkittävästi kasvanut sosiaalitoimen asiakaskunnassa. Jatkotutkimuksen aiheena voisikin olla tarkastella, kuinka palvelujärjestelmä ja perhekuntoutus kykenee vastaamaan heidän tarpeisiinsa tai millä tavoin perhekuntoutuksen avulla voitaisiin auttaa paremmin päihde- tai mielenterveysongelmista kärsiviä perheitä tai muita kaikkein heikoimmassa asemassa olevia perheitä.

Toiveena on, että tämän tutkimuksen näkökulmat herättäisivät keskustelua perhekuntoutuksen parissa työskentelevien keskuudessa ja tukisivat omalta osaltaan perhekuntoutuksen kehittämistä. Eri tahojen olisi tärkeää yhdessä pohtia, missä perheiden tilanne arvioidaan ja mikä arvioinnin suhde on kuntoutumiseen. Palvelujärjestelmää tulisi muokata niin, että kuntoutumisen edellytykset luotaisiin jo ennen perhekuntoutukseen ohjautumista, jolloin kuntouttamisesta tulisi vaikuttavampaa.

Yhtälailla eri tahojen olisi huomioitava perhekuntoutuksen jälkeisen ajan merkitys kuntoutumisen prosessissa ja yhdessä suunniteltava perheiden tukeminen myös perhekuntoutuksen jälkeen niin, että siitä tulisi yhtä suunnitelmallista ja tavoitteellista kuin perhekuntoutuksotakin. Yhteistyön kehittämisessä tulisi kiinnittää erityistä huomiota toisen tahon tuntemiselle ja kuntoutumisen saumattoman jatkumisen tukemiseen sekä tiedonkulkuun. Asiakkaan tukeminen tulisi olla johdonmukaista ja yhdessä mietittyä.

Ongelmia syntyy, jos mikään taho ei hahmota kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta, tarpeista tai saadusta tuesta. Viranomaisten yhteistyö alkaa helposti vaikuttamaan sekavalta ja sattumanvaraiselta, jos kukaan ei ota kokonaisvastuuta tai toiminta jää koordinoimatta (Kananoja ym. 2013, 11). Tällöin toimivan yhteistyön toteuttamisessa on tärkeää, että jokin taho koordinoi työskentelyä. Voidaan pohtia olisiko palvelujärjestelmässä enemmän tarvetta yhteistyökoordinaattorille, joka pitäisi lankoja käsissään ja varmistaisi, että yhteistyö eri tahojen välillä toteutuu asiakkaan kannalta parhaalla mahdollisella tavalla.

Aihetta on tärkeä tutkia lisää ja varsinkin nyt, kun palvelukenttä on muuttumassa yhä enemmän avopalvelun suuntaa ja perheitä pyritään tukemaan heidän omassa toimintaympäristössään. Jatkossa olisi mielenkiintoista nähdä, mitkä ovat perhekuntoutuksessa ja palvelujärjestelmässä tapahtuneiden muutosten tuomat hyödyt asiakasperheille ja kuinka paljon tarvetta nähdään laitostenmuotoiselle perhekuntoutukselle tulevaisuudessa.

12 Pohdinta

Tämän tutkimuksen tekeminen on ollut kaiken kaikkiaan opettavainen ja käsityksiä avartava kokemus. Tutkimuksen työstäminen on näyttäytynyt prosessina, jonka jokainen vaihe on antanut valmiuksia seuraavan vaiheen toteuttamiseen. Tutkimuksen tekeminen on epäilemättä kehittänyt analyyttistä ajattelua ja kykyä jäsentää tietoa ja hallita kokonaisuutta. Se on tuottanut uusia oivalluksia ja onnistumisen kokemuksia, mutta myös tuonut esiin omia heikkouksiani ja kehittymisen kohtia opiskelijana.

Tutkimusprosessin aikana olen saanut ohjausta ja tukea niin hankkeen puolelta kuin opettajiltakin. Tärkeää oli huomata, että kaikessa epävarmuudessa tutkijana, on kuitenkin tärkeää

luottaa itseensä ja omiin ajatuksiin ja näkökulmiin. Kukaan muu taho ei lopulta tunne aineistoani yhtä hyvin kuin minä itse. Prosessissa oli tärkeänä tukenani samaan hankkeeseen opin- näytetyön tehnyt opiskelija, jonka kanssa suoritimme ja suunnittelimme aineiston keruun. Aiheidemme samankaltaisuus auttoi meitä tukemaan toisiamme tutkimuksen edetessä ja yhteisissä tapaamisissa käydyt keskustelut antoivat uutta näkökulmaa omaan työhön.

Haastattelujen teossa haastatteluparini esitietämyksestä oli suuri hyöty ja haastatteluiden annista muodostui rikkaampi, kun hän pystyi esittämään kysymyksiä, joita itse en olisi ymmärtänyt kysyä. Haastatteluparillani oli myös suhteita, joiden kautta hän pystyi helpommin tavoittamaan haastateltavia, joka edesauttoi myös oman tutkimukseni etenemistä. Aineiston analyysivaiheessa olisimme voineet hyödyntää toistemme ajatuksia enemmän. Yhteistyötä vaikeutti se, että etenimme hieman eri tahtia ja aikataulujen yhteensovittaminen tapaamisille oli haasteellista.

Tutkimuksen tekeminen avasi itselleni uudella tavalla sitä, mitä kaikkea perheen kuntoutumisen prosessiin kuuluu ja mitkä tekijät vaikuttavat kuntoutumisen onnistumiseen. Ajatukseni siitä, että perheet tarvitsevat intensiivistä tukea myös kuntoutusjakson jälkeen vahvistui tutkimustulosten myötä. Tutkimus vahvisti myös aikaisempaa kokemustani siitä, että perusteellinen ja yksityiskohtainen tavoitteiden asettaminen on erityisen tärkeää, kun perheitä pyritään auttamaan.

Aikaisemman työkokemukseni pohjalta, olen kokenut, että työntekijöiden vaihtuvuus ja kiire vaikeuttavat asiakkaiden auttamista ja yhteistyön tekemistä. Tutkimuksen tulokset vahvistivat myös tätä käsitystä ja toivon, että tällä hetkellä paljon mediassa puhuttuun sosiaalityöntekijöiden ahdinkoon tulisi tulevaisuudessa helpotusta. Sosiaalityöntekijöiden mielipiteen ja näkemysten kuunteleminen on tärkeää ja arvokasta ja heidän ääntään toivoisin kuulevan tulevaisuudessa enemmän, jotta lastensuojelupalvelut saataisiin toimimaan asiakkaita ja etenkin lapsia parhaiten palvelevalla tavalla. Myös palveluiden käyttäjien näkemysten kuuleminen on tärkeää.

Tutkimusprosessi toi esille, kuinka monitahoisia käsitteitä perhekuntoutus ja perhetyö ovat ja ne kaipaavat edelleen täsmennystä, jotta myös palveluiden käyttäjät voivat hahmottaa ne paremmin. Käsitteiden monitahoisuus ja vaikeaselkoisuus liittyy myös vaikuttavuuden arviointiin ja sen haasteellisuuteen. Vaikuttavuuden tarkka mittaaminen on vaikeaa sosiaalityössä. Työntekijöiden tekemän työn ja eri interventioiden vaikuttavuudesta tulisi kuitenkin olla enemmän systemaattisesti tuotettua tietoa, joihin myös resurssien jaosta päättävät tahot voisivat luotettavalla tavalla tukeutua.

Tutkimuksen tulokset tukevat ajatusta siitä, että kuntouttavassa vaiheessa perheiden ongelmiin tulisi puuttua perusteellisesti, suunnitelmallisesti sekä pitkäjänteisesti. Toimivan asia-

kassuhteen luominen ja sitä kautta luottamuksen muodostuminen on oleellista kuntoutuksessa ja siihen tarvitaan ennen kaikkea aikaa. Tehokkuuden ja nopeuden trendi on tullut viimevuosina yhä vahvemmin esiin ihmisten kanssa tehtävässä työskentelyssä, vaikka ihmiset eivät toimi samojen periaatteiden mukaan, kuin esimerkiksi markkinatalous. Tämä pitäisi ottaa huomioon perheiden palveluita suunniteltaessa.

Perhekuntoutuksessa toteutetaan perheiden tilanteen arviointia, joka kuuluu ensisijaisesti sosiaalitoimen vastuulle. Keskustelua käydään siitä, pitäisikö kuntoutus ja arviointi erottaa toisistaan selkeästi, vai kuuluvatko tukeminen ja arviointi yhteen ikään kuin toisiaan tukien. Ehkä tätäkin asetelmaa tärkeämpää on pohtia, miten valmiita perheet ovat osallistumaan voimia vaativaan perhekuntoutukseen. Perheiden motivoiminen ja tukeminen tavoitteiden asetteluksa ja kuntoutuksen tarkoituksen ymmärtämisessä tulisi tapahtua jo ennen kuntoutukseen menemistä, jotta todennäköisyys perheiden kuntoutumiselle varsinaisen kuntoutusjakson aikana lisääntyisi.

Tärkeää on myös pohtia ohjautuuko perhekuntoutukseen tällä hetkellä liikaa perheitä, joiden tuen tarpeeseen ei voida perhekuntoutuksen keinoin vastata. Voidaan myös miettiä, missä niitä perheitä on mahdollista auttaa, jotka eivät hyödy perhekuntoutuksesta. Perheiden ongelmat ovat moninaistuneet, mikä luo haasteen palvelujärjestelmälle. Perheiden tukemiseen tarvitaan moniammatillisuutta ja eri toimijoiden hyvää yhteistyötä.

Perheiden tilannetta seurataan usein pitkään, ennen kuin erilaisiin toimenpiteisiin ryhdytään. Lapsen ja koko perheen hyvinvoinnin kannalta tilanteeseen puuttumien ja avun saanti saattaa kestää liian pitkään. Lasten suojeluoikeuden toteutumista vaikeuttaa se, että lasten auttamistyön käynnistymiselle on korkeat kynnykset ja usein tarvitaan monien eri tahojen ilmaisemaa huolestumista ennen kuin lapsen avun tarpeeseen reagoidaan. Lapset itse ovat haavoittuvassa asemassa, koska heidän on vaikeaa hakea apua tai tunnistaa ongelmakohtia, joten vastuu on aikuisilla. (Hurtig 2003, 192.)

Perhekuntoutuksen aloittamisen ajankohtaan vaikuttaa palvelujärjestelmä, jossa määritellään perhekuntoutukseen ohjautumisen kriteerit. Kriteerit saattavat olla hyvinkin tiukat ja perheiden tilanteen odotetaan olevan vaikeita. Saatetaan myös ajatella, että perheet on helpompi motivoida kuntoutukseen, jos vaikeudet ovat selkeämmin nähtävissä. Vanhempien yksilöoikeuksia saatetaan myös turvata, jolloin lapsen tilanne jää aikuisten varjoon ja tilanteeseen puuttuminen pitkittyy.

Perhekuntoutuksen toteutumisen paikkaa ja ajankohtaa pohdittaessa tulee esille kysymys siitä, tulisiko perhekuntoutuksen painottua enemmän matalan kynnyksen ennaltaehkäisevään toimintaan, joka tapahtuisi ihmisten kotona, vai laitostenmuotoiseen toimintaan, jossa autettaisiin

siin vaikeammin oirehtivia perheitä? Toinen paljon ajatuksia herättävä asia on ehkäisevän toiminnan ja perhekuntoutuksen välinen suhde, jolloin on tärkeää miettiä, voiko perhekuntoutus toimia ennaltaehkäisevästi niin, että perheet ohjautuisivat kuntoutukseen varhaisemmassa vaiheessa ja missä vaiheessa toimintaa ei enää voida pitää kuntouttamisena.

Haastateltavat toivat esille tuen tarjoamisen oikea-aikaisuuden tärkeyden. Se vaatii työntekijöiltä tuen varhaista tunnistamista ja ongelmiin tarttumista heti, kun huolta syntyy. Lapselle ja perheelle tulisi etsiä apua jo ennen kuin ongelmat ovat ehtineet kärjistyä ja kasautua. Useimmat lapsiperheinterventiot lähtevät liikkeelle erilaisista perheen ongelmista käsin ja varhaisen tunnistamisen vaikuttavuutta olisi tärkeää tutkia lisää. (Halme ym. 2010, 96-97.)

Tällä hetkellä laitosmuotoista toimintaa vähennetään jatkuvasti eri palvelusektoreilla, jolloin riskinä voi olla, että kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevat perheet jäävät vaille tarvitsemaansa apua. Kansaneläkelaitoksen pääjohtaja Liisa Hyssälä on ottanut kantaa siihen, että sosiaali- ja terveystieteille tarvitaan enemmän ennaltaehkäisevää toimintaa ja laitosvaltaisuutta olisi purettava. Hänen mukaansa Suomessa käytetään 20 miljoonaa euroa ennaltaehkäisevään työskentelyyn lasten kanssa ja jopa 600 miljoonaa euroa lastensuojelulaitoksiin. Hyssälä kommentoi, että vain ehkäisevän työn kautta menot voidaan saada kuriin. (Helsingin Sanomat 18.10.14.) Kuvitteellisia asiakaspolkuja tutkittaessa ollaan tultu myös päätelmään, että ehkäisevän työn palvelut ovat usein kustannuksiltaan erittäin alhaisia, kun taas palveluiden siirtyessä kodin ulkopuolelle, sijoitusten kustannukset olivat huomattavasti korkeammat (Heinonen, Väisänen & Hipp 2012, 34).

Taloudelliset seikat ohjaavat poliittisia päätöksiä, mutta perheet tarvitsevat apua ja tukea yhteiskunnallisesta tilanteesta riippumatta. Tämän tutkimusprosessin aikana Helsingin Diakonissalaitos on ryhtynyt panostamaan pilottivaiheessa olevaan kotiin vietävään arjen tasolla tapahtuvaan perheiden tukemiseen. HdL on vastannut asiakkaiden tarpeeseen saada tukea kotona arjen tasolla. Samaa tarvetta toivat esille myös haastateltavat tässä tutkimuksessa.

Ennaltaehkäisevät palvelut tarkoittavat usein matalan kynnyksen avopalveluita, jotka ovat usein liian kevyitä tukimalleja kaikkein huonoimmassa kunnossa oleville perheille. Lastensuojelun resurssiongelmat aiheuttavat sen, että monien perheiden ongelmat pääsevät muodostumaan liian vaikeiksi. Myös haastatteluissa sosiaalityöntekijät pohtivat, mihin voisivat ohjata niitä perheitä, joiden auttamiseksi ei enää riitä kevyet interventiot, jos laitosmuotoiset ympärivuorokautiset kuntoutuspaikat lakkautetaan kokonaan.

Tutkimus toi esille laitosmuotoisen perhekuntoutuksen vahvuuksia, kuten perheiden tiiviimmän seurannan ja tukemisen sekä yhdessäolon mahdollistumisen ja yhteisöllisyyden kokemuksen ja vertaistuen saamisen. Laitosmuotoisen perhekuntoutuksen etuna voidaan nähdä, että

siellä pystytään hyödyntämään perhedynamiikkaa sekä vertaistukea, joka ei välttämättä toteudu avopalvelumallisessa toiminnassa (Olsson ym. 2010, 282). Ehkäisevään ja kotiin vietävään toimintaan panostaminen on monella tapaa perusteltua, mutta on tärkeää myös pohtia löytyykö Suomesta edelleen tilausta myös laitosmuotoiselle ja ympärivuorokautiselle perhekuntoutukselle?

Lähteet

- Aaltonen, P. 2013. Muuttuva perhe-elämä. Teoksessa Remsu, N & Pärnä, K. (toim.) Eetoksena lapsen ja perheen hyvinvointi. Retropektiivinen katsaus perhekuntoutuksen kehittymiseen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Lasten ja nuorten kuntoutussäätiö. Viitattu 19.10.2014. <http://lastenkuntoutus-net-bin.directo.fi/@Bin/54885db2fcb1fa07508d34e6512b9ab5/1412882790/application/pdf/>
- Anttila, P. 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Hamina: Akatiimi.
- Beckett, C. 2010. Assessment & intervention in social work. Preparing for practice. SAGE.
- Dahler-Larsen, P. 2005. Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt Menetelmä-käsikirja. Stakes. Helsinki. Viitattu 19.10.2014. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77071/vaikuttavuuden_arv.pdf/
- Halme, N., Perälä, M.-L. & Laaksonen, C. 2010. Yhteistyöinterventioiden vaikuttavuus lapsiperhepalveluissa. Järjestelmällinen katsaus. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 10/2010. Yliopistopaino Oy. Helsinki.
- Heikkilä, H. 2001. Tilastollinen tutkimus. 3. painos. Helsinki: Edita.
- Heino T. 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Helsinki. Viitattu 19.10.2014. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77977/T30-2007-VERKKO.pdf/>
- Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakesin työpapereita 9/ 2008. Viitattu 3.12.2013 <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf/>
- Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsennyksiä. Stakes 14/2000. Helsinki.
- Heinonen, H. 2007. Kohti syvempää ymmärrystä sosiaalityössä. Tutkiva ja arvioiva työote sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 16. Viitattu 24.10.2014. http://www.socca.fi/files/72/Tutkiva_arvioiva_tyote_sosiaalityontekijoiden_jasentamana.pdf/
- Heinonen, H. & Sinko, P. 2013. Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia ohjaamassa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Heinonen, H., Väisänen, A. & Hipp, T. 2012. Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. Viitattu 19.10.2010. http://www.lskl.fi/files/1518/Miten_lastensuojelun_kustannukset_kertyvat.pdf/
- Helsingin Diakonissalaitos. 2013a. Tervetuloa Helsingin Diakonissalaitoksen sivuille! Viitattu 18.11.2013. <https://www.hdl.fi/fi/tervetuloa-helsingin-diakonissalaitoksen-sivuille/>
- Helsingin Diakonissalaitos. 2013b. Perhekuntoutus. Viitattu 18.11.2013. <https://www.hdl.fi/fi/asuminen-artikkelit/216-palvelut/lastensuojelu-artikkelit/130-lue-lisaa-perhekuntoutuksesta/>
- Helsingin Diakonissalaitos 2012. Perhekuntoutus. Lapsi- ja perhetyö. Julkaisematon materiaali.

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto. 2013. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityö. Viitattu 19.12.2013.

http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/lastensuojelu/avohuollon_sosiaalityo/avohuollon_sosiaalit/

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.

Hurtig, J. 2010. Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta -lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö. Porvoo: Bookwell Oy.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa -etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Viitattu 17.11.2014. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111131012/>

Järvikoski, A., Lehtoranta, P., Linnakangas, R. & Suikkanen, A. 2010. Lasten ja nuorten psykiatrinen perhekuntoutus. Muutosten ja koettujen vaikutusten arviointi. Tieteellinen artikkeli. Kuntoutus-lehti 4/2010. Viitattu 3.12.2013.

http://www.kuntoutusportti.fi/files/attachments/kuntoutus-lehden_artikkelit/2010/linnakangas-ym.pdf/

Kaikko, K. 2004. Lastensuojelun avoperhetyön kuntoutumista tukevat elementit. Kuopion yliopisto. Viitattu 24.10.2014. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=8c79277c-bb90-45f5-a368-2063b7feea22/>

Kananoja, A., Lavikainen, M. & Oranen, M. 2013. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19.

Kankkunen, P., Vehviläinen-Julkunen, K. 2013. Tutkimus hoitotieteessä. 3., uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Kumpulainen, A. & Valkonen, R. 2005. Perhekuntoutus kuusikon kunnissa 2004. Lasten sijaishuollon työryhmän asettaman pienryhmän selvitys. Viitattu 5.1.2014.

http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_FILES/PK2004.pdf/

Kuorilehto, R. 2014. Moniasiantuntijuus sosiaali- ja terveydenhuollon perhetyössä. Monitahoarviointi Q-metodologialla. Oulun yliopisto. Viitattu 3.11.2014.

<http://herkules.oulu.fi/isbn9789526203966/isbn9789526203966.pdf/>

Laitinen, M. & Kemppainen, T. 2010. Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Lastensuojelun käsikirja 2013. Perhekuntoutus Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Viitattu 19.10.2014. [http://www.sosiaaliportti.fi/fi-](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perheensijoitus/)

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perheensijoitus/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perheensijoitus/)

Lastensuojelun käsikirja 2014. Lastensuojelun palvelujärjestelmä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 26.10.2014. [http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-](http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-palvelujarjestelma/)

[kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-palvelujarjestelma/](http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-palvelujarjestelma/)

Linnakangas, R. & Lehtoranta, P. 2009. Lapset ja nuoret kuntoutuksessa. Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arvioinnin osaraportti. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 69/2009.

- Linnakangas, R., Lehtoranta, P., Järvikoski, A. & Suikkanen, A. 2010. Perhekuntoutus punta-
rissa. Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arviointi. Sosiaali- ja terve-
ysturvan tutkimuksia/109.
- Liukonen, R. & Lukman, L. 2007. TEHTY-hanke. Sosiaalialan tehtävärakenteiden ja toiminta-
mallien kehittäminen Helsingin sosiaalivirastossa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita
ja työkirjoja 2007:5. Viitattu 19.10.14
http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/2423cb804a1563bd9514f5b546fc4d01/tehty_hanke.pdf
/
- Luukka, T. Suomi uskoo liikaa laitoksiin. Helsingin Sanomat 18.10. 2014. Sanoma Media Fin-
land Oy.
- Myllärniemi, A. 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä -jäsenyyksiä
perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Heikki Waris-instituutti. Soccan ja Heikki Waris -
instituutin julkaisusarja 2007. Viitattu 19.10.2014.
http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf/
- Mäkeläinen, P. 2003. Kohti lastensuojelun vaikuttavaa ja jäsentynyttä työotetta. Helsingin
kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2003:8. Viitattu 19.10.2014.
[http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/69032e804a1563cc9695f6b546fc4d01/08_loppuraportti
.pdf/](http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/69032e804a1563cc9695f6b546fc4d01/08_loppuraportti.pdf/)
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan abc. Helsinki: Tammi.
- Olsson, K., Laine, S., Heino, L., Pärnä, K. & Törrönen, M. 2010. Perhekuntoutuksen tulevai-
suus. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuk-
sessa. Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten- ja nuorten kuntoutussäätiö. Porvoo: Bookwell
Oy.
- Pohjola, A. 2012. Moniulotteinen vaikuttavuus. Teoksessa Pohjola, M., Kemppainen, T. & Väy-
rynen, S. (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutuksen arviointi ja tuloksellisuus. Teoksessa Törrönen, M. & Pär-
nä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin lastensuojeluliit-
on lasten- ja nuorten kuntoutussäätiö. Porvoo: Bookwell Oy.
- Pölkki, P. 2008. Miten lastensuojelun vaikuttavuutta on Suomessa tutkittu? Yhteiskuntatie-
teellisen tietoarkiston seminaari: Erilaiset aineistot yhteiskuntatieteissä. Tampere. Viitattu
24.10.2014.
http://rekisteritutkimus.files.wordpress.com/2012/04/t1_1_pirjopc3b6lkki311008.pdf/
- Robson, C. 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille.
Tampere: Tammi.
- Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro.
- Sinkkonen, J. 2013. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun? Alustus Lasten ja nuorten hyvinvointi
ja terveys seminaarissa 4.12.2013. Viitattu 25.10.2014.
[http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/LAPSET/Sinkkonen,%20SKIDI%20041213.pdf/](http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/LAPSET/Sinkkonen,%20SKIDI%20041213.pdf)
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2007. Uusi lastensuojelulaki voimaan 1.1.2008. Kuntainfo
10/2007. Viitattu 19.10.2014. [http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-
/view/1253381/](http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1253381/)
- Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2014. Arviointimittareita -ja menetelmiä. Viitattu
24.10.2014. [http://www.thl.fi/fi/web/paatoksenteke-talous-ja-
palvelujarjestelma/vaikuttavuus/aikuissosiaalityon-vaikuttavuuden-
arviointi/arviointimittareita-ja-menetelmia/](http://www.thl.fi/fi/web/paatoksenteke-talous-ja-palvelujarjestelma/vaikuttavuus/aikuissosiaalityon-vaikuttavuuden-arviointi/arviointimittareita-ja-menetelmia/)

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 7., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 7.10.14.
http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf/

Törrönen, M. 2010. Lapsuuden elinolot ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. Porvoo: Bookwell Oy.

Valtioneuvoston asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.7.2005/608. Sosiaalityöntekijän kelpoisuus siirtymäsäännösten mukaan. Viitattu 26.10.2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050608/>

Väänänen, R. 2013. Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkisille hyvinvoinnille. Itä-Suomen yliopisto. Kuopio. Viitattu 6.10.14.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1271-8/urn_isbn_978-952-61-1271-8.pdf/

Westman, R., Haverinen, R., Ristikartano, V., Koivisto, J. & Malmivaara, A. 2005. Perheinterventioiden vaikuttavuus. Järjestelmällinen kirjallisuuskatsaus 5/2005. Stakes. Viitattu 19.10.2014. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193955/>

Kuviot

Kuvio 1 Aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen.....	27
Kuvio 2 Tutkimuksen päätulokset ja johtopäätökset.....	70

Taulukot

Taulukko 1 Esimerkki pelkistyksestä ja alaluokkien muodostamisesta.	29
Taulukko 2 Esimerkki yläluokan muodostamisesta.....	29

Liitteet

Liite 1 Teemahaastattelurunko	84
Liite 2 Pohdintatehtävä	86
Liite 3 Haastattelulupa.....	87
Liite 4 Kutsu ryhmähaastatteluun	88
Liite 5 Tiedote tutkimukseen osallistuville	89
Liite 6 Perhekuntoutuksen hyötyjä kuvaavat alaluokat ja yläluokat	90
Liite 7 Perhekuntoutuksen jälkeen tapahtuvaa työskentelyä kuvaavat alaluokat ja yläluokat	91

Liite 1 Teemahaastattelurunko

Teema 1: Perhekuntoutuksen määritelmä

Miten määrittelisit ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen?

Miten määrittelisit Hdl:n tarjoaman perhekuntoutuksen?

Mitä erityistä Hdl:n perhekuntoutuksessa on verrattuna muihin perhekuntoutuksiin?

Teema 2: Perhekuntoutuksen kohderyhmä

Minkälaisia perheitä ohjaatte perhekuntoutukseen? Kuvailkaa, miksi?

(Voitte kuvailla omien asiakastapausten kautta)

Minkälaiset perheet hyötyvät mielestänne parhaiten perhekuntoutuksesta? Kuvailkaa, miksi?

Minkälaiset perheet eivät hyödy perhekuntoutuksesta? Kuvailkaa miksi?

Onko jokin ryhmä, joka tarvitsisi perhekuntoutusta, mutta ei pääse sinne? Kuvailkaa minkälainen? Miksi ryhmä ei pääse? Tulisiko tälle ryhmälle olla jokin oma vastaava palvelu? Minkälainen?

Teema 3: Perhekuntoutukseen valikoituminen

Voiko perheitä ohjata rajattomasti perhekuntoutukseen?

Mitkä tekijät vaikuttavat perhekuntoutukseen pääsyyn?

Millä reunaehdoilla rajaus tehdään? Budjetti?

Onko Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutukseen pääsyyn joitakin rajoituksia? Mitä?

Teema 4: Perhekuntoutuksen vahvuudet ja heikkoudet

Mitä odotuksia teillä on perhekuntoutukselle?

Mitä vahvuuksia näette perhekuntoutuksella olevan yleisellä tasolla?

Mitä vahvuuksia näette Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämällä perhekuntoutuksella olevan?

Mitä heikkouksia näette perhekuntoutuksella olevan yleisellä tasolla?

Mitä heikkouksia näette Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämällä perhekuntoutuksella olevan?

Teema 5: Perhekuntoutuksen hyödyt

Milloin voidaan sanoa, että perhe on hyötynyt perhekuntoutuksesta? Mitä muutoksia perheessä on silloin tapahtunut?

Millaisia muutoksia olette havainneet omien asiakasperheidenne kohdalla? (Kuvailkaa asiakastapauksia)

Mitä muutoksia on tapahtunut perheiden tuen tarpeessa?

Mitä muutoksia tapahtunut vanhemmuudessa?

Miten kuntoutusjakso on vaikuttanut vanhempien kykyyn kantaa vastuuta ja asettaa rajoja?

Miten kuntoutusjakso on vaikuttanut lasten turvallisuuden tunteeseen?

Miten kuntoutusjakso on vaikuttanut perheen arjessa selviytymiseen ja jaksamiseen?

Mitä muutoksia tapahtunut perheen vuorovaikutuksessa?

Miten arvioitte vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksessa tapahtunutta muutosta kuntoutuksen aikana?

Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet vuorovaikutussuhteessa tapahtuneisiin muutoksiin?

Miten perhekuntoutus on vaikuttanut lapsen edun toteutumiseen perheessä ja lapsen mahdollisuuden olla lapsi?

Teema 6: Kuntoutuksen jälkeinen työskentely

Miten perheiden kanssa työskennellään perhekuntoutusjakson jälkeen?

Sosiaalityöntekijän rooli ja sosiaaliohjaajan rooli?

Mitä asioita jatkotyöskentelyssä otetaan huomioon?

Mitä käytänteitä ja työtapoja toteutetaan?

Kuinka usein/tiiviisti työskentelyä toteutetaan?

Mitä resursseja työntekijöillä on käytettävissä liittyen jatkotyöskentelyyn?

Miten riittävää kuntoutuksen jälkeinen tuki on asiakkaan kannalta?

Millaisia asioita perheet itse tuovat esille kuntoutuksen jälkeen?

Millaisia riskejä liittyy kuntoutuksen jälkeiseen aikaan?

Oletko harkinnut asiakkuuden lopettamista perhekuntoutusjakson jälkeen? Jos, niin minkä vuoksi?

Miten arvioitte jatkotyöskentelyn tarvetta?

Kokemuksenne Hdl:n toteuttamasta jatkotyöskentelystä?

Mitä haasteita/kehittävää liittyy jatkotyöskentelyyn?

Teema 7: Kehittämisenäkökulma

Miten kehittäisitte perhekuntoutusta?

Taustatiedot haastateltavista:

Nimi

Koulutus

Kuinka kauan olet ollut nykyisessä virassasi / tehnyt tekemääsi työtä?

Kuinka monta perhettä olet ohjannut kuntoutukseen?

Liite 2 Pohdintatehtävä

Pohdi perhekuntoutukseen lähettämäsi perheen/perheiden kuntoutumisen prosessia:

Millainen perhe oli alussa, mitä tavoitteita perheen kuntoutuksessa oli ja miten perheen kanssa työskenneltiin kuntoutuksen jälkeen?

Millaisia muutoksia mahdollisesti havaitset perheiden toimintakyvyssä, vuorovaikutuksessa, vanhemmuudessa ja lapsen tilanteessa kuntoutuksen aikana ja sen jälkeen?

Liite 3 Haastattelulupa

Hyvä haastatteluun osallistuja

Olet osallistumassa ryhmähaastatteluun koskien Diakonia-ammattikorkeakoulun tekemää tutkimusta Helsingin Diakonissalaitoksen laitosmuotoisen perhekuntoutuksen asiakasperheen kuntoutumisprosessista. Tutkimuksella selvitetään perhekuntoutuksen merkitystä ja sen roolia osana asiakasperheelle suunnattujen tukitoimenpiteiden kokonaisuutta. Tutkimuksessa saatuja tuloksia hyödynnetään HDL:n perhekuntoutuksen arvioinnissa ja kehittämisessä, minkä lisäksi ne palvelevat kaikkia lastensuojelun asiakkaiden kanssa työskenteleviä tahoja.

1. Tämän haastattelun/haastattelu osion tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden sekä sosiaaliohjaajien näkökulmia siitä, miten perheet valikoituvat perhekuntoutukseen ja mitkä tekijät mahdollisesti estävät kuntoutukseen pääsyn.

2. Tämän haastattelun/ haastattelu osion tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä perhekuntoutuksen hyödyistä asiakasperheille sekä näkemyksiä kuntoutuksen jälkeen tapahtuvasta työskentelystä. Näkökulma on kuntoutuksen jälkeisessä ajanjaksossa ja siinä, miten asiakasperheiden tilanne näyttäytyy silloin.

Saatus haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan edellä mainittuun tarkoitukseen. Haastattelussa esille tulleet asiat raportoidaan tutkimusjulkaisuissa tavalla, jossa tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä ei voi välittömästi tunnistaa. Haastattelu kirjataan tekstitiedostoksi ja siinä yhteydessä henkilönimet muutetaan peitenimiksi ja haastatteluvien nimi- ja osoitetiedot hävitetään. Haastattelu on vapaaehtoista. Haastateltavalla on milloin tahansa oikeus lopettaa osallistuminen tutkimukseen ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijöille. Tallennettu haastatteluaineisto hävitetään tutkimusten valmistumisen jälkeen.

Pyydämme teitä ystävällisesti allekirjoittamaan haastattelu- sekä nauhoitusluvan ennen haastattelun aloitusta.

-Kiitos- Helsingissä __.__.2014

_____ allekirjoitus ja nimenselvennys

Ystävällisin terveisin,

Minna Rautio ja Elisa Laurikainen

Liite 4 Kutsu ryhmähaastatteluun

6.5.2014

Tervetuloa kehittämään työtä ja osallistumaan keskusteluun perhekuntoutuksesta. Aiheinamme ovat perheiden valikoituminen perhekuntoutukseen, perhekuntoutuksen hyödyt sekä kuntoutuksen jälkeinen työskentely. Kutsun lopussa on aiheeseemme herättelevä pieni pohdintatehtävä.

Toteutamme haastattelut **12.5.2014** ja **20.5.2014**. Ystävällisesti pyydämme teitä ilmoittamaan sähköpostitse **9.5 mennessä** pääsettekö osallistumaan haastatteluun ja kumpaan ryhmään voitte osallistua. Ryhmä toteutuu, jos osallistujia on vähintään kolme. Haastattelun kesto on ryhmän koosta riippuen 1-2 tuntia.

Ryhmä 1:
Ma 12.5
Klo: 13-15

Ryhmä 2:
Ti 20.5
Klo: 10-12

Haastatteluja varten on varattuna kokoustila osoitteessa:

Haastattelun aikana on tarjolla kahvia/teetä ja pientä purtavaa.

Saatua haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan opinnäytetöissämme. Haastateltavan tunnistetiedot jäävät vain tutkijoiden tietoon ja ne muutetaan tutkimuskäytössä henkilön yksityisyyden suojaamiseksi. Tallennettu haastatteluaineisto hävitetään tutkimusten valmistumisen jälkeen.

Haastattelu on vapaaehtoista. Haastateltavalla on milloin tahansa oikeus lopettaa osallistuminen tutkimukseen ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijöille.

Kevätterveisin,

Minna Rautio
Puhelin:
Sähköposti:

Elisa Laurikainen
Puhelin:
Sähköposti:

Liite 5 Tiedote tutkimukseen osallistuville

Hyvä johtava sosiaalityöntekijä

Kevään 2014 aikana Diakonia-ammattikorkeakoulu tekee tutkimusta HDL:n laitosmuotoisen perhekuntoutuksen asiakasperheen kuntoutumisprosessista. Tutkimuksella selvitetään perhekuntoutuksen merkitystä ja sen roolia osana asiakasperheelle suunnattujen tukitoimenpiteiden kokonaisuutta. Saatuja tuloksia hyödynnetään HDL:n perhekuntoutuksen arvioinnissa ja kehittämisessä, minkä lisäksi ne palvelevat kaikkia lastensuojelun asiakkaiden kanssa työskenteleviä tahoja.

Opiskelemme Laurea-ammattikorkeakoulun ja Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteistyönä toteutettavassa ylempään ammattikorkeakoulututkintoon valmistavassa Terveystieteiden edistämisen koulutusohjelmassa. Opinnäytetyömme on osa Diakonia-ammattikorkeakoulun tekemää laajempaa tutkimusta. Tarkoituksenamme on valmistua joulukuussa 2014.

Tällä kirjeellä kartoitamme Teidän toimipisteenne työntekijöiden (sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien) halukkuutta osallistua tutkimukseen haastateltavaksi. Lähestymme Teitä ja toimipistettänne, koska HDL:n perhekuntoutuksesta saatujen tietojen mukaan osa alueellanne työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä on sijoittanut vuoden 2013 aikana perheitä HDL:n perhekuntoutukseen ja juuri näitä työntekijöitä haluaisimme haastatella. Haastattelut toteutetaan ryhmähaastatteluina, jotka perustuvat etukäteen suunnitelluille teemoille.

Ryhmähaastattelu tarjoaa työntekijöille mahdollisuuden kokoontua yhteen pohtimaan työssään tärkeää asiaa. Työntekijöiden ajatusten kartoittaminen on erityisen tärkeää työn kehittämisen ja yhteistyön kannalta. Toivomme, että aiheemme herättävät kiinnostusta ja motivaatiota osallistua haastatteluihin.

Minna Raution opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden sekä sosiaaliohjaajien näkökulmia siitä, miten perheet valikoituvat perhekuntoutukseen ja mitkä tekijät mahdollisesti estävät kuntoutukseen pääsyn.

Elisa Laurikaisen opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä perhekuntoutuksen hyödyistä asiakasperheille sekä näkemyksiä kuntoutuksen jälkeen tapahtuvasta työskentelystä.

Saatua haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan edellä mainittuun tarkoitukseen. Haastateltavan tunnistetiedot jäävät vain tutkijoiden tietoon ja ne muutetaan tutkimuskäytössä henkilön yksityisyyden suojaamiseksi. Tallennettu haastatteluaineisto hävitetään tutkimusten valmistumisen jälkeen.

Haastattelu on vapaaehtoista. Haastateltavalla on milloin tahansa oikeus lopettaa osallistuminen tutkimukseen ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijöille.

Pyydämme teitä ystävällisesti ilmoittamaan halukkaat haastatteluihin osallistujat ..... mennessä. Annamme mielellämme lisätietoa liittyen tutkimukseen tai haastatteluihin.

Ystävällisin terveisin,

Minna Rautio
Puhelin:
Sposti:

Elisa Laurikainen
Puhelin:
Sposti:

Liite 6 Perhekuntoutuksen hyötyjä kuvaavat alaluokat ja yläluokat

Perhekuntoutuksen hyödyt sosiaalityöntekijän työn sujuvuudelle	
Alaluokka	Yläluokka
Tietoa perheen tilanteesta sosiaalityöntekijälle Mahdollistaa arvioinnin tekemisen Auttaa tekemään huostaanottopäätöksen	Apuna arvioinnissa ja päätösten teossa
Perhekuntoutuksen hyödyt asiakkaille	
Alaluokka	Yläluokka
Avun ja muutoksen tarpeen oivaltaminen Oman toiminnan vaikutusten oivaltaminen Perhesuhteiden vahvistuminen	Asiakkaan tietoisuuden ja ymmärryksen lisääntyminen Perheen dynamiikan vahvistuminen
Perheen vuorovaikutuksen parantuminen Kasvattajana kehittyminen Vanhemman auktoriteetin lisääntyminen Vanhemman voinnin parantuminen Toimintamalli perheelle Arjen jäsentyminen	Vanhemmuuden vahvistuminen ja arjen jäsentyminen
Perheen yleisen tilanteen parantuminen Huostaanoton välttäminen	Huolen ja tuen tarpeen vähentyminen
Perhekuntoutuksen hyödyt sekä asiakkaille että sosiaalityöntekijöiden työn sujuvuudelle	
Alaluokka	Yläluokka
Maaperän muodostuminen työskentelylle ja kuntoutumiselle Siemen muutokseen Avun vastaanottamisen helpottuminen kuntoutuksen jälkeen Parantunut asennoituminen lastensuojeluun	Auttamisen ja avun vastaanottamisen helpottuminen

Liite 7 Perhekuntoutuksen jälkeen tapahtuvaa työskentelyä kuvaavat alaluokat ja yläluokat

Tuen tarpeen arviointi perhekuntoutuksen jälkeen	
Alaluokka	Yläluokka
Perhetyöntekijöiden kuuleminen Perhekuntoutuksen työntekijöiden kuuleminen Toteutuu perhekuntoutuksen aikana Seurataan syntykö perheestä huolta alueen omassa perhetyössä	Ammattilaisten näkemysten huomioiminen
Perheen kuuleminen Perheen verkostojen kuuleminen Perheiden yksilöllinen huomioiminen	Perheen ja sen verkostojen näkemysten huomioiminen
Tukemisen toteuttaminen perhekuntoutuksen jälkeen	
Alaluokka	Yläluokka
Tilanteen arvioimista Perhekuntoutuksen muistelu Lastensuojelun kotipalvelun käyttö Päihdepalveluiden käyttö Tukihenkilöiden/perheiden/lomien käyttö	Alueen oman perhetyön menetelmien ja tukimuotojen käyttäminen
Perhekuntoutuksen jälkeisen työskentelyn resurssit ja merkitys	
Alaluokka	Yläluokka
Liian vähän palveluita tarjolla Liian vähän aikaa tukemiseen Tukeminen jää pinnalliseksi Perhe ei tule autetuksi	Resurssit riittämättömät
Tärkeää Tarpeellista, jotta kuntoutuminen voi jatkaa/alkaa	Merkityksellistä kuntoutumisen kannalta
Sosiaalityöntekijän rooli kuntoutuksen jälkeen tapahtuvassa työskentelyssä	
Alaluokka	Yläluokka
Tilanteen etäältä seuraaminen Vastuun kantaminen ja päätösten tekeminen Tilanteen seuranta ja arviointi Perheen ja verkostojen tapaaminen	Prosessin ohjaaminen
Perhekuntoutuksen jälkeen tapahtuvan työskentelyn kehittämisen kohteet	
Alaluokka	Yläluokka
Työntekijä vaihdosten kuormittavuus Erilaiset näkemykset jatkotyöskentelyn toteuttamisesta Siirtovaiheen toimivuus kuntoutumisen jatkumon säilyttämisessä	Yhteistyö ja jatkumon säilyminen siirtovaiheessa

